הלכה · משנה תורה · מפרשים · כסף משנה · ספר שופטים

כסף משנה על משנה תורה, הלכות סנהדרין והעונשין המסורין להם

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כסף משנה על משנה תורה, הלכות סנהדרין והעונשין המסורין להם

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסף-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-סנהדרין-והעונשין-המסורין-להם/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 6
פרק ג 12
פרק ד 17
פרק ה 20
פרק ו 27
פרק ז 33
פרק ח 37
פרק ט 39
פרק י 41
פרק יא 43
פרק יב 46
פרק יג 48
פרק יד 49
פרק טו 53
פרק טז 54
פרק יז 57
פרק יח 60
פרק יט 63
פרק כ 64
פרק כא 66
פרק כב 70
פרק כג 72
פרק כד 74
פרק כה 77
פרק כו 80

פרק א

הלכה א

מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים וכו'. ברייתא פ' קמא דסנהדרין (דף ט"ז:) דיליף מקרא שופטים ושוטרים שמעמידין שופטים ושוטרים לכל עיר ועיר ודע דהתם [יליף] מקרא שמעמידין שופטים ושוטרים לכל שבט ושבט וצריך טעם למה השמיטו רבינו:

הלכה ב

אין אנו חייבין להעמיד וכו' אבל בח"ל וכו'. ברייתא ספ"ק דמכות (דף ז') מה ת"ל בשעריך בשעריך אתה מושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר ואם נוסחא זאת היתה לרבינו כך צריך לגרוס בדבריו אבל בח"ל אין אנו חייבין להעמיד בית דין אלא בכל פלך ופלך [ולא בכל עיר ועיר] או נוסחא אחרת נזדמנה לו בגמ' ופירוש פלך אפרכיה:

הלכה ג

קובעין בתחלה וכו'. **ומניינם ע"א וכו'**. משנה פרק קמא דסנהדרין:

הגדול שבחכמה וכו'. **ומושיבין הגדול שבשבעים משנה לראש ויושב מימינו והוא הנקרא אב בית דין ושאר השבעים וכו'**. **כל הגדול מהם בחכמה יהיה קרוב לנשיא משמאלו יותר מחבירו**. בתוספת' דסנהדרין הנשיא יושב באמצע וזקנים יושבים מימינו ומשמאלו א"ר אליעזר ברבי צדוק כשהיה רבן גמליאל יושב בבית דין ביבנה אבא יושב מימינו וזקנים משמאלו מפני מה אחד יושב מימינו של זקן מפני כבודו של זקן ע"כ. ויש לתמוה על דברי רבינו שנראה שאינם כדברי ת"ק שאמר זקנים יושבים מימינו ומשמאלו דמשמע שקצתם מימינו וקצתם משמאלו ואילו רבינו כתב שלא היה מימינו אלא אב ב"ד. ונ"ל שסובר רבינו דר"א בר' צדוק לא לאיפלוגי אתא אלא לפרושי דמאי דאמר ת"ק זקנים יושבים מימינו ומשמאלו לאו למימר שהיו כ"כ זקנים מימינו כמו משמאלו שלא היה יושב מימינו כ"א אחד בלבד ומה טעם יושב אותו אחד לימינו כדי לכבד אותו זקן וסובר רבינו דמסתמא אותו זקן שיושב לימינו הוא האב בית דין שהוא הגדול שבשבעים:

ואיכא למידק בדברי רבינו שכתב יושבים לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם ואח"כ כתב כל הגדול ממנו בחכמה פתח בשנים וסיים בחכמה ונ"ל שמ"ש וכפי מעלתם היינו כפי מעלתם בחכמה וכשכתב כל הגדול מחבירו בחכמה היינו כשהם שוים בשנים:

והם יושבים בכמו חצי גרן וכו'. משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ו:):

ועוד מעמידין וכו'. משנה בסנהדרין פ' אלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פ"ו:) ושלשה בתי דינין היו שם אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל ובברייתא בגמ' בית דין של ע"א יושבים בלשכת הגזית ושני בתי דינים של כ"ג אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה:

ומעמידין וכו'. **שיש בה ק"כ וכו'**. משנה ספ"ק דסנהדרין (דף ב':) כמה יהיה בעיר ותהיה ראויה לסנהדרין ק"כ ואע"ג דפליג התם רבי נחמיה ואמר דבעינן ר"ל פסק רבינו כת"ק:

ויושבת בשער העיר וכו'. **וכמה יהיה מניינם כ"ג**. משנה סוף פ"ק דסנהדרין (דף ב') סנהדרי קטנה היתה של כ"ג:

הלכה ד

עיר שאין בה ק"כ וכו'. נלמד מדתנן בסוף פ"ק כמה יהא בעיר ותהיה ראויה לסנהדרין ק"כ והא פשיטא שאין מניחין אותה בלא ב"ד ופחות שבבתי דינין הוא של שלשה:

הלכה ו

(ה-ו) **כל עיר שאין בה וכו'**. ספ"ק דסנהדרין (דף י"ז:) אמר רב יהודה כל עיר שאין בה שנים אחד לדבר ואחד לשמוע אין מושיבין בה סנהדרין ובביתר היו שלשה וביבנה ד' וכו'. מיתיבי שלישית חכמה רביעית אין למעלה הימנה כלומר דקתני שלישית במדרגה ראשונה משמע דאין מושיבין סנהדרין עד שיהיו שם שלשה ומשני הוא דאמר כי האי תנא דתניא שניה חכמה שלישית אין למעלה הימנה כלומר כשיש בה שנים אחד יודע לדבר ואחד לשמוע ראויה להושיב בה סנהדרין וכשיש בה שלשה אין למעלה הימנה ומפרש רבינו אחד לדבר יודע ללמד ולהורות בכל התורה ואחד לשמוע יודע לשאול ולהשיב כלומר בכל התורה כולה והשאר נראה שצריך שיהיו יודעים לשאול ולהשיב בקצת דינין אע"פ שאינם יודעים לשאול ולהשיב בכל התורה דאל"כ היאך יתמנו בסנהדרין אנשים שאינם יודעין לשאול ולהשיב ורש"י פירש בע"א אבל מכל מקום קשה שכתב רבינו היו בה ד' הרי זו סנהדרי חכמה ושם אליבא דברייתא הראשון בשלשה היא חכמה ואליבא דהוא דאמר כי האי תנא בשנים הוי חכמה וארבעה אין למעלה הימנה אליבא דכ"ע ובירושלמי דשקלים פ' ואלו הן הממונים סנהדרין שהיו בה שנים יודעים לדבר וכולן ראויים לשמוע הרי זו ראויה לסנהדרין שלשה הרי זו כבינונית ד' הרי זו חכמה וצריך לומר שרבינו היתה לו גירסא אחרת:

והראב"ד כתב א"א כך צריך להגיה שנים ראויים לדבר וכו'. ונראה שהיתה לו גירסא אחרת:

הלכה ז

כל סנהדרי קטנה וכו' עד ואחד כותב דברי המזכין. הכל משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ו:):

הלכה י

ומ"ש ולמה אין סנהדרין אלא בעיר וכו'. ספ"ק דסנהדרין (דף יז:) מפרש להו גמרא הכי ופירש"י שני סופרים לכתוב דברי המחייבין ודברי המזכים וכל שעה יושבים לפני הדיינים ושני חזנים שמשי ב"ד להלקות החייב ולהזמין בעלי דינין לדין ושני בעלי דינין שאל"כ את מי הם דנין. ושני זוממין שיתייראו העדים להעיד שקר שלא יוזמו ושני זוממי זוממין שמא יתחייב בעל דין ע"פ עדים וישכיר שנים להזימן לפיכך צריך שנים אחרים בעיר שיתייראו אלו מהם אם נבא להזים העדים יבאו אלו השנים ויזומו אותנו רופא למול תינוקות אומן מקיז דם לבלר לכתוב ספרים. ודע שאין לגרוס בדברי רבינו ואומן בויו"ו דא"כ הוה ליה קכ"א אלא כך צריך לגרוס ורופא אומן בלא וי"ו וכן מצאתי בספר ישן והיינו לומר שהוא רופא יודע לרפאות החלאים וגם הוא אומן במלאכת היד אבל סמ"ג כתב רופא והוא המוהל ואומן והוא המקיז דם וא"כ הם קכ"א אלא שנראה שתקן לזה שלא מנה השלישי שמצטרף עם גבאי צדקה שכך כתב כשיגיעו לחלק נוטלין אחד מן העם משמע אחד מן המנויים לעיל ודוחק לפרש כן ולכן הגירסא שכתבתי נראה לי עיקר:

פרק ב

הלכה א

אין מעמידין בסנהדרין וכו'. כתב הרמ"ך תימה מה צורך לדיינים שידעו רפואות וחשבונות וחכמת המזלות עכ"ל. ואני אומר דמתקופות ומזלות לא קשיא דודאי צריכין לידע כדי שידעו לעבר שנים וחדשים.

ומה שכתב ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים וכו'. משנה פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב) אין הכל כשרים לדון דיני נפשות אלא כהנים לוים וישראלים המשיאים לכהונה וכיון דסנהדרין דנין דיני נפשות ממילא דאין מעמידין בהם אלא כהנים לויים וישראלים המשיאים לכהונה. ויש לתמוה על רבינו שכתב שנאמר והתיצבו שם עמך שהרי בגמרא (דף ל"ז:) הביא ראיה מפסוק זה ודחו דילמא התם

משום שכינה כלומר לפי שאותם שבימי משה שרתה שכינה עליהם כדכתיב ואצלתי מן הרוח אשר עליך ולפיכך היה צריך שיהיו מיוחסין אבל בסנהדרין דעלמא לא בעינן אלא אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא ונשאו אתך אתך בדומים לך להוי כלומר דהאי קרא בסנהדראות שנתמנו בעצת יתרו כתיב והקל מעליך ונשאו אתך ובהנהו ליכא משום שכינה. ואפשר לומר דס"ל לרבינו דהאי קושיא ודילמא משום שכינה לא הויא אלא אליבא דרבי יהודה ולא אליבא דרבנן דאמרינן בספ"ק דסנהדרין דסנהדרי גדולה של ע"א ואמרינן התם ורבי יהודה עמך משום שכינה משמע:

הלכה ב

ומצוה להיות בסנהדרי גדולה וכו'. בספרי פרשת שופטים:

הלכה ג

אין מעמידין בסנהדרין לא זקן מופלג וכו'. פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ו:) גמרא דיני נפשות מתחילין מן הצד ברייתא וטעם האכזריות בזקן פירש"י ששכח כבר צער גידול בנים:

הלכה ד

אין מושיבין מלך וכו'. סנהדרין פרק כ"ג (סנהדרין דף י"ח:) ברייתא אין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב על רב כתיב ואי אמר מלך חובה תו לא מצו אינך למחזי ליה זכותא לא מלך ולא כ"ג בעיבור השנה ומדנקט בסיפא כ"ג בהדי מלך משמע דברישא דוקא מלך ועוד דהא תנן בהדיא כהן גדול דן ודנין אותו ואמרינן בגמרא דמילתא דפשיטא היא אלא דאיידי דבעי למיתני המלך לא דן ולא דנין אותו תנא כ"ג דן ודנין אותו:

הלכה ה

מלכי בית דוד וכו'. משנה שם (דף י"ח) המלך לא דן ולא דנין אותו ומפרש בגמ' (דף י"ט) דהני מילי במלכי ישראל משום עובדא דינאי ושמעון בן שטח אבל מלכי בית דוד דנין ודנין אותם:

הלכה ו

כשם שבית דין מנוקים וכו'. פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ו:) אהא דתנן ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות אלא כהנים לוים וישראלים המשיאים לכהונה אמרו בגמ' מ"ט דתני רב יוסף כשם שבית דין מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום אמר אמימר מאי קראה כולך יפה רעיתי ומום אין בך ודילמא מום ממש אלא אמר רב אחא אמר קרא והתיצבו שם עמך עמך בדומין לך וכיון שהלכו להביא ראיה מפסוק אחר אלמא דקושטא הכי

הוא דעל מום ממש קאמר שיהיו מנוקים מכל מום ועוד דאמרינן בפרק מצות חליצה (יבמות דף ק"א) למעוטי סומין מדתני רב יוסף נפקא דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקים בצדק כך מנוקים מכל מום:

צריך להשתדל וכו'. ספ"ק דסנהדרין (דף י"ז) ופרק ששי דמנחות (דף ע"ה) אמר רבי יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן וכתב רבינו יודעין ברוב הלשונות משום דדבר זר הוא להמציא מי שידע בכל ע' לשון ומשמע לרבינו דהאי אין מושיבין היינו דהיכא דמשתכחי אבל אי לא משתכחי לא מעכבי כל הני ויש סעד לדבר מדאמרו גבי משה ואילו נבוני לא אשכח:

הלכה ז

בית דין של שלשה וכו'. .

הלכה ח

אמרו חכמים וכו'. ברייתא בסנהדרין פ' אלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פ"ח:) גמרא זקן ממרא ע"פ ב"ד ותוספתא בסוף שקלים ובפ"ב דתוספתא דחגיגה:

הלכה ט

בית דין של שלשה שהיה אחד מהם גר וכו'. בפ' מצות חליצה (יבמות דף ק"א ע"ב) גרסינן אמר רבא גר דן את חבירו דבר תורה שנאמר שום תשים עליך עליך הוא דבעינן מקרב אחיך וכו'. אבל גר דן את חבירו גר ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ומפרש רבינו כהרי"ף ורוב המפרשים שכתבו דהיינו לדיני ממונות דוקא ובפ' החולץ ובפ' י' יוחסין אמרינן נמי כיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה והא דבעינן אמו מישראל אפילו אמו מישראל קאמר וכ"ש אם אביו מישראל ואע"פ שאין אמו מישראל כך כתבו התוס' בפרק מצות חליצה (בד"ה לענין חליצה) ודין גר דן את חבירו כתבו רבינו ספי"א מהלכות אלו והטעם שלא כתבו כאן וכתבו שם הוא משום דהא בדיני תנאי דיינים שבב"ד של כ"ג וב"ד של ג' ממונים לדון את ישראל מיירי הילכך דין גר דן את חבירו גר אינו ענין לכאן אלא בפי"א דבחילוקים שבין דיני ממונות לדיני נפשות קא עסיק:

היה אחד ממזר וכו'. פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ו:) הכל כשרים לדון דיני ממונות לאתויי מאי וכו' לאתויי ממזר.

ומ"ש אפילו שלשתן ממזרים נ"ל דה"ה לשלשתן גרים שאמם מישראל כיון דמקרב אחיך קרינן בהו אלא דאיצטריך לאשמועינן פסולה דגר שאין אמו מישראל דאפילו חד

מינייהו גר פסילי אבל אה"נ כיון דמכשרינן בגר שאמו מישראל שאפילו שלשתן גרים שאמם מישראל נמי מכשרינן וכיון שהשמיענו רבינו דאפילו שלשתן ממזרים כשרים ממילא שמעינן לשלשתן גרים שאמן מישראל וכל שכן הוא דהא ממזר גריע מגר שאמו מישראל דהא ממזר פסול לבא בקהל וגר כשר לבא בקהל ואע"ג דגר שאין אמו מישראל כשר לבא בקהל ואפילו הכי פסול שאני התם דלא קרינן ביה מקרב אחיך:

וכן אם היה כל אחד מהם וכו'. שם (דף ל"ד:) ההוא סמיא פירוש באחד מעיניו דהוה דאין דינא ולא אמר ליה ר' יוחנן ולא מידי משום דתנן התם בההוא פירקא דיני ממונות דנים ביום וגומרים בלילה פירוש דכיון דכולהו אינשי לא מצו למחזי בלילה כדחזי סומא באחד מעיניו ביום וכיון דקתני גומרים בלילה דין הוא לסומא באחד מעיניו שידון ביום לכתחלה וכ"כ הרי"ף ואמרינן התם נמי דהא לא חש ר"י לסתמא דנדה דפליג אהא סתמא דהכא משום דהאי סתמא דקתני לה גבי הלכתא דדינא עדיף טפי אי נמי דההוא סתמא דהתם רבי מאיר ודהכא רבנן ולהכי פסק ר' יוחנן כסתמא דהכא דאתיא כרבנן וכתבו ההגהות על מ"ש

רבינו אבל סומא בשתי עיניו וכו'. והיינו כר"מ ואין נ"ל שרבינו מפרש ההוא סמיא דהוה דאין דינא דהיינו באחד מעיניו דוקא כמו שמפרש הרי"ף וכמו שכתבתי וא"כ כרבנן פסק:

מה שאין כן בסנהדרין. אפשר לפרש שלשון רבינו דקאי אכל מאי דמדכר לעיל בן גר שאמו מישראל בין ממזר בין סומא באחד מעיניו וא"כ גר שאמו מישראל פסול לסנהדרין דלא גרע מחליצה דבעינן שיהיה אביו ואמו מישראל וכ"כ בעל נמוקי יוסף בפרק מצות חליצה בשם הרי"ף ורב אחא משבחא אלא שק"ל שהיה לו לרבינו לבאר דבריו יותר וכיון דגר שנשא ישראלית הוא מהמשיאין לכהונה ולכתחלה מורין כן כדאיתא בפ' עשרה יוחסין איכא למימר הרי הוא בכלל ונשאו אתך ואל תשיבני מגר שנשא גיורת דבתו כשרה לכהונה דהא אמרינן התם דלכתחלה אין מורין כן ועוד דאע"ג דנימא דהוי בכלל ונשאו אתך מצד שכשר לכהונה כיון דלא קרינן ביה מקרב אחיך לאו בכלל ונשאו אתך הוא. ומ"מ לדעת רבינו הדין דין אמת דלדיני נפשות בעינן שיהא ישראל מכל צדדיו שכיון שלא כתב הכשר באמו מישראל אלא בב"ד של שלשה אלמא דלסנהדרין מיפסל וכן נראה מדבריו סוף פ"ה מהלכות אלו:

הלכה י

אע"פ שאין ב"ד פחות מג'. בריש סנהדרין (דף ג') רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא חד נמי כשר שנאמר בצדק תשפוט עמיתך וק"ל למה לא פסק כרבא דפליג

התם ארב אחא ואמר דמדאורייתא בעינן ג' דהא רבא בתרא הוא ומריה דגמ' ובתשובת הרשב"א שמצאתי ואכתבנה לקמן בסמוך נתן טעם למה פסק רבינו כן:

ומדברי סופרים וכו'. משנה ריש סנהדרין דיני ממונות בג':

ושנים שדנו אין דיניהן דין. שם (ה':) תניא רשב"ג אומר יפה כח פשרה מכח הדין ששנים שדנו בעלי דינין יכולין לחזור בהם ואע"ג דשמואל סבר דפליגי רבנן עליה ואמר דשנים שדנו דיניהם דין הא אמרינן התם רבי אבהו אמר שנים שדנו אין דיניהם דין לד"ה ופסק רבינו כמותו משום דכל היכא שאנו יכולים למעט המחלוקת יש לנו למעט ועוד דאמרינן פ' שני דכתובות ובפ' זה בורר ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא ליה אלמא דאין הלכה כמותו ועוד דגרסינן בירושלמי רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו שנים שדנו אין דיניהן דין והא ודאי כרבי יוחנן קיימא לן לגבי שמואל וכל שכן כד הוי ר"ל בהדי ר"י והני מילי דאין דיניהן דין באינן מומחין ולא קבלום עליהם בעלי דינין דאם הם מומחין לרבים או נטלו רשות אפילו אחד דינו דין כמו שכתב רבינו בסמוך ואם קבלום עליהם ומכל מקום קיימא לן בדברי רבינו שכתב לעיל בסמוך שמותר לאחד לדון מן התורה והיינו כרב אחא בריה דרב איקא ובהדיא אמרינן התם בגמרא דלרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל דאמר שנים שדנו דיניהם דין והיאך פסק רבינו כאן דלא כשמואל. ואפשר לומר שכך מפרש רבינו לרבא דאמר דמדאורייתא בעינן תלתא הא ודאי לית ליה דשמואל דהא מדאורייתא תלתא בעינן לרב אחא אית ליה דשמואל כלומר אפשר לקיים דברי שמואל כיון דמדאורייתא לא בעינן תלתא בדיעבד שנים דיניהם דין וכיון דחזינן דשמואל ור' אבהו לא פליגי אי מדאורייתא חד כשר או לא אלמא דאפילו ר' אבהו מודה דמדאורייתא חד כשר ומדרבנן הוא דבעינן תלתא אלא דאלמוה רבנן לתקנתייהו למימר דאפילו דיעבד לא סגי בלא תלתא ואע"ג דאמרינן (דף ל"ד:) אי מה ריבים בשלשה אף נגעים בשלשה תלמוד לומר והובא אל הכהן וכו' דמשמע דמדאורייתא דיני ממונות בשלשה צ"ל לפי זה דדרך אסמכתא קאמר הכי:

אחר כך מצאתי שנשאל הרשב"א והשיב וז"ל:

כתבת התימה מהרמב"ם שפסק כרב אחא דמדאורייתא חד נמי כשר ועם זה פסק דשנים שדנו אין דיניהן דין:

אני אומר כי הרב פסק כרב אחא מדקתני בברייתא דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי וסבור הרב ז"ל דברייתא הכי קתני דיני ממונות בשלשה משום יושבי קרנות כרב אחא ומדאורייתא אפילו יחיד שאינו מומחה לרבים דן אפילו יחידי לכתחלה ואפילו מדרבנן דאוקמוה אדיניה ולית ליה להאי תנא עירוב פרשיות

וכמו שפירש"י ומ"מ מדרבנן כל שאינו מומחה לרבים בעינן שלשה ואלמוה לתקנתא דאי ליכא ג' אפי' בדיעבד אין דיניהן דין ואם תאמר א"כ אמאי לא אקשו מהאי ברייתא לר' אבהו יש לומר דאמר לך ר' אבהו אנא דאמרי כר' שמעון בן גמליאל דאמר הדין בשלשה ושמא הזקיקו לרב לומר כך מדגרסינן בפ' ראוהו ב"ד והם שלשה וכו' ואמאי לימא הכא נמי לא תהא שמיעה גדולה מראיה ואסיקנא הך סיפא איצטריכא ליה שאין היחיד נאמן ע"י עצמו סד"א הואיל ותנא דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי הכי נמי בקדשים ביחיד קא משמע לן ואימא הכי נמי אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו וא"ל עד דהוי אהרן אחיך אלמא דברייתא דאם היה מומחה לרבים דבר תורה קאמר ולפיכך פסק הרב כך ומכל הנך ראיות שכתבתי למעלה ראה הרב דלית הלכתא כשמואל ולפיכך פסק דאפי' מדרבנן פסלי חד דלאו מומחה ואפי' שנים וניחא לי נמי קצת לדבריו הא דאכשרו תרי בפרוזבול וכן בביטול הגט וקרו להו ב"ד ואם איתא כיון דאית לן עירוב פרשיות אפילו בהא היאך קרו להו ב"ד בשום ענין ואע"ג דאמרינן בריש פירקין דרבא לית ליה דשמואל ורב אחא איתי ליה דשמואל אפשר לומר דאפילו רב אחא לית ליה דשמואל דאמר דאם דנו דיניהם דין אלא מעיקרא דדינא קאמר כנ"ל לדעת הרב אלא שק"ל הא דאותביניה לר' אבהו דאמר שנים שדנו ד"ה אין דיניהם דין מדן את הדין זיכה את החייב וחייב את הזכאי מה שעשה עשוי דאלמא לרב אחא לא קשיא דלדידיה מה שעשה עשוי עדיין יש לי לומר דאנן לא שמעינן לרב אחא דאית ליה דשמואל ומן התקנה הילכך לא אפשר לן לאקשויי ליה מינה אלא לכשת"ל דלית אקשי ליה מינה ומתרצינן ליה לר' אבהו עכ"ל:

הלכה יא

אחד שהיה מומחה לרבים. שם (דף ד') ת"ר דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן אפי' יחידי ואמר רב נחמן כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי ואסיקנא דהכי קאמר כגון אנא דגמירנא וסבירנא ואע"ג דלא נקיט רשותא מבי ריש גלותא דינו דין.

ומה שכתב רבינו או שנטל רשות מבית דין. דפירוש אע"פ שאינו מומחה לרבים דגמיר וסביר אבל מומחה הוא דאי שאינו מומחה הרי כתב רבינו ספ"ד שאין רשותו מועלת כלום והיאך יהיה מותר לו לדון יחידי ואין לומר דאפי' באינו מומחה עסקינן והיינו טעמא דמצי דאין משום דקבלו בעלי דינין עלייהו דא"כ לאו מתורת נוטל רשות הוא דמצי דאין אלא מכח קבלת הבעלי דינין וא"ה אפי' רועה בקר נמי אלא ודאי כדאמרן:

אבל אינו חשוב ב"ד. כלומר להיות הודאה בפניו כמודה בפני ב"ד וכמו שנתבאר זה בדבריו בספ"ה:

ואע"פ שהוא מותר וכו'. משנה במס' אבות:

הלכה יב

יש לאדם לעשות דין וכו'. בבא קמא פרק המניח (בבא קמא דף כ"ז:) פלוגתא דרב יהודה ורב נחמן וסבר רב נחמן דעביד איניש דינא לנפשיה אפילו במקום דליכא פסידא פירוש אם לא יבא לב"ד וידוע דהלכתא כרב נחמן בדיני:

הלכה יג

אע"פ שב"ד של ג' וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף ז':) רב הונא כי הוה אתי דינא קמיה מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דנמטייה שיבא מכשורא פירוש שיגיענו נסורת קטנה מן הקורה כלומר שאם נטעה ישתלש העונש בין כולהו ויקלו מעלי:

וצריכין שיהיו היושבים כולם שם בב"ד ת"ח וראויים. ברייתא פרק שבועת העדות (שבועות דף ל':) ומניין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו פירוש לישא וליתן עמו שלא יטעהו תלמוד לומר מדבר שקר תרחק:

הלכה יד

ואסור לאדם חכם וכו'. ברייתא בסנהדרין פ' זה בורר (כ"ג) כך היו נקיי הדעת עושים אין יושבין בדין עד שיודעים עם מי יושבים:

פרק ג

הלכה א

עד אימתי סנהדרי קטנה וב"ד של שלשה וכו'. פ"ק דשבת (דף י') עד אימתי יושבים בדין א"ר ששת עד זמן סעודה ושם בסמוך אמרו ששעה ששית היא זמן סעודת תלמידי חכמים ואם כן הוה ליה לרבינו לכתוב עד תחלת שש כדי שיסעדו בשעה ששית אם לא נאמר דמשמע ליה עד זמן סעודה עד סוף זמן סעודה והיינו עד סוף שש ולא תקשי לך היאך יסעדו אחר שש שהוא כזורק אבן לחמת דהא אמרינן דאי טעים מידי בצפרא לית לן בה:

אבל ב"ד הגדול היו יושבין וכו'. ברייתא בסנהדרין פרק אלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פ"ח:):

ובשבתות וימים טובים וכו'. באותה ברייתא ובשבתות וימים טובים בחיל ובתוספתא דחגיגה פרק ב' כתוב נכנסים לבית המדרש שבהר הבית והטעם פירש"י שלא יהיו נראים כיושבים בדין שבלשכת הגזית היו דנין:

הלכה ב

ואין ב"ד של ע"א צריכין וכו'. עד ואם לאו לא יצא עד שיבא אחר. סנהדרין פרק אחד ד"מ (דף ל"ז) והטעם שלא יפחתו מכ"ג דריש ליה התם מאל יחסר המזג פירוש אל יחסרו מחלק הג' שהוא כדי הראוי למזוג וכ"ג שליש של שבעים דסתם מזיגה על חד תרי ושאני מזיגה דרבא דהוי על חד תלת וי"מ אל יחסר מז"ג בגימטריא חמשים אבל אם חסרו מ"ט שנשארו כ"ב אין לחוש ומכאן למד רבינו שלא היו יושבים כולם תמיד ולא היו מתקבצים אלא בעת הצורך:

הלכה ג

אין מתחילין את הדינין וכו'. בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב) דיני נפשות דנין ביום וגומרים ביום דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה ואמרינן עלה בגמרא (דף ל"ד:) מה"מ אמר רבי חייא בר פפא דאמר קרא ושפטו את העם בכל עת וכו'. דרבא רמי כתיב ושפטו את העם בכל עת וכתיב והיה ביום הנחילו וכו' הא כיצד יום לתחלת דין לילה לגמר דין פירוש משום דכתיב ושפטו ועיקר משפט היינו גמר דין ובתר הכי אמרינן מתניתין דלא כר"מ דתניא היה ר"מ אומר מה תלמוד לומר [על פיהם יהיה] כל ריב וכל נגע וכו' מקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום אף ריבים ביום ויש לתמוה למה תפס רבינו קרא דמייתו בגמרא אליבא דר"מ ושביק קרא דמייתי ליה אליבא דרבנן. ויש לומר דאמרינן התם בגמרא לקמן ור"מ ביום הנחילו מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדתני רבה בר חנינא קמיה דרב נחמן וכו' ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה והא דרבה בר חנינא הלכה היא וכמו שכתב רבינו בפרק זה והשתא כיון דביום הנחילו איצטריך למידרש ביום אתה מפיל גורלות ממילא בטלה לה ההיא ראיה דרבא וא"כ אע"ג דלא קי"ל כר"מ מדרשא דדריש למעט בלילה בין לתחלת דין בין לגמר דין דרשינן ליה למעוטי לתחלת דין וקרא דושפטו את העם בכל עת דרשינן אגמר דין ואם תאמר כיון דדרשינן דאין גומרין דין בלילה מכל ריב וכל נגע לא מצית למדרש ושפטו לגמר דין דהא אמרינן ורבי מאיר ושפטו מאי דריש ביה ואמר רבא לאתויי יום המעונן דאע"ג דאין רואים בו נגעים דנין בו מושפטו ואם כן לילה לגמר דין מנא לן. ויש לומר דלא איצטריך לרבנן קרא דושפטו ליום המעונן שאינם מקישים ריבים לנגעים אלא לומר מה זה ביום אף זה ביום לא לשום היקשא אחרת אבל ר"מ דמקיש להו לגמרי אצטריך ושפטו לאפוקי יום המעונן תדע דר"מ מקיש להו לגמרי ורבנן לא גמרי מנגעים אלא דריבים ביום ותו לא דהא סומא באחד מעיניו פסול לר"מ דומיא דנגעים ולרבנן כשר:

הלכה ד

וכן אין מקבלים עדות וכו'. כתב בעל נמוקי יוסף בשם הרמב"ן בפרק יש נוחלין ופ' אחד דיני ממונות דאפילו נתקבל פסול דאמרינן בר"ה (דף כ"ה ע"ב) למה לי למיתני נחקרו העדים וכו' סד"א תהוי חקירת העדים כתחלת דין ומקודש מקודש כגמר דין ולקדשיה בלילה מידי דהוה אדיני ממונות וכו' דגומרין בלילה קמ"ל אלמא קבלת עדות כתחלת דין הוא שאינה אלא ביום אפילו בדיעבד דתנן ביבמות פ' מצות חליצה (יבמות דף ק"ד) חלצה בלילה חליצתה כשרה ורבי אליעזר פוסל ומפרשינן בגמרא דמר סבר חליצה כתחלת דין דמיא ומר סבר כגמר דין דמיא אלמא תחלת דין בלילה אפילו דיעבד פסול והוא הדין לקבלת עדות דתרווייהו כי הדדי נינהו וכמו שכתבתי:

ואין מקיימין שטרות וכו'. זה דבר פשוט שהרי צריך קבלת עדות ואפילו על פי הדברים שכתב רבינו פ"ה מהלכות עדות שיכולים לקיים השטר על פיהם ואין שם קבלת עדות כיון שהטעם הוא משום דבדרבנן עד נעשה דיין מכל מקום הוה ליה כקבלת עדות ולא הוי אלא ביום:

ובדיני ממונות וכו'. לא קאי אלא אראש דבריו אין מתחילין את הדינין וכך שיעור הלשון ובדיני ממונות דוקא אם התחילו דנין ביום מותר לגמור בלילה אבל בדיני נפשות אסור לגמרו בלילה דאילו קבלת עדות הוא הוי כתחלת דין לא שייך ביה אם התחילו גומרין דכוליה התחלה הוא ודין זה דבדיני ממונות גומרין בלילה ולא בדיני נפשות כבר נתפרש בסמוך:

הלכה ה

הנחלות כדיניו וכו'. סנהדרין פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ד:) ובתרא פ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קי"ג:) והיה ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל נחלות ולא בלילה ואסיקנא דדין נחלות קאמר פירוש דבפרשת נחלות כתיב לחקת משפט דמשמע הפלת נחלות דין קצוב הוא בשעת המיתה הכל כמו שאמר המת ואין הדבר צריך דיינין אלא כל אחד מיורשיו יחזיקוהו שומעי הצואה בשלו וכיון דאמר קרא ביום הנחילו משמע דהני מילי דצואת המת הוי דין פסיק ואין צריך עוד לדיינים ביום אבל בלילה לא הוי דין פסיק וצריך דיינים ואלו ששמעו צואת המת יעידו בפניהם ויש מחלוקת בין המפרשים דאיכא מ"ד דכיון דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו לא הוי אלא מדרבנן כי מרבי הכא לא מרבינן אלא בקנין ואיכא מ"ד דבלא קנין מיירי ואליבא דרבי יוחנן בן ברוקה והרוצה לעמוד על עיקרן של דברים יעיין בחשן המשפט:

כתב

הרמ"ך הנחלות כדינים וכו'. תימה למה הביא לשון שסותר אותו בגמרא והל"ל לפיכך אין דיני נחלות בלילה ועוד תימה לן היכי תלי תניא בדלא תניא שאמר הנחלות כדינים ואדרבא לפסק הלכה כל הדינים מנחלות גמרינן כדרמי הכא כתיב ושפטו את העם בכל עת וכתיב והיה ביום הנחילו את בניו הא כיצד יום לתחלת דין לילה לגמר דין עכ"ל:

הלכה ו

שנים שנכנסו לבקר את החולה וכו'. פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ד:) ובפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קי"ג:) מימרא דרב יהודה אמר רב כלשון רבינו ואמר רב חסדא עלה לא שנו אלא ביום אבל בלילה כותבין ואין עושין דין משום דהוו להו עדים ואין עד נעשה דיין ופירש"י רצו כותבין בלשון עדות והיורשין יבואו לבית דין ובית דין יעשו כפי הצואה. רצו עושין דין השומעין רשאין ושליטין להיות מחזיקין כל אחד בשלו הכל כמו ששמעו. שנים אין עושין דין דמתחלתו לא נראו להיות לדיינים אבל בלילה שאינו ראוי לדין כותבין ואין עושין דין אפילו למחר שמתחלתם לא נראו לישב לשם לדין עכ"ל. ובפרק יש נוחלין כתב רשב"ם דדוקא נקט שנכנסו לבקר הילכך רצו עושין דין אבל נכנסו להעיד הרי הם עדים ואין עד נעשה דיין והביא ראיה לדבריו מדאמרינן פ"ק דמכות גבי נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה דאמרינן להו למחזי אתיתו או לאסהודי ואי לאסהודי נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותם בטלה ופירש הוא ז"ל דאמרינן להו מתחלה כשראיתם העדות נתכוונתם להעיד או לראות הדבר אלמא כונה להעיד פסולה וגם הביא ראיה מתשובת זקנו רש"י ובעלי התוספות חלקו עליו וההיא דפ"ק דמכות פירשוה בענין אחר מ"מ רבינו ז"ל מסכים לדבריו שהרי ההיא דמכות רבינו בפרק חמישי מהלכות עדות מפרשה כדברי רשב"ם שכן כתב שם על פי שנים עדים או שלשה עדים לעשות ג' כשנים וכו' וכיצד בודקין את הדבר כשיבאו לבית דין עדים מרובים כת אחת אומרים להם כשראיתם זה שהרג או חבל להעיד באתם או לראות כל מי שאומר לא להעיד עליו אלא לראות מה הדבר ובכלל העם באתי מפרישים אותו וכל מי שאומר לא הייתי עומד אלא להעיד ולכוין העדות מפרישין אותו אם נמצא באלו שנתכוונו להעיד קרוב או פסול עדותן בטלה בד"א בשהיה בהם קרוב או פסול אבל אם כולם כשרים אחד שנתכוון להעיד או שלא נתכוון להעיד הואיל וראה הדבר וכוון עדותו והיה שם התראה חותכין הדין על פיו בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות. ומה שהקשו א"כ אין לך גט כשר כשנותנין בפני קרובים או קדושין אם נתכוונו להעיד לא קשיא דכיון שנהגו ליחד עדים אף אם יתכוונו הקרובים להעיד אין בכך כלום דאין כוונה פוסלת אלא כשאין עדים מיוחדים ואם תאמר והא בעינן הגדה בשאר ממון חוץ

מקידוש החדש משום דכתיב כזה ראה וקדש וקיום שטרות דרבנן ואם כן היכי אמרינן רצו עושים דין תירץ הריטב"א דמה שצוה בפניהם חשוב הגדת עדים דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי. אבל בעל נמוקי יוסף כתב בסנהדרין רצו עושין דין פירש"י שהם פוסקים הדין על פי צוואתו ואין צריך בית דין אחר נראה מפירושו שהוא עשאן בית דין של עצמו ואין היורשין יכולים לדון בפני אחר שצואה בעצמה הוא פסק דין שנפסק בפני אלו שהם ב"ד ושמעינן מהא דב"ד יכולים לדון ע"פ ראייתם בלא קבלת עדות אחרת כיון שהם יודעים הדבר ושלא כדברי המפרשים דבדיני ממונות בעינן שיעידו בפניהם דהגדה בעינן ושאני הכא דאיכא הגדת בעל דבר והודאת בעל דין כמאה עדים דמי עכ"ל. ולי נראה דאי איכא למידק מלשון רש"י איפכא איכא למידק מיניה דאי לנוסחת ספרינו דגרסינן ברש"י רצו עושין דין השומעין רשאין ושליטין להחזיק כל אחד בשלו הכל כמו ששמעו מדקאמר הכל כמו ששמעו משמע טעמא דשמעו דאיכא הגדה אבל אי ליכא הגדה לא ואפילו אם תמצא לומר שלא היה גורס כדברי רש"י כי אם כמו שכתב בשמו איכא למימר דמדקאמר על פי צואתו משמע דוקא משום דאיכא צואה דהיינו הגדה ועל פיה פוסקין הדין אבל אי ליכא הגדה לא ואין לומר דושמעינן מהא לא קאי לרש"י אלא למימרא דרב יהודה דהיכי שמעינן מינה הכי דהא הריטב"א פירש על הא דר' יהודה דמה שצוה בפניהם חשוב הגדה ובעל נמוקי יוסף גופיה בפרק יש נוחלין מייתי הא דכתב הריטב"א על הא דרב יהודה וכתב עוד רשב"ם דה"מ דרצו עושין דין דמשמע דאפילו החולה אין יכול לחזור בו כגון מתנת שכיב מרע במקצת וקנו מיניה דתו לא מצי הדר ביה אבל בלא קנין כיון דיכול לחזור בו אין עושין דין שאין לדיינים לעשות דין בדבר שאפשר להבטל עדיין ואם רצו אין דיניהן דין דעדיין לא קנו עד שימות האב שמא יחזור בו:

הלכה ז

כל ב"ד של ישראל וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף ז'):

לפיכך צריכים וכו' ובעטיפה. דאמרינן בפ"ק דשבת מאימתי התחלת הדין משיעטפו הדיינים ושאר הדברים הטעם מפני מורא שכינה:

הלכה ח

כל סנהדרין וכו' שנאמר לא תכירו פנים במשפט. כתוב בסמ"ג מל"ת סי' קפ"ד תניא במכילתין לא תכירו פנים אזהרה זו לממונה להושיב דיינים שלא יאמר איש פלוני נאה וכו' מעלה הכתוב על שמינהו כאילו הכיר פנים:

ועוד אמרו כל המעמיד לישראל דיין שאינו הגון וכו' עד בלבד. פ"ק דסנהדרין שם.

ומ"ש שהוא כאילו הקים מצבה. צ"ע היכא מייתי ליה והרב מהר"י קולון האריך הרבה בשורש קי"ז לבקש מנוח לכף רגלו אמאי דריש לה רבינו מלא תקים לך מצבה ובפרק קמא דסנהדרין מייתי לה מלא תטע לך אשרה ורואה אני דבריו טובים ונכוחים אילו היה דרכו של רבינו לדרוש הפסוקים מדעתו ולהניח הדרשה המפורשת בגמ' ומכיון שאין דרכו כן נ"ל דבשום דוכתא דריש לה מלא תקים לך מצבה:

הלכה ט

כל דיין שנתן ממון אסור לעמוד מפניו וכו'. ירושלמי בסוף בכורים ר' מנא מקל לאלין דמתמניין בכסף רבי אימי קרא עליהון אלהי כסף וכו' אמר רבי יאשיה וטלית שעליו כמרדעת של חמור אמר ר' אשיין זה שהוא מתמנה בכסף אין עומדין מפניו ואין קורין אותו רבי והטלית שעליו כמרדעת של חמור:

הלכה י

כך היה דרך וכו'. פ"ק דסנהדרין ר' זירא הוה מיטמר מלסמוכי ואיתיה נמי בירושלמי סוף בכורים:

פרק ד

הלכה א

אחד בית דין הגדול וכו'. נתבאר מתוך מאי דאיתא בפרק קמא דסנהדרין (דף ה'):
ואחד הנסמך וכו' אפילו לא היה אותו סמוך בסנהדרין מעולם. למד כן מדאשכחן דלאחר החורבן דלא הוו סנהדרין היו סומכין:

הלכה ב

וכיצד היא הסמיכה וכו'. פ' קמא דסנהדרין שם:

הלכה ג

ואין סומכין וכו' אלא בשלשה. שם במשנה סמיכת זקנים בשלשה דברי ר' שמעון רבי יהודה אומר בחמשה ופירש"י סמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של צבור ובגמ' (דף י"ג:) תנא סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה מאי סמיכה וסמיכת זקנים אמר רבי יוחנן מיסמך סבי לקרות להם רבי ומשמע דאע"ג דאפליגו במתני' רבי יהודה ור' שמעון בסמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של צבור אי הויא בשלשה או אי הויא בחמשה בסמיכת סבי לקרות להם רבי לכ"ע הויא בשלשה כדקתני בברייתא שכתבתי בסמוך:
ומ"ש והוא שיהיה האחד וכו'. נראה מדבריו דבאחד סמוך סגי אף על פי שהשנים האחרים אינם סמוכים נ"ל שטעמו דמדאמרינן התם בגמ' (דף י"ג:) אמר ליה אביי לרב

יוסף מיסמך סבי פירוש לקרות רבי בשלשה מנ"ל אילימא מדכתיב ויסמוך את ידיו עליו א"ה תיסגי בחד וכ"ת משה במקום ע"א קאי א"ה ליבעי ע"א קשיא וסובר רבינו דכיון דאסיקנא בקשיא ופשיטא דלא בעינן ע"א ואם כן בחד סגי ולדחויה דברייתא דבעינן ג' אי אפשר א"כ יש לנו לומר דכי קתני בברייתא ג' לאו בכולהו סמוכין עסקינן דאם כן קשיא דאביי אלא חד סמוך סגי ומיהו בעינן עמיה שנים דהוו שלשה:

הלכה ד

אין קרוי אלהים וכו'. בב"ק פרק החובל (בבא קמא דף פ"ד) אלהים בעינן וליכא ופירש"י אלהים בעינן והיינו מומחים וסמוכים:

הלכה ה

בראשונה וכו' עד אלא אם כן היה הנשיא עמו. בירושלמי פירקא קמא דסנהדרין:

הלכה ו

אין סומכין זקנים בח"ל וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף י"ד) אמר ר' יהושע בן לוי אין סמיכה בח"ל ופירשו לה התם לומר דאין סומכין בח"ל ואסיקנא נמי התם דאפילו סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ אין סומכין:

היו שניהם בארץ וכו'. נראה שלמדה ממה שכתבנו בסמוך דכיון שאמרו בגמרא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ לא סמכי משמע הא סומכין ונסמכין בארץ מצו סמכי אפילו אינם יחד דאי אפילו סומכין ונסמכין בארץ בעינן שיהיו במקום אחד מאי איריא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ הא אפילו שניהם בארץ כיון דאינם במקום אחד לא מצו סמכי אלא ודאי כדאמרן:

וכל ארץ ישראל שהחזיקו וכו'. נראה שהוציא כן ממאי דאמרינן בריש סנהדרין וכתבו רבינו בסוף פ' זה שרשות בני ארץ ישראל מועלת לעיירות העומדות על הגבולים ואם לעיירות האלו מהני כל שכן דמהני למה שהחזיקו עולי מצרים אע"פ שלא החזיקו עולי בבל:

הלכה ז

יש לסומכין וכו'. ירושל' ר"פ חלק:

הלכה ח

ויש להם למנות וכו'. בריש סנהדרין (דף ה') אמרינן שרבי נתן רשות לרב לדון אבל לא להתיר בכורות ומכל מקום צריך עיון מנין לרבינו שצריך שיהיה ראוי לכל הדברים:

הלכה ט

וכן יש לסומכין וכו'. שם ע"ב אמר ליה רבי יוחנן לרב שמן הרי אתה ברשותנו עד שתבא אצלנו ופירש"י ברשותנו רשות נתונה לך לדון:

הלכה יא

(י-יא) **חכם מופלא וכו' הרי שלא היה בא"י אלא סמוך אחד וכו'**. בפירוש המשנה פרק קמא דסנהדרין כתב כן אלא ששם כתב הדבר סתם וכאן כתב והדבר צריך הכרע:

הלכה יב

בית דין שנסמכו וכו'. משנה סוף פ' קמא דמכות (דף ז'):

הלכה יג

ומה שכתב ראשי גליות שבבבל וכו' עד אין לו רשות עד שיטול רשות מראש גלות. הכל בריש סנהדרין (דף ה') פשיטא מהכא להכא ומהתם להתם מהני דהכא שבט והתם מחוקק כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים כלומר שיש להם שררה מועטת וכל אחד מהם יש לו רשות להפקיר דהפקר ב"ד הפקר ושל א"י יש לו לתת רשות בכל א"י ושבבבל בחוצה לארץ מהתם להכא מאי ואיפשיטא דמהתם להכא לא מהני ולפי שמעלת ראשי גליות שבבבל גדולה מנשיאי א"י כתב רבינו ראשי גליות שבבבל במקום מלך הם עומדים והלכך אין רשות בני א"י מועלת לכוף בחוצה לארץ וכדאיפשיטא בגמ' ומשמע שלא הוצרכו בגמ' לשאול אי מהני מבבל לא"י שאע"פ שראשי גליות בבל רודים את העם במקל אינו דין שיועיל רשותם לא"י ודינם שכל אחד יעמוד בשלו ואדרבה הוה ס"ד דרשות א"י מועילה לחוצה לארץ אבל ספר מצות גדול כתב הרשות שיתן ריש גלותא שבבבל לבני בבל אף לבני א"י מועיל שהרי בבבל השבט ובא"י המחוקק כדתניא לא יסור שבט מיהודה וכו' ואמרינן בירושלמי שריש גלותא שבבבל גדול מהנשיא שבא"י לפי שהוא מהזכרים והנשיא מהנקבות עכ"ל וקשה לזה דה"ל לגמ' למימר פשיטא דמהכא להתם מהני מהתם להכא מאי ומ"מ הכי משמע מדברי רבינו שכתב ראשי גליות שבבבל במקום מלך הם עומדים ויש להם לרדות את ישראל בכ"מ ולדון עליהם בין רצו בין לא רצו. ומצאתי בספר מספרי רבינו שהיה מוגה בו בלשון הזה וכל דיין הראוי לדון שנתן לו ראש גלות רשות לדון יש לו לדון בכל העולם אע"פ שלא רצו בעלי דינים בין בארץ בין בחוצה לארץ אע"פ שאינו דן דיני קנסות ע"כ וכן משמע קצת בגמ' דכי נקיט רשותא אע"ג דלא קבל זה עלייהו דן אותה בעל כרחם דכי בעי מהתם להכא מאי פשיט ליה מרבה בר בר חנה דדן דינא וטעה ואמר ליה ר'

חייא אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים והא רשותא הוה נקיט אלא שמע מינה מהתם להכא לא, משמע דאי הוה נקיט רשותא אפילו לא קבלוה עלייהו לא הוה משלם אלמא דכופם לדון:

הלכה יד

ומ"ש רבינו ובעיירות העומדות על הגבולים. הוא ממה שהקשו על מה שאמרו מהתם להכא לא מהני אלא רבה בר בר חנה שנטל רשות כשהיה יורד לבבל למה לי ומשני לעיירות העומדות על הגבולים ופירש"י הנמשכות אחר ארץ ישראל:

הלכה טו

מי שאינו ראוי לדון וכו'. בפירקא קמא דסנהדרין (דף ז':) דבי נשיאה אוקמוה דיינא דלא הוה גמיר וביזהו רבי יהודה בר נחמני. ועל מה שכתב
רבינו שהוא כמקדיש בעל מום למזבח האריך מהר"י קולון בשורש קי"ו:

פרק ה

הלכה א

אין מעמידין וכו'. פרק קמא דסנהדרין תנן אין דנין את השבט ופירש בגמ' (דף י"ד:) דבשבט שהודח כולו עסקינן ולא את נביא שקר ולא את כהן גדול אלא על פי ב"ד של ע"א ואין מוציאין למלחמת הרשות וכו' ואין מוסיפין על העיר ועל העזרות וכו' ואין עושין סנהדראות לשבטים ואין עושין עיר הנדחת אלא על פי ב"ד של ע"א ופירש בגמ' דדיני נפשות דכ"ג הוא דבעינן ע"א אבל דיני ממונות דנין בג' כשאר כל אדם וזהו שכתב **רבינו אבל דיני ממונות דכ"ג בשלשה** ובסוטה פרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ד) תנן ושלשה מבית דין הגדול שבירושלים היו יוצאים ובפ"ק דסוטה (דף ז') תנן שהיו מעלים את הסוטה לבית דין הגדול שבירושלים ובפ"ק דסנהדרין (דף ט"ז) אמרינן דמיתת זקן ממרא של כ"ג והמראתו בעינן על פי בית דין של ע"א ונראה שלזה נתכוון רבינו
שכתב אין עושין זקן ממרא ולא כתב אין ממיתין זקן ממרא וקשיא לן מדתנן בפרק י' דסהנדרין (דף פ"ט) גבי זקן ממרא אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים ונשאר לנו לדעת מנין שאין מעמידין מלך אלא בבית דין הגדול:

כתב
הרמ"ך ואין מוסיפין על העיר וכו'. תימה הוא זה שמביא האי קרא דכל הדבר הגדול למדידת החלל ולמלחמת הרשות ולתוספת העיר והעזרות ובגמ' מביא פסוק אחר

דמדידת החלל הוי מזקניך ושופטיך ותוספת העיר והעזרות הוי מוכן תעשו דדרשינן וכן תעשו לדורות והוא מביא האי קרא דכל הדבר הגדול והו"ל להביא לעיל גבי כ"ג דאין דנין דיני נפשות שלו כדמייתי בגמ' וצריך עיון עכ"ל:

הלכה ב

אין דנין דיני נפשות וכו'. משנה פ"ק דסנהדרין דיני נפשות בכ"ג הרובע והנרבע בכ"ג שנאמר והרגת את האשה ואת הבהמה ואומר ואת הבהמה תהרגו שור הנסקל בכ"ג שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש מיתתו בכ"ג ר' אליעזר אומר כל הקודם להרגן זכה רבי עקיבא אומר מיתתן בכ"ג. ובגמ' (דף ט"ו:) הזאב והארי וכו' אמר ריש לקיש והוא שהמיתו אבל לא המיתו לא אלמא קסבר יש להם תרבות ויש להם בעלים רבי יוחנן אמר אע"פ שלא המיתו אלמא קסבר אין להם תרבות ואין להם בעלים ותניא כוותיה דריש לקיש ולפיכך פסק רבינו כוותיה ואמרינן תו בגמ' רבי עקיבא היינו תנא קמא איכא בינייהו נחש ופירש"י איכא בינייהו נחש דתנא קמא חשיב ליה בהדי הנך ובעי כ"ג ורבי עקיבא באינך סבירא ליה כוותיה בר מנחש:

ועל מה שכתב

רבינו אבל נחש שהמית אחד הורג אותו. כתב הראב"ד א"א זהו כרבי עקיבא ולא ידעתי למה ע"כ. ויש לומר שטעם רבינו דבארי ודוב וכו' סבירא ליה לר' עקיבא כתנא קמא והוה ליה רבי אליעזר יחיד לגבייהו ובנחש ס"ל לר' עקיבא כרבי אליעזר והוה ליה תנא קמא יחיד לגבייהו:

הלכה ג

המוציא שם רע וכו'. משנה שם המוציא שם רע בשלשה דברי רבי מאיר וחכ"א בכ"ג מפני שיש בה דיני נפשות וידוע דקי"ל כחכמים ובגמ' (דף ח') וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי אמר עולא בחוששין ללעז קא מיפלגי רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז ורבנן סברי חוששין ללעז וכו'. מיתיבי וחכמים אומרים תבעו ממון בשלשה תבעו נפשות בכ"ג בשלמא לרבא תבעו ממון תחלה בשלשה תבעו נפשות תחלה אפילו ממון בכ"ג אלא לעולא קשיא אמר רבא וכו' הב"ע כשהביא הבעל עדים שזנתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל בא לגבות ממון מבעל בשלשה ובמקום נפשות בכ"ג ופירש"י וחכמים אומרים וכו' מפני שיש בה דיני נפשות קס"ד דה"ק משום מוציא שם רע דשייך ביה דיני נפשות וכגון שמביא עדים ובגמ' פרכינן וכי יש בה דיני נפשות מאי הוי השתא מיהא לאו דיני נפשות דליכא עדים. רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז אין חוששין שמא

יבאו לבית דין ויצא הקול וישמעו עדים ויבאו ויעידו שזנתה תחתיו ועכשו אין הבעל יודע בהם ותבעי כ"ג דשמא יבא לידי נפשות ורבנן סברי חוששין וכו'. ובמקום דאיכא דיני נפשות כלומר וכל היכא דאיכא למיחש לנפשות כגון בתחלת הדין אפילו אין לו עדים יש לחוש שמא ישמעו ויבאו עדים כ"ג בעי עכ"ל. ואע"פ שאמוראים אחרים פירשו בעניינים אחרים פסק רבינו כעולא משום דאביי אמר בתר הכי דכ"ע חוששין ללעז ומשמע דכל הני אמוראי הכי ס"ל וכמבואר בדברי התוספות ועוד דהא רבה דהוא בר פלוגתיה יישב ברייתא אליביה:

ומניין שאין דנין וכו'. משנה פ' קמא דסנהדרין:

הלכה ד

מכות בשלשה. משנה שם וכת"ק:

הלכה ה

עריפת העגלה בחמשה. משנה שם עריפת העגלה בשלשה דברי רבי שמעון רבי יהודה אומר בחמשה וידוע דהלכה כרבי יהודה. ודע שמה שכתב כאן רבינו עריפת העגלה העתיק לשון המשנה כמנהגו ואין הכוונה אלא על המדידות כמו ששנינו בפרק עגלה ערופה וכתבוה התוספות:

הלכה ו

עיבור החדש בשלשה. משנה שם:

הלכה ז

מ"ש עיבור השנה בשבעה. שם במשנה עיבור השנה בשלשה רשב"ג אומר בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וגומרים בשבעה ואם גמרו בשלשה מעוברת. ופסק כרשב"ג אי משום דבכל מקום ששנה במשנתנו הלכה כמותו אי משום דבגמ' מפרשי אמוראי טעמיה אלמא הלכתא כוותיה ואע"פ שלא כתב כאן רבינו אלא בשבעה סמך על מ"ש בפרק ד' מהלכות קידוש החדש כל דברי רשב"ג:

הלכה ח

דיני קנסות וכו' עד ואפי' אחד מומחה דן אותם. בריש סנהדרין תנן דיני ממונות בג' גזילות וחבלות בג' ופירש בגמ' דה"ק דיני ממונות פירוש בהודאות והלואות בג' הדיוטות גזילות וחבלות בג' מומחין ותנן נמי התם תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' והאונס והמפתה בג' פירוש מומחין ואסיקנא בגמ' (דף ה') אהא דת"ר דיני ממונות בג' ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי דאפילו לא נקיט רשותא מריש גלותא כיון דגמיר וסביר דן דיני

ממונות אפילו יחידי ואע"ג דתנן במס' אבות אל תהי דן יחידי התם עצה טובה קמ"ל כמו שנכתב בדברי רבינו סוף פרק שני.

ומ"ש שם לפיכך דנין וכו' שליחות ב"ד של א"י עושין וכו'. בר"פ החובל (בבא קמא דף פ"ד:) ובסוף גיטין (דף פ"ח:):

כתב

הרמ"ך לפיכך דנין בהודאות וכו'. תימה כיון שהוא פסק כרב אחא בריה דרב איקא דמן התורה חד נמי כשר דכתיב בצדק תשפוט עמיתך מנין שיהיה סמוך ועוד דאי בסמוך מיירי אפילו בדרבנן כשר ולא גזרינן משום יושבי קרנות ביחיד מומחה אפי' לא יהיה סמוך דן אפי' לכתחלה ותימה היא לפסק שלו אמאי אצטריך למימר בהודאות והלואות שליחותייהו קא עבדינן בלי שליחותייהו יכולים חכמי בבל שאין סמוכים לדון דינייהו בהודאות והלואות כיון דגמירי וסבירי וצריך עיון עכ"ל. ועיין בתשובת הרשב"א שכתבתי בפרק שני על שנים שדנו אין דיניהם דין:

הלכה ט

אין ב"ד של חוצה לארץ וכו'. ר"פ החובל שם אמרינן דכי עבדינן שליחותייהו דדייני א"י במילתא דשכיח ואית ביה חסרון כיס אבל מידי דלא שכיח אי נמי לית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו אע"ג דבסוף גיטין שם אההוא עובדא דאשכחיה אבייי לרב יוסף דהוה מעשה אניטי אמרינן דכי עבדינן שליחותייהו במידי דשכיח ולא מדכר התם חסרון כיס יש לומר דדיני גיטין משום עיגונא עדיפא מהיכא דאיכא חסרון כיס דהכי נמי תירץ הר"ן דהיינו טעמא דמקבלים גרים בזמן הזה אע"ג דלא שכיח דלהכניס אדם תחת כנפי השכינה עדיף מממונא דשכיח ורב יוסף לפי מה שהקשה לו אביי השיבו כי עבדינן שליחותייהו במילתא דשכיח אבל מילתא דלא שכיח לא אבל אה"נ דבעינן נמי אית בה חסרון כיס וכתבו התוס' דאע"ג דהשתא ליכא ב"ד מומחין בא"י מ"מ שליחותייהו דקמאי עבדינן:

וכן כל הקנסות וכו'. דגרסינן בבא קמא פ' המניח (בבא קמא דף כ"ז ע"ב) שלח ליה רב חסדא לרב נחמן הרי אמרו לרכובה פירוש הכאה בארכובה ג' ולבעיטה ה' וכו' שלח ליה חסדא חסדא קנסא קא מגבית בבבל ומייתי לה נמי בר"פ החובל (בבא קמא פ"ד:) ואמרי' תו בר"פ החובל בקנסא לא עבדינן שליחותייהו:

וכל המשלם חצי נזק וכו'. זה פשוט דכיון דאסיקנא בסוף פרק קמא דב"ק (דף ט"ו:) ובסוף אלו נערות (כתובות דף מ"א) דפלגא נזקא קנסא בר מחי"נ צרורות דהוי ממונא וקי"ל דאין דיני קנסות בחו"ל ממילא קי"ל דכל חי"נ אין גובין בחו"ל בר מחי"נ צרורות:

הלכה י

כל הנישום כעבד וכו'. ר"פ החובל.

ומ"ש רבינו דשבת וריפוי גובין. יש לתמוה דהא אמרינן שם בר"פ החובל דאדם באדם אע"ג דאית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו ואפשר לומר דאה"נ דדינא הכי הוי ולא כתב שגובין אותם אלא מפני תיקון העולם אבל לא משמע כן מדבריו שכתב לעיל בסמוך אבל בהמה שחבלה בחברתה או דברים המצויים אבל אין בהם חסרון כיס כגון תשלומי כפל אין דנין אותן דייני חוצה לארץ ומדלא כתב גבי דברים שאין מצויים ויש בהם חסרון כיס אדם שחבל באדם משמע דס"ל דמדינא אדם באדם כי אית ביה חסרון כיס דנין אותו דייני חוצה לארץ לכן נראה לי שרבינו מפרש דהא דאמרינן דאדם באדם אע"ג דאית ביה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו לא אמרו אלא לענין נזק דאית ביה חסרון כיס ואפילו הכי לא דיינינן ליה בבבל וכל שכן לצער ובשת דלית בהו חסרון [כיס] אבל ריפוי ושבת כיון דאית בהו חסרון כיס דיינינן להו בבבל לטעמא משום דאמר רבא כל הנישום כעבד אין גובין אותו בבבל וכדתנן בר"פ החובל משמע הא שאר דברים שאינם נישומין כעבד נגבין בבבל דאל"כ הוה ליה למסתם סתומי ולמימר אדם שחבל באדם אין גובין אותו בבבל ומכל מקום צער ובשת אינם נגבין בבבל משום דלית בהו חסרון כיס ומפני כך כשכתב דברים שאינם מצויים אע"פ שיש בהם חסרון כיס אין דנין דייני חוצה לארץ לא רצה לכתוב כגון אדם שחבל באדם דא"כ הוה משמע דאף שבת וריפוי אינם נגבים בבבל וכתב כגון בהמה שחבלה בחברתה ואחר כך כתב משפט אדם שחבל באדם וחילק בין נזק וצער ובשת לשבת וריפוי:

הלכה יא

בהמה שהזיקה את האדם וכו' עד כך מעידים את הבהמה בפניהם בחוצה לארץ. הכל שם ריש פרק החובל (בבא קמא דף פ"ד) ההוא תורא דאלס ידא דינוקא אתא לקמיה דרבא וכו' רבא לטעמיה דאמר נזקי שור בשור ונזקי שור באדם גובין אותו בבבל נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור אין גובין אותו בבבל מאי שנא נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור דלא אלהים בעינן וליכא נזקי שור בשור ושור באדם אלהים בעינן וליכא אלא מאי שנא שור בשור ושור באדם דשליחותייהו קא עבדינן וכו' אדם באדם ואדם בשור נמי שליחותייהו קא עבדינן ואסיקנא כי עבדינן שליחותייהו במילתא דשכיח ואית ביה חסרון כיס אבל מילתא דשכיחא ולית בה חסרון כיס אי נמי מילתא דלא שכיחא ואית בה חסרון כיס לא עבדינן שליחותייהו הילכך אדם באדם אע"ג דאית ביה חסרון כיס כיון דלא שכיחא לא עבדינן שליחותייהו בושת אע"ג דשכיח כיון דלית ביה חסרון כיס

לא עבדינן שליחותייהו ושור בשור גובין בבבל והאמר רב שור שהזיק אין גובין אותו בבבל דאזיק מאן אילימא דאזיק אדם מאי איריא שור דאזיק אדם אפילו אדם דאזיק אדם נמי אין גובין אותו בבבל אלא פשיטא דאזיק שור וקתני אין גובין אותו בבבל אמרי התם בתם הכא במועד והאמר רבא אין מועד בבבל אמרי דאייעד התם ואייתיוה להכא והא מילתא דלא שכיחא היא ומילתא דלא שכיחא את אמרת דלא עבדינן שליחותייהו דאתו רבנן דהתם וייעדוה הכא סוף סוף מילתא דלא שכיחא היא ובמילתא דלא שכיחא לא עבדינן שליחותייהו אלא כי קאמר רבא בשן ורגל דמועדין מתחלתן נינהו ובפרק קמא דב"ק (דף ט"ו:) ובסוף פרק אלו נערות (כתובות דף מ"א) אמרינן דכלבא דאכל אימרי ושונרא דאכל תרנגולי זוטרי אורחיה הוא ומגבינן בבבל:

הלכה יג

מי שגנב וכו'. דאמרי' בהחובל (דף פ"ד) דבתשלומי כפל וד' וה' נעביד שליחותייהו ומשמע לרבינו דלא קשיא ליה אלא בכפל חוץ מהקרן אבל בקרן פשיטא ליה דעבדינן שליחותייהו ובזה אין מקום למה שהקשו בתוספות דהיאך היו דנין דיני גזילות וגניבות דאפשר לומר דלא היו דנין רק על הקרן וקשה דתנן בראש סנהדרין גזילות וחבלות בשלשה ופירש בגמ' שהם מומחים וע"כ גזילות היינו שדנין על הקרן דהא תני בתר הכי תשלומי כפל בשלשה ועוד דבגזילות לא שייך תשלומי כפל וא"כ כי אמרינן גזילות בשלשה מומחין בדין הקרן אמרו והיאך כתב רבינו הקרן דנין אותו דייני ח"ל. וכתב נמוקי יוסף בשם הרא"ה דגזילות נראה מכל הגמ' דמילתא דשכיחא נינהו וגובין אותן בבבל כדאמרינן בההוא דגנב פדנא דתורי וכו' והקשה מהא דסנהדרין ותירץ דגזילה ממש כעין דויגזול את החנית לא שכיחא אבל שאר גזילות כגון שולח יד בפקדון וכיוצא שכיחי ומגבינן להו בבבל וכן אפשר לתרץ ההיא דסנהדרין לדעת רבינו ור"י תירץ בסוף פרק המגרש דגזילות שעל ידי חבלות קאמר דאין דנין בבבל שחבל בחבירו וגזלו ובכי האי גוונא איכא לאוקמי ההיא מתני' דסנהדרין לדעת רבינו:

הלכה יד

ולא כל המשלם על פי עצמו וכו'. שאדם משלם בשת ופגם על פי עצמו מבואר במשנה ס"פ אלו נערות (כתובות דף מ"א) ופ' שבועת הפקדון (שבועות דף ל"ו:) ומייתי לה ר"פ נערה שנתפתתה (כתובות דף מ"ב.) ודין הכופר במשנה סוף פרק אלו נערות. והוצרך רבינו לכתוב זה משום דכיון דלישנא דגמ' פ"ק דסנהדרין גבי מומחין תלי ליה בדיני קנסות וקיימא לן דאין אדם משלם קנס על פי עצמו סד"א דבהכי תליא מילתא וכל מידי

דאדם משלם על פי עצמו לא ניבעי מומחין קמשמע לן דלא שהרי בשת ופגם וכופר אדם משלם על פי עצמו ואין גובין אותו בדייני חוצה לארץ:

הלכה טו

דיני גרמות וכו'. שכן מצינו שהיו דנים בבבל דינא דגרמי דאמרינן בבבא קמא פרק הגוזל עצים (בבא קמא דף צ"ח:) אכפייה רפרם לרב אשי ששרף שטר חבירו בילדותו ואגבי מיניה כי כשורא לצלמא פירוש שגבה ממנו גוביינא מעלייא כל מה שכתוב בשטר פרעון גמור מן העידית כקורה זו הנבחרת משאר הקורות לתקן בה צורה ודיוקנאות:

הלכה טז

וכן דין המוסר וכו'. מדאשכחן בפ' בתרא דבב"ק כמה אמוראי דהוו דייני דיני מסורות בבבל.

ומה שכתב אף על פי שלא עשה מעשה היינו לומר שאף על פי שלא נשא ונתן ביד ממון חבירו לעכו"ם אלא שהלשין בפיו וכההוא דאחוי כריא דתבנא דחבריה וסלקא דעתך אמינא כיון שמחייבין אותו אע"פ שלא עשה מעשה ביד דמי לקנס ולא יגבוהו בחוצה לארץ קמשמע לן דמגבין אותו בחוצה לארץ כהנהו עובדי דפירקא בתרא דבבא קמא:

הלכה יז

מנהג הישיבות בחוצה לארץ וכו'. כתב הרי"ף בפרק החובל שזה מנהג השתי ישיבות:

וכן אם תפס וכו'. בפ"ק דבבא קמא (דף ט"ו) ובכתובות סוף פרק אלו נערות (דף מ"ב:) ואי תפס לא מפקינן מיניה ופירוש רבינו נכון הוא וכן פירש"י ואע"פ שהקשה רבינו תם דאם כן יתפוס כל אשר לו דאין דנין דיני קנסות ואם נוציא המותר ונשאיר כדי נזק הרי אנו דנין דיני קנסות י"ל דכשהניזק צועק בפנינו ואנו מגבין אותו אז מקרי שפיר שאנו דנין דיני קנסות אבל כשהניזק תופס יותר ממה שהוא דינו והמזיק צועק בפנינו ואנו כופין לניזק שיחזיר המותר על נזקו לא מקרי דנין דיני קנסות רק מצילין עשוק מיד עושקו וכן יש לדקדק מדברי רש"י שם דוק ותשכח:

הלכה יח

יחיד שהוא מומחה לרבים אע"פ שהוא דן וכו' אבל הג' אע"פ שאינן סמוכין והרי הן הדיוטות כו':

פרק ו

הלכה א

כל דיין שדן דיני ממונות וכו'. פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב) תנן דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה ופירש"י מחזירין סותרין את הדין לאחר שגמרוהו וידעו שטעו מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה. ובגמרא (דף ל"ג) רמינן עלה דמתני' ממתני' אחריתי דתנן מה שעשה עשוי וישלם מביתו ופריק רב יוסף כאן במומחה כאן בשאינו מומחה ורב נחמן אמר כאן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין כאן שאין גדול ממנו בחכמה ובמנין ורב ששת אמר כאן כלומר דמחזירין בטעה בדבר משנה כאן שטעה בשקול הדעת ואסיקנא בגמרא דטועה בדבר משנה מיקרי אפילו טועה בדברי האמוראים האחרונים ואמרינן היכי דמי שיקול הדעת כלומר שאם אין הדין מפורש בשום מקום מנא ידעינן שטעה אמר רב פפא כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדי ולא אתמר הלכתא כחד מינייהו וסוגיין בעלמא כחד ופירש רש"י רוב הדיינין נראין להם דברי האחד ואזל איהו ועבד כאידך והטור פירש כגון דסתם גמרא פריך ממילתיה ונראה שזה הוא דעת הריי"ף ממ"ש בפ' שבועת הדיינין גבי פלוגתא דראב"י ורבנן ואפשר דכולהו פירושי איתנהו וכל חד מינייהו טועה בשיקול הדעת הוי וכל אחד נקט פירוש אחד וה"ה לאינך ורב חסדא אמר כאן שנשא ונתן ביד כאן שלא נשא ונתן ביד ורבינו פוסק כרב חסדא דמסקנא דשמעתא היא וכן פסקו בהלכות ומאי דקאמר רב ששת נמי הלכתא היא דסוגיין בעלמא נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר בכתובות (ק':) ב"ד שמכרו בלא הכרזה נעשו כמי שטעו וכו' וכן בשבועות ובדוכתי אחריני ולכך פסק דטועה בדבר משנה חוזר. וכתב הטור בשם הראב"ד ז"ל שאם טעה בפסקי הגאונים שלא שמע דבריהם ואילו שמע היה חוזר בו הוי טועה בדבר משנה וכתב הרא"ש ולא מיבעי בפיסקי הגאונים אלא אפילו חכמי כל דור ודור שאחר הגאונים לא קטלי קני באגמא הוו ואם פסק הדין שלא כדבריהם וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה טועה בדבר משנה הוא וחוזר וכך יש לדקדק שסובר רבינו שטועה בדברי הפוסקים הוי טועה בדבר משנה מדכתב כגון דינין המפורשים במשנה ובגמרא ומדכתב תיבת כגון משמע דאתא לרבות טועה בדברי הפוסקים.

ומ"ש שאם אי אפשר להחזיר פטור מדאמרינן בגמ' דרבי טרפון האכיל בהמה שניטל האם שלה לכלבים וטועה בדבר משנה הוה דהא סתם מתני' באלו טריפות ניטל האם שלה כשרה ואמרינן עלה כיון דאילו הואי פרה דינך לאו דינא ולא כלום עבדת השתא נמי לאו כלום עבדת כלומר כיון שלא האכלתה לכלבים בידיך ומדברי הטור נראה

שפירש דברי רבינו אפילו שנשא ונתן ביד וכך כתב הרשב"א בתשובה ולי נראה דעד כאן לא פטרינן לטועה בדבר משנה אלא ממה שנעשה על פיו לא ממה שעשה בידים וזהו שכתב

רבינו אע"פ שגרם להזיק והיינו בשלא נשא ונתן ביד אבל כשנשא ונתן ביד מזיק ממש הוא וחייב לשלם ואע"פ שמומחה שנטל רשות מר"ג אפילו נשא ונתן פטור התם שאני דהפקר ב"ד הפקר וכן פירש"י גבי הא דאמרינן לינקט רשותא מריש גלותא וכמו שנדקדק מלשונו בסמוך וכן גבי הא דאמרינן (סנהדרין ה') מהכא להכא וכו' מהני דהכא שבט והתם מחוקק פירש"י שבט לשון שררה ויש להם רשות להפקיר דהפקר ב"ד הפקר ע"כ אלמא דמדין הפקר נגעו בה וכמו שפירשתי וכשנתנו לו רשות ע"ד כן נתנוהו לו שלמי שיחייב בשקול דעתו אפילו נשא ונתן פטור וכן אם קבלוה עלייהו אע"ג דלא נקיט רשותא משום דמסתמא אדעתא דהכי קבלו עלייהו לדונם כפי שקול דעתו ויפטר בכל ענין כיון דמומחה הוא. זה נראה בדעת רבינו. ואחר שכתבתי זה מצאתי שכתבו התוס' גבי ההיא דהאכיל ר' טרפון לכלבים וא"ל ר"ע לאו כלום עבדת בלא נשא ונתן ביד איירי דאי האכילה ר"ט לכלבים טובא עבד, הרי מפורש בדבריהם מה שדקדקתי בלשון רבינו:

הלכה ב

אם הדיין מומחה ונטל רשות וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף ה') אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעי בעי למיפטר לישקול רשותא מבי ריש גלותא וכן אמר שמואל ופירש"י דכיון דברשות נחת לא משלם כלומר כיון דברשות ב"ד נחת וב"ד יש כח בידם להפקיר ממון לא משלם:

או שלא היה נוטל אבל קבלוהו עליהם וכו'. שם גבי רבה בר בר חנה דן דינא וטעה ואתא קמיה דר' חייא וכן מר זוטרא בריה דרב נחמן ואתא לקמיה דרב יוסף ואמרו להו אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים והני תרי מומחין הוו ועוד דתנן דן את הדין וזיכה את החייב וחייב את הזכאי מה שעשה עשוי וישלם מביתו ואוקימנא לה דנשא ונתן ביד כמו שכתבתי למעלה ואוקימנא בפ"ק דסנהדרין בקבלו בעלי דינין וקתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור ועוד ראיה מר' טרפון שאמר לו ר"ע אי נמי בשיקול הדעת טעית מומחה לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם וההיא דר"ט דמי לקבלוהו בעלי דינין וכמו שביארתי הרי שמומחה שקבלוהו בעלי דינין אפילו נשא ונתן ביד פטור:

הלכה ג

מ"ש היה הטועה מומחה ולא נטל רשות ולא קבלוהו. נלמד מהני עובדי דרבה ומר זוטרא דאמרו להו ואי לא קבלוך עלייהו זיל שלים.

ומ"ש או שלא היה מומחה אבל קבלו אותו בעלי דינין עליהם וכו' ממתני' דדן הדין וכו' ואוקמה רב חסדא בנשא ונתן וקתני סיפא אם היה מומחה אלמא ברישא באינו מומחה עסקינן דהיינו בפ"ק דסנהדרין בקבלוהו בעלי דינין וכמו שכתבנו למעלה.

ומ"ש רבינו ואם אי אפשר להחזיר ישלם מביתו הנה דעת רבינו נפלאת בעיני שבכל הדינים האלו הוא נמשך אחר דעת ההלכות זולתי בדין הזה שההלכות הביאו דעת גאון אחד שסובר כן וחלקו עליו וסתרו דבריו ואי אפשר לומר שרבינו סובר כדעת הגאון ההוא שטענת הגאון היא דכי אסיקנא בשנשא ונתן דלא כר"מ דדאין דינא דגרמי אבל אנן דקיי"ל כוותיה מי שאינו מומחה שטעה בשקול הדעת אם א"א להחזיר ישלם מביתו וההלכות דחו דבריו דאפילו לר"מ פטור שאע"פ שגרם להזיק לא נתכוון להזיק ועד כאן לא חייב ר"מ אלא בגורם המתכוין אבל לא בגורם שאינו מתכוין כי האי ורבינו בראש הפרק כתב שאע"פ שגרם להזיק לא נתכוון. וי"ל שאע"פ שרבינו סובר בשאר הדינין הנזכרים בפרק הזה כדעת ההלכות בדין זה סובר כדעת הגאון דלא תלי האי דינא בהנהו דיני וסבירא ליה לרבינו דבדין זה הלכה כדעת הגאון ולא מטעמיה וזה לפי שבעל דין אין לו להפסיד אם לא ע"פ הפקר ב"ד במומחה דנקיט רשותא או ע"פ קבלת עצמו והיינו מומחה דלא נקיט רשותא וקבלוהו עלייהו בעלי דינין וכמ"ש אבל בדלא נקיט רשותא דליכא הפקר בית דין ולא קבלוהו אע"פ שהוא מומחה וכן מי שאינו מומחה אע"פ שקבלוהו לא מהני דאדעתא דדין תורה קבלוהו וכיון דאינו מומחה לא הוה אפשר ליה למידן דין תורה אם נשאו ונתנו הוה ליה מזיקין ממש וכיון שהחזיקו דבריהם כל כך דינם דין ומשלמין וכשלא נשאו ונתנו יחזיר ואם א"א ישלם מביתו כי היכי דלא ליפסיד מארי דינא ואע"ג דגבי טועה בדבר משנה כתב שאם א"א להחזיר פטור שאני התם דגלי לן גמרא גבי ר"ט דטעה בדבר משנה ואמרינן כיון דאילו איתה לפרה דינך לאו דינא ולאו כלום עבדת השתא נמי לאו כלום עבדת דוקא גבי טועה בדבר משנה דגלי לן גמרא גלי אבל בשקול הדעת דלא גלי אית לן למינקט דינא כי היכי שלא להפסיד בעל דין ועוד דבשלמא אם נאמר דמי שאינו מומחה אע"פ שלא נשא ונתן ביד אם א"א ישלם מביתו היינו דטעי רבי טרפון דסבירא ליה דאפילו נקיט רשותא כל היכא דלא אפשר ישלם ואמר ליה רבי עקיבא דמאן דטעה בדבר משנה אפילו לא נקיט רשותא אי נמי טועה בשיקול הדעת ונקיט רשותא פטור ואי לא נקיט חייב אלא אי אמרת דאפילו

מאן דלא נקיט רשותא פטור א"כ רבי טרפון דמומחה וסמוך הוה במאי טעי הא אפילו אינו מומחה פטור ויש לנו למעט הטעות כל מה שנוכל וכיון דכן ע"כ הוא כדאמרן ועוד מדברי ר"ע נלמוד דקאמר ליה מומחה אתה וכל המומחה לרבים פטור ואם איתא דאפילו אינו מומחה דקבלו פטור לימא ליה כיון דקבלוך פטור אתה דמסתמא דין זה שאלו מלפניו דלא דינא דממון הוה דנימא שכפאם לדון לפניו וכיון דלא א"ל הכי שמע מינה דאפילו קבלוה עלייהו כיון שאינו מומחה חייב והוא הדין למומחה ולא קבילו עלייהו דתרווייהו בחד טעמא שייכא וחד דינא אית להו וליכא למימר דחדא ועוד קאמר כדקאמר גמרא דא"כ הוו להו תרי ועוד וחדא ועוד אמרינן ליה בדוחק קל וחומר תרי ועוד. והוי יודע שהרי"ף כתב דשקול הדעת דליכא לברורי בה טעותא אם שלמו הכל על פיו ובא דיין אחד ופטר לא יחזיר דכיון דליכא לברורי דטעה זכה אידך במאי דתפס ואם שלם החצי ונשאר החצי כל אחד מהם זכה במה שבידו ואם לא נתן דבר פטור והיינו ההיא עובדא דמייתי פרק דיני ממונות זוטא (דף כ"ט:) גבי ההוא גברא דהוו קרי ליה עכברא דשכיב אדינרי דאתו לקמיה דרבי ישמעאל ברבי יוסי וחייבינהו ליתמי ושלימו פלגא והדר אתו לקמיה דרבי חייא ופטרינהו אמרו א"כ נהדר לן פלגא אמר להו כבר הורה זקן ופירש הוא ז"ל דלא דמי הא טעותא דרבי ישמעאל ברבי יוסי דטעה בשקול הדעת לשקול הדעת דאמרינן לעיל דאילו התם הא אמרינן בהדיא היכי דמי שקול הדעת כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דאיפליגו בהדי הדדי ולא אתמר הלכתא כחד מינייהו וסוגיין בעלמא כחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאידך היינו שקול הדעת וטעמא דמילתא כיון דסוגיין בעלמא כחד מינייהו ואזיל איהו ועבד כאידך איגלאי מילתא דודאי טעה אלא כיון דלא אתמר ביה הלכתא בהדיא לאו דבר משנה הוא ואילו שקול הדעת דהכא לית ראיה לרבי חייא לברורי ביה טעותא דר' ישמעאל בר' יוסי הלכך ליכא כח לאהדורי לעובדא דידיה ומשום הכי קאמר כבר הורה זקן וכך הם דברי הרא"ש בפרק זה בורר על האי עובדא ואפשר לי לומר דרש"י שפירש בסוגיין דעלמא היינו שרוב הדיינים נראה להם כדברי האחד והרב אלפסי ז"ל לא פליגי דאע"ג דלא פשט המנהג אם אחר שנפסק הדין נשאל לחכמים ורובם פסקו כאידך מיקרי נמי שיקול הדעת כפירש"י ורבי חייא ורבי ישמעאל ברבי יוסי לא היו עמהם חכמים אחרים באותה העיר הילכך הוה ליה ההוא דינא שקול ואי שלמו קם דינא דזכה אידך במאי דבידיה והוו להו יתומים המוציא מחבירו ועליהם הראיה דטעה אידך ואי לא שלמו אידך הוה ליה מוציא מחבירו ולא לשלמו וה"ה לשלמו פלגא:

הלכה ד

אבל מי שאינו מומחה וכו'. זה דבר פשוט בעצמו וכבר קדם הדבור לרבינו בסוף פרק ד' שראש גולה שנתן רשות למי שאינו יודע שהוא כמקדיש בעלי מומין למזבח שאין הקדושה חלה עליו וא"כ אע"פ שנטל רשות כיון דלאו מומחה הוא ולא קבלוה עלייהו אין דינו דין כלל וכ"כ הרב אלפסי ז"ל אבל דברי רבינו צ"ע שאחר

שכתב ואם טעה ונשא ונתן ביד חייב לשלם מביתו וחוזר ולוקח מבעלי דין כתב ואם אין לו להחזיר וכו' ישלם והרי כבר אמר תחלה שכיון שנשא ונתן ביד ישלם מביתו א"כ מה שייך תו למימר ואם אין לו להחזיר ישלם הרי כבר שלם בין יש לבעל דין להחזיר בין אין לו ואין לומר שכלפי שאמר אם טעה ונשא ונתן ביד חייב לשלם מביתו וחוזר ולוקח מבעל דין אמר לא תימא על כל פנים חוזר ולוקח ואם אין לו להחזיר לא יפסיד הדיין אלא יחזיר הבעל דין שנתן לו לכן אמר שאפילו שאין לו להחזיר יפסיד הדיין ופירוש ישלם יפסיד מה שישלם דא"א לומר כן שהרי רבינו כתב ישלם כדין כל גורם להזיק ואי דנשא ונתן ביד מזיק בידים הוא לכך צריך לגרוס בדברי רבינו לדעתי ואם טעה ונשא ונתן ביד חייב לשלם מביתו וחוזר ולוקח מבעל דין זה שנתן לו שלא כהלכה ואם לא נשא ונתן ביד חוזר בעל דין ונוטל מחבירו מה שנתן לו ואם אין לו להחזיר או שטמא או שהאכיל דבר המותר לכלבים ישלם כדין כל גורם להזיק שזה מתכוין להזיק הוא ואם לא ימצא בשום ספר רק כנוסחת ספרינו צריכים אנו לפרש שואם אין לו להחזיר וכו' לא קאי אלא אנשא ונתן ביד וטעם דין זה שאחר שאין דינו דין כלל הדר דינא ואם נשא ונתן ביד הוה ליה מזיק משלם הוא מביתו וחוזר ועושה דין עם הבעל דין האחר שאומר לו בעל דין איני רוצה להתדיין עם שום אדם אבל אתה שנשאת ונתת ביד לך ועשה דין עמו ואם לא נשא ונתן ביד כל היכא דאית ליה לבע"ד אינו מחוייב לעשות עמו דין דא"ל אמת שחייבתיך אבל היה לך לעכב הממון וכיון שלא נשא ונתן ביד פטור מלעשות דין אבל אם אין לו להחזיר וכו' חייב לשלם שזה אחר שאינו מומחה ולא קבלוהו עליהם גורם להזיק בכוונה הוא וקי"ל כר' מאיר דדאין דינא דגרמי וממ"ש

רבינו הרי זה בכלל בעלי זרוע ואינו בכלל הדיינים יתברר לך שמי שאינו מומחה ולא קבלוהו עליהם בין טעה בדבר משנה בין טעה בשקול הדעת כולהו חד דינא אית להו ואינו בכלל מ"ש רבינו בראש הפרק כל דיין שטעה וכו' שזה אינו בכלל הדיינים:

הלכה ה

דיין שטעה וחייב שבועה וכו'. בעל העיטור כתב שהרי"ף כתב בתשובה שמי שחייבוהו ב"ד שבועה חמורה ועשו ביניהם פשרה ואחר כך ראו שלא היה עליו אלא חרם סתם יכול הוא לחזור שיש לו לומר אילו היה יודע שאין עליו שבועה לא היה עושה פשרה והוה ליה הקנין בטעות ומי שנתחייב שבועה ונתן ממון לפוטרו משבועה ואח"כ מצא ראיה שנתחייב בממון הפשרה בטלה דכיון שנתחייב בממון אין כאן שבועה אבל עשו פשרה ולא הזכירו שבועה הפשרה קיימת [עכ"ל] וא"כ הוא הדין נמי לדיין שטעה וחייב שבועה וכו' ונראה לי דהיינו דוקא בשטעה בדבר משנה אי נמי בשיקול הדעת ואיכא לברורי טעותא אבל אי ליכא לברורי טעותא המע"ה וכמו שכתבתי בפרק זה בשם הרי"ף ז"ל:

הלכה ז

(ו-ז) **שנתעצמו בדין וכו' עד עבד לוה לאיש מלוה**. סנהדרין סוף פרק זה בורר (סנהדרין דף ל"א:) וכתבו התוס' דמאי דקאמר ואם אמר כתבו ותנו לי וכו' היינו דוקא היכא דנתעצמו בדין וכפאום אבל בעלמא אין כותבין ונותנין לו וכן משמע בפרק אי זהו נשך מעובדא דתרי כותאי דעבדי עסקא דא"ל חזינא דכל בתר דידי קאזיל מר וקאמר כי האי ודאי צריך לאודועי משמע דבעלמא לא. וכתב נמוקי יוסף גבי האי עובדא דתרי כותאי בשם הרשב"א ז"ל והר"ן והראב"ד ורבינו תם ור"י דדוקא היכא דאיכא חשדא כי התם צריך להודיע הטעם אבל ליכא חשדא וכפאוהו דצריך לכתוב וליתן לו אין צריך לכתוב הטעם אלא פלוני טען כך ופלוני כך ונראה לנו שהדין עם פלוני ובית דין של בית הועד הם ידעו טעמו של דבר ואם לא כפאוהו וליכא חשדא אין כותבין לו וכתב עוד נמוקי יוסף דמאי

דקאמר ואם הוצרך וכו' מבית דין הגדול שבירושלים וכו' לא שיפסקו ב"ד הגדול עליהם את הדין דהא בעינן שיהיו בעלי דינין עומדין לפי הדיינים אלא שב"ד הגדול מודיעין דעתם לב"ד זה והם דנין אותם:

כתב

הרמ"ך אבל אם אמר המלוה וכו' תימה למה הביא האי קרא דעבד לוה לאיש מלוה כיון דמסיק לבסוף דניזק או נגזל או תובע אחר יכול לכוף הנתבע לעלות עמו ורבותי ורבינו תם מפרשים דניזק ומזיק לא מצו מעכבי דטעמא דמלוה משום דעבד לוה לאיש מלוה אבל בשאר תביעות ליכא עבד עכ"ל. ול"נ דיש לומר דבשאר תביעות נמי שייך לומר שהתובע מתרעם מחבירו שהזיקו הוי הנתבע עבד לו עד שיסלק היזקו או יברר שאינו מזיקו:

כתב הרמ"ך על דברי רבינו יש לתמוה עליו שפירש נלך לבית הועד נלך לבית דין הגדול ומההיא דפ' הגוזל זוטא (דף קי"ב:) אית למוכח דחילוק איכא בין ב"ד הגדול לבית הועד וכ"כ רבינו תם והר"י בר אשר ונראים דבריהם עכ"ל:

הלכה ח

בד"א כשהיו שם עדים וכו'. היינו כדי שלא יהא כ"א תובע את חבירו ואומר לבי דינא רבא אזילנא ויבא להתפשר עמו כדי שלא להתבטל ממלאכתו ולילך לעיר אחרת לידון עם בעל דינו:

הלכה ט

וכן הדין בזמן הזה שאין וכו'. למד כן מדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב:) הלך אחר ב"ד יפה אחר רבי אליעזר ללוד אחר רבי מתיא בן חרש לרומי משמע שבלוד או ברומי הוה ב"ד הגדול שאין למעלה הימנו. וממ"ש **רבינו ומקומות שיש בהם תלמידים שאין כמותם** נראה שדעתו כדעת קצת מפרשים שאומרים שאם דייני עירם הדיוטות אפי' לוה מצי מעכב ולומר איני דן אלא בב"ד של מומחין ומהרי"ק בשורש צ' כתב שמאחר שכתב בסוף פרק זה בורר בשם א"ז דלית לן השתא בית הועד קיבוץ תלמידי חכמים שיתבייש מהם אע"פ שבזמן רבינו היו מקומות ראויים שיכוף המלוה את הלוה ללכת שם לדין אין ראוי לומר שיחלוק רבינו על א"ז שהרי ידוע הוא שבכל יום הדורות מתמעטים ולכן אפשר לומר דבימי א"ז אפילו רבינו היה מודה דלא היה שום ב"ד ראוי להקרא בית הועד, ודבריו תמוהים בעיני שהרי רבינו לא תלה הדבר בבית הועד אלא במקומות שיש חכמים גדולים מומחים לרבים ומקומות שיש בהם תלמידים שאינם כמותם ודבר זה מצוי בכל דור ודור:

פרק ז

הלכה א

אחד מבעלי דינין שאמר וכו'. משנה סנהדרין ריש פ' דיני ממונות בתרא (דף כ"ג) דיני ממונות בשלשה זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהם בוררים להם עוד אחד דברי ר' מאיר וחכמים אומרים שני הדיינים בוררים להם עוד אחד ולפי גירסת ספרים שלנו בדברי רבינו שכתוב בהם והם בוררים להם דיין שלישי פסק רבינו כר' מאיר אע"ג דרבנן פליגי עליה משום דר' אלעזר ורב פפא שקלי וטרו לפרושי מילתיה ואם היינו מוצאים נוסחא שאין כתוב בה וא"ו דוהם היינו אומרים דפסק כחכמים וכך מצאתי בספר ישן מאד הרי אלו שני הדיינים שבירר זה אחד וזה אחד בוררים להם דיין שלישי עכ"ל

ואין כתוב והם ואם כן פסק כחכמים וכן גורס ספר מצות גדול והיא הנוסחא האמיתית דאמרינן בגמ' דלרבנן בדעת דיינים סגי ואמרינן תו בגמ' דמתני' הכי קאמר כשזה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד יצא הדין לאמתו כלומר דמתני' לא קתני בחיוב שיצטרכו לברירת דיינים אלא אם האחד בורר דיין אחד והאחד בורר דיין אחד כשבוררין שלישי יצא הדין לאמיתו וזהו שכתב רבינו אחד מבעלי דינין שאמר וכו' כלומר אם קרה מקרה ואמר התם רב פפא דאפי' הוי מומחה יכול לעכב ופסק רבינו כרב פפא אע"ג דאיכא מאן דפליג עליה משום דמוקי מתניתין אפילו במומחין ועוד דבתרא הוא. ודע שמה שכתב **רבינו אפילו היה אחד שבררו בעל הדין חכם וכו' אלא גם הוא בורר מי שירצה** דמשמע שאפי' לוה יכול לומר איני דן אצל זה היינו דוקא כששני הדיינים בעיר אחת אבל אם הדיין שבורר בעל דין שני הוא בעיר אחרת לא וכמו שנתבאר בסוף פרק ששי והכי אמרינן בגמ' כגון בי דיני דרב הונא ורב חסדא דאמר ליה מי קא מטרחנא לך ופירש"י דתרווייהו במקום אחד והתוספות כתבו שהיו סמוכים זה לזה חוץ לשלש פרסאות ואם כן כל שאינו רחוק אלא שלש פרסאות לוה יכול לעכב וכתב בח"מ סימן י"ג על דברי רבינו ואני כתבתיה למעלה שהמומחה דן את האדם בע"כ ואפשר לומר דעת הרמב"ם ז"ל אינו אלא דוקא כשבירר כבר אחד דאז אינו יכול לכוף חבירו דאם לא כן לא היה הדין שוה דכמו שבורר האחד כך יש לו לחבירו לברור אחד אם ירצה אבל כל זמן שלא נברר המומחה יכול לכוף שניהם לדון לפניו עכ"ל. ופירש"י שמתוך כך יצא הדין לאמיתו דצייתי בעלי דינין דסבר החייב הרי אני בעצמי ביררתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך והדיינין בעצמן נוחה דעתן להפך בזכות שניהם מפני ששניהם ביררום. וכתב הרא"ש לפי שיש חסרי הדעת טועים בדברי רש"י ולומדים ממנו שהדיין יש לו להפך בזכות מי שבררו ועומד במקומו להפך דברים אשר לא כדין ונהגו כמה אנשים לברור להם דיין בעל תחבולות ונתלו בדברי רש"י שמשמע שיש לו להפך בזכותו וחלילה וחס שלא דקדקו בדבריו שכתב דסברי הרי ביררתי שסובר כך שיהפך בזכותו יותר מבזכות האחר ומתוך כך צייתי לדינייהו אבל הדיין עצמו חלילה שיהפוך למצוא סברא לזכותו אם לא שיראה לו דין גמור אבל אם היה יכול להטעות את חבירו שיקבל סברתו אע"פ שהוא מפוקפק בה הוא בכלל מטה משפט אבל דעת הרב מתוך שזה בררו מבין דבר לאשורו אם יש לו זכות נושא ונותן עם חבירו וכן עושה הדיין השני למי שבררו ונמצא שלא ישאר שום צד זכות נעלם מעיני הדיינים שניהם והשלישי שומע משא ומתן של שניהם ומכריע ביניהם ויוצא הדין לאמיתו עכ"ל:

הלכה ב

מי שקבל עליו קרוב או וכו'. משנה בסנהדרין פרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ד) אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנים עלי שלשה רועי בקר ר' מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לו בחיי ראשך ר' מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אינו יכול לחזור בו ובגמרא איפליגו ר' יוחנן ור"ל באי מחלוקת לפני גמר דין או לאחר גמר דין ורב יהודה ור' יוחנן איפליגו אי באתן לך מחלוקת או במחול לך ואמר רבא מחלוקת באתן לך אבל במחול לך דברי הכל אינו יכול לחזור בו וסבר נמי דפלוגתייהו לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין ד"ה יכול לחזור בו ואמרינן נמי התם (דף כ"ד:) שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו (אי) לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי מי שלח ליה לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים וכו' שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו לפני גמר דין וקנו מידו מאי שלח להו אין לאחר קנין כלום ונראה דכי אמרינן רב אשי אמר הכי שלח ליה לאו למיפלג אדינא קמא אתי אלא למימר דלא שלח ליה למשאל בהאי גוונא אבל אין ה"נ דדינא הכי הוי וכיון דרבא דבתרא הוא סבירא ליה דמחלוקת באתן לך אבל במחול לך אינו יכול לחזור בו ומחלוקת לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין יכול לחזור בו כוותיה נקיטינן ופירוש מחלוקת באתן לך דנתבע אמר לתובע אם יחייבוני פסולים אלו אתן לך בהא דוקא פליג ר"מ דהואיל והממון בידו אין כח לתובע להוציאו אלא בדיינים כשרים אבל במחול לך כגון תובע אמר לנתבע אם יזכוך פסולים הללו יהא מחול לך אין יכול לחזור בו דהא זכה זה במה שבידו מכיון שיצא זכאי וכתב נמוקי יוסף בשם הרא"ה והאחרונים דמחול לך אין פירושו שיאמר כן בפירוש דא"כ היכי ס"ד דבמחול לך מחלוקת דכיון דקי"ל לאחר גמר דין מחלוקת הרי זכו אותו והויא מחילה גמורה אלא הכי פירושה דאמר ליה תובע לנתבע הרי עלי לעשות מתביעה זו בכל מה שיאמרו אבא ואביך הן לפטור הן לחיוב שאין בלשון הזה לשון מחילה ופירוש גמר דין גבי נאמן עלי אבא או אביך הכל מודים דלפני גמר דין היינו קודם שיפסקו הדין ויאמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ולאחר גמר דין הוי לאחר הפסק.

ומה שכתב רבינו נגמר הדין והוציא הממון בדין זה הפסול היינו לומר דכיון שנגמר הדין הוה ליה כאילו הוציא הממון כבר ואינו יכול לחזור בו ושלא כדברי הטור והרמ"ך שכתבו שנראה מדברי רבינו וכן כתב נמוקי יוסף בראש מרובה דכל שלא הוציא יכול לחזור בו ואי אפשר לומר כן דאי אפילו בדור לי בחיי ראשך כתב רבינו נגמר ונשבע

כמו שאמר לו אינו יכול לחזור וחייב לשלם ואפי' שלא אמר ב"ד איש פלוני זכאי כמו שנכתוב בסמוך כל שכן הכא שנגמר הדין באיש פלוני זכאי שאינו יכול לחזור בו אלא ודאי כמו שפירשתי נראה עיקר אבל בדהיה חייב לחבירו שבועה נחלקו המפרשים שיש אומרים שכיון שפסק הדין על עצמו ואמר דור לי בחיי ראשך היינו גמר דין ומיהו נמי ה"מ כשקבל עליו הלה אבל לא קבל עליו יכול לחזור בו דכיון שלא קבל לא חשיב גמר דין וא"כ מעת שפסק הדין על עצמו עד שיקבל עליו הלה הוי לפני גמר דין וכיון שקבל הלה על עצמו הוי לאחר גמר דין וכתב נמוקי יוסף בשם האחרונים שזה דעת הרי"ף ובפ' המפקיד כתב נמוקי יוסף ששיטה זו היא המחוורת בעיני רוב המפרשים וזה דעת רבינו כמבואר בדבריו ויש חולקים בדבר ומחלוקתם תלוי בחילוף גירסא פרק יש נוחלין ובדקדוק סוגית הגמ' בריש פרק המפקיד ובפרק שבועת הדיינים.

ומ"ש רבינו אפילו קבל עליו וכו' בשני עדים כשרים או בשלשה ב"ד מומחין היינו כרש"י שפירש דמאי דאמרינן בגמרא כגון דקבליה עליה בחד היינו אליבא דר"מ לומר דאע"ג דלא קבליה להוא פסול אלא בחד דיינא דאיכא תרי אחריני בהדיה אמר ר"מ יכול לחזור בו וא"כ ר"ע ורבנן בין שקבלו עליו בדיין אחד או בשלשה פליגי ולא כדברי התוס' שפירשו דאליבא דרבנן היא ולומר דדוקא כי קבליה עליה בחד דיינא הוא דאינו יכול לחזור בו אבל אם קבליה עליה בשלשה אפילו רבנן מודו דיכול לחזור בו ואי קנו מיניה הא פסקינן דאין לאחר קנין כלום ואפילו קבל עליו לבעל דינו כבי תרי וקנו מידו אינו יכול לחזור בו כדגרסינן פרק שבועת הדיינים וכן כתב הרי"ף:

הלכה ו

מי שנתחייב בבית דין והביא עדים או ראיה לזכותו וכו'. משנה שם (דף ל"א) כל זמן שהוא מביא ראיה סותר את הדין פירוש כגון שלא אמרו לו הבא עדים וראיה אלא כיון שראו שלא הביאם פסקו הדין והביא עדים או ראיה סותר הדין אמרו לו כל ראיות שיש לך הבא מכאן עד שלשים יום הביא בתוך ל' יום סותר לאחר שלשים יום אינו סותר אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים אמרו הבא ראיה אמר אין לי ראיה ולאחר זמן מצא עדים ומצא ראיה הרי זו אינו כלום אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים לא היה יודע שיש לו ראיה ומצא ראיה אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אמר אין לי ראיה לאחר זמן מצא עדים ומצא ראיה ראה שהוא מתחייב ואמר קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני או שהוציא ראיה מתוך אפונדתו הרי זו אינה כלום עד כאן במשנה ואמרינן בעלמא כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב

וצידן וראיה אחרונה וראיה אחרונה היינו הבבא השנית של משנה זו דפליג בה רשב"ג ואמרינן בגמרא כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר ר' יוחנן לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתום טענותיו כיצד א"ל הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אין לי ראיה אבל באו עדים ממדינת הים או שהיתה דסקיא של אביו פירוש שק של עור ששטרות אביו מונחין בו מופקד ביד אחר הרי זה מביא וסותר:

הלכה ט

בד"א בגדול שנתחייב וכו'. שם ההוא ינוקא דתבעוהו לקמיה דר"נ אמר אית לך סהדי א"ל לא אית לך ראיה א"ל לא חייביה ר"נ הוה קא בכי ואזיל שמעי הנך אינשי אמרו ליה אנן ידעינן במילי דאבוך אמר ר"נ בהא אפי' רבנן מודו דינוקא במילי דאבוה לא ידע ומפרש רבינו שהיה קטן בעת מיתת אביו ועכשיו הגדיל וכן כתב הרמ"ה ונ"ל הטעם דאילו השתא נמי קטן הוה הא קי"ל אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין וקטן כשלא בפניו דמי ועוד דאין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהם אבל התוספות פירשו דהשתא נמי קטן היה והא דאין נזקקין קא הדר ביה ר"נ ואמר דיתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שיבקייהו ומהאי טעמא נמי מקבלין עדות על הקטן א"נ קיום שטר הוה וקטן הוה בעי למפסליה בטענת פרוע או מזוייף בלא עדים וראיה וקיימוהו דמקיימין את השטר שלא בפני בעל דין וכן דעת הרא"ש דקטן הוה השתא דאילו הגדיל בשעת העמדה בדין אמרינן או ידע קודם בואו לדין או חקר אחר שתבעוהו לדין כיון דבר דעת הוא דינו כאחר דעלמא ואין בדבריו אלה כדאי לסתור דברי רבינו דכיון דבשעת מיתת אביו לא הוה ידע במילי דאבוה משום דקטן הוה אע"פ שבשעת העמדה בדין היה גדול אינו יודע מי ומי היודעים זכותו כדי שיחקור מהם:

הלכה י

מי שקנו מידו וכו'. כתב ספר מצות גדול שכך הורו הגאונים והביא הוא ז"ל ראיה מירושלמי דגרסינן התם המתנה אם לא אעשה לך כך וכך ביום פלוני יהא כך ואירע לו אונס רבי יוחנן אומר אונסא כמאן דלא עבד וריש לקיש אמר אונסא כמאן דעבד והלכתא כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש:

פרק ח

הלכה א

ב"ד שנחלקו וכו' עד וכל אלה הדברים דברי קבלה הם. משנה פ"ק דסנהדרין:

הלכה ב

ב"ד של שלשה וכו' עד יוסיפו הדיינים שנים. משנה פרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ט): **אמרו שלשה מהם זכאי וכו' עד ומעמידין את הממון בחזקת בעליו**. הם דברים פשוטים ובסוף פרק שאחר זה יתבאר שיכולים להוסיף דיינים עד ע"א ולא יותר:

כתב הראב"ד א"א רואה אני בגמרא וכו'. טעמו של הראב"ד מדאמרינן בסוף פ"ק דסנהדרין (דף י"ז) ההוא דאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה וסבור לראב"ד דבין בדיני ממונות בין בדיני נפשות קאמר ורבינו סובר דלא קאמר אלא בדיני נפשות דוקא והטעם אכתוב בפרק שאחר זה:

והרמ"ך

כתב נמצאו חמשה נושאים ונותנים וכו'. תימה היאך ישאו ויתנו חמשה והא האחד אומר איני יודע וכיון שאינו יודע לא ישא ולא יתן מ"מ אם ידע אחר מכאן יכול לישא וליתן דכי אמרינן אי אמר טעמא לא שמעינן ליה בדיני נפשות לחובה הוא דאמרינן אבל לזכות אף בדיני נפשות שמעינן ליה דלא גרע מאחד מהתלמידים ודיני ממונות לזכות הוא דחובתו של זה זכותו של זה וצ"ע עכ"ל:

ודע שהרשב"א בתשובה כתב שהוא סבור כדברי הראב"ד ושכן דעת כמה גדולים:

וכתב עוד ז"ל וכן נ"ל מהירושלמי דב"ד של שלשה שאמר אחד איני יודע והוסיפו שנים ואח"כ אמר אחד מהארבעה איני יודע שהדין נגמר ע"פ השלשה כאילו היתה תחלת ישיבתן בשלשה אלו דגרסינן התם בפרק היו בודקין (הלכה ו') תני למה אמרו מוסיפין דיינים שאם היו שנים מהראשונים מזכים ואחד מהאחרונים ליגמר הדין בשלשה אמר ר' אילא מכיון שנראה דינו ליגמר בארבעה אין גומרים אותו בשלשה אמר ר' יוסי ותשמע מינה שלשה שדנו ומת אחד מהם חותמים בשנים וכותבין אע"פ שחתמנו בשנים בשלשה דננו ונראה לי פירושו שאם היו שנים מהראשונים מזכין ואחד מהאחרונים יושב עמהם בדין כלומר נושא ונותן עמהם ודן ואינו רוצה לומר מזכה אלא דן עמהן בין לזכות בין לחובה אע"פ שאמר הרביעי איני יודע נגמר הדין בשלשה שהרביעי שאמר איני יודע אינו מכלל אלא כמאן דליתיה דמי ולפיכך נגמר הדין בשלשה אלה ולפיכך היה סבור רבי אילא דכיון שהיתה ישיבתן בארבעה לא יגמר בפחות מארבעה והרביעי שאמר איני יודע מעכב בארבעה כאחד מהשלשה שאמר איני יודע והא דקאמר ברישא שנים מהראשונים מזכים ואחד מהאחרונים לאו למימרא שיהא אותו שמן הראשונים מזכה ג"כ ושיהו שלשתן מזכין והרביעי חולק ומחייב שא"כ היאך יחלוק רבי אילא ויאמר שיהיו צריכים כולן להשוות לדעת אחת ולא ילך אחר השלשה שאם תאמר לפי

שאלו ב"ד שקול וכל ב"ד שקול הרי הוא כאילו ירדו לדעות שא"כ אף אנו נאמר כן בדיני נפשות כל שמוסיפין שנים צריכים להיות כולם נוטים לדעת אחת וזה אינו דהא כשהיה ב"ד הטיה לטובה באחד והטיה לרעה בשנים ואע"פ שכל שהוסיפו הרי הם ב"ד שקול ואין לומר שיחלק רבי אילא בין דיני נפשות לדיני ממונות אלא נראה שעל כרחנו יש לנו לפרש כמו שפירש' וכל ששנים מזכין מן הראשונים ואחד מהאחרונים יושב ודן עמהם אע"פ שחולק ומחייב יגמר הדין ע"פ ב"ד זה כאילו היתה תחלת ישיבתן בשלשה וקי"ל כרישא דירושלמי ושתים זו שמענו חדא דאין האומר איני יודע נחשב מכלל הבית דין מדקאמר רבי אילא שנראה דינו ליגמר בארבעה ועוד דאם אמר אחד מן הארבעה איני יודע יגמר הענין ע"פ שלשה שהם מנין הראוי ונ"ל כי בירושלמי נסרך הרמב"ם במה שכתב ז"ל או שאמרו שלשה זכאי ואחד חייב ואחד אמר איני יודע וכו' הולכין אחר הרוב ע"כ הצריך שלשה לומר זכאי כפשוטו של ירושלמי זה וגרם לו זה מה שהוא סבור שאף האומר איני יודע כמאן דאיתיה דמי וא"כ עד שיהיו שלשה מזכין או מחייבין אין כאן רוב עכ"ל והרבה סעד לדברי רבינו שפשט הירושלמי אתי כוותיה:

כתב הרמ"ך אם ארבעה אומרים זכאי או חייב וכו'. אע"פ שלא פירשו כן רבותי יפה פירש זה הרב דכיון דאיכא שלשה שיודעים בדיני ממונות אבל בדיני נפשות לא אמרינן הכי כדמוכח בשמעתין ולפי סוגית הגמ' לא נראה דברי הרב דהא חזינא בפ"ק (ה':) דמקשה לשמואל משנים אומרים זכאי ואחד אומר איני יודע דאמרינן יוסיפו הדיינים ומקשה ואמאי ולהוי כשנים שדנו ומתרץ שאני התם דאדעתא דתלתא יתיבי ה"נ אע"ג דשלשה יכולים לעשות דין לבדם כיון דאדעתא דחמשה יתבי לא יכלי תלתא למגמר דינא עכ"ל. ויש לומר דשאני התם שמתחלה היו שלשה שייך למימר הכי כשאחד אומר איני יודע אבל הכא ליכא למימר אדעתא דארבעה או ה' נחתי מאחר שמתחלה לא היו אלא ג':

הלכה ג

כל מי שאמר איני יודע אינו צריך וכו'. .

פרק ט

הלכה א

סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות וכו'. סוף פירקא קמא דסנהדרין (דף י"ז.) מימרא דרב כהנא ויהיב טעמא דכיון דאם לא מצאו לו זכות ביום אחד מעבירין אותו עד למחר שמא ימצאו טעמי זכות ויפטרוהו והני תו לא חזו ליה זכותא:

הלכה ב

סנהדרי קטנה שנחלקו וכו'. משנה בסנהדרין פרק היו בודקין (סנהדרין דף מ').
ומה שכתב וזה שאמר איני יודע הרי הוא כמי שאינו וכו'. מדאמרינן ספ"ק דסנהדרין (דף י"ז) אמר ר' אבהו במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחלה פשיטא מהו דתימא האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי ואי אמר מילתא שמעינן ליה קמ"ל האי דקאמר איני יודע דכמאן דליתיה דמי ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה וסובר רבינו דדוקא לחובה הוא דלא שמעינן ליה אבל לזכות שמעינן ליה דהא אפילו חייב בהדיא חוזר ומלמד זכות וממאי דפרכינן פשיטא מפיק רבינו דלא מיירי הכא אלא בדיני נפשות דתנן בהו בהדיא מוסיפין שנים שנים דאילו בדיני ממונות לא תנן אלא יוסיפו הדיינים ולא תנן בהדיא אי חד או תרי והיכי פריך פשיטא אלא ודאי בדיני נפשות עסקינן וכיון דבדיני ממונות לא אתמר האי מימרא אי ההוא דאמר איני יודע הדר ואמר טעמא שמעינן ליה ועוד דטעמא מאי אמרינן דכמאן דליתיה דמי דמשום חומר דיני נפשות אין לו לחזור וללמד חובה אבל בדיני ממונות דלא שייך האי טעמא הוי כמאן דאיתיה ועוד דבדיני ממונות מה שהוא חובה לזה הוא זכות לזה ואי אמר טעמא שמעינן ליה.
ועל מ"ש רבינו יוסיפו הדיינים שנים נמצאו חמשה נושאין ונותנין בדבר כתב הראב"ד א"א אני רואה בגמ' שאותו שאמר איני יודע אינו מן המניין ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה נמצא לאחר שהוסיפו אינו אלא ארבעה, ובמה שכתבתי נתיישבה השגה זאת דלא מיירי ההיא דאי אמר טעמא לא שמעינן ליה אלא בדיני נפשות דוקא אבל לא בדיני ממונות ורבינו בפרק ח' מיירי לענין דיני ממונות שהרי בב"ד של שלשה מיירי. ומ"ש ועוד הראשון הרי הוא אומר איני יודע ואינו לא מזכה ולא מחייב השגה זו איני מכיר וכי אי אפשר שמתחלה היה מסופק בדבר ולכן אמר איני יודע ובמשא ובמתן הותר לו הספק ההוא ונטה לצד אחד.
ומ"ש רבינו ואם לא ראה גדול שבדיינים אומר נזדקן הדין ופוטרין אותו. סוף פרק היו בודקין (סנהדרין דף מ"ב) לא ראו מאי א"ר אחא פוטרין אותו וכו' אמר ר' יוחנן פוטרין אותו ועוד שם תנו רבנן אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומרין בדיני נפשות נזדקן הדין מאי נזדקן הדין אילימא קש דינא כלומר זקן דין זה ועמוק וצריך להמתין בו איפכא מיבעי ליה כלומר שבדיני נפשות צריך לעיין יותר אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא איפוך ותפס כוותיה ולא מצאתי טעם מספיק למה תפס כן דהא התם בסמוך פליג רב אשי ואמר לעולם לא תיפוך ומאי נזדקן הדין חכם דינא כלומר יפה עמדנו על בוריו והוה ליה לתפוס כוותיה דבתרא הוא ומאריה דגמ' טפי מרב הונא

בר מנוח ועוד דלא מפיך לברייתא אם לא שנאמר דטפי משמע בלשון נזדקן קש דינא מחכם דינא וצ"ע:

כתב הראב"ד היו אלו כנגד אלו ואחד אומר איני יודע א"א זה א"א. והטעם להראב"ד בזה שאותו שאומר איני יודע אינו מן המנין וכיון שמתחלה היו כ"ג ונסתלק אחד כשאמר איני יודע ומוסיפין עליהם שנים שנים לעולם הם זוגות וא"א להיות שבדיינים הנמנים חוץ מאותו שנסתלק שיהיו אלו כנגד אלו ואחד אומר איני יודע לפי שמנין כזה אינו זוגות ובמה שכתבתי בסמוך שדעת רבינו שאותו שאמר איני יודע יכול לחזור ולזכות נתיישב זה שכיון שבידו לזכות הרי הוא מהמנין.

ומה שכתב רבינו היו אלו כנגד אלו וכו'. הוא כגון שהיו בשלשה [ועשרים] ואמר אחד איני יודע והוסיפו שנים והיו י"ב מזכין וי"ב מחייבין ואותו האחד אומר איני יודע או שחזר אותו שאמר איני יודע וזיכה ואחד מאותם שהוסיפו אמר איני יודע מוסיפין והולכין וכו':

הלכה ג

ב"ד הגדול וכו'. ס"פ היו בודקין (סנהדרין דף מ"ב) תניא ר"י אומר כשם שאין מוסיפין על ב"ד של ע"א כך אין מוסיפין על ב"ד של כ"ג ואע"ג דלית הלכתא בב"ד של כ"ג בב"ד של ע"א משמע דכ"ע מודו מדקאמר כשם שאין מוסיפין ועוד דלא אשכחן במוסיפין דמתני' תוספת אלא עד ע"א נראה דאין מוסיפין משם ומעלה:

פרק י

הלכה א

אחד מהדיינים בדיני נפשות וכו'. **ומ"ש רבינו ובכלל לאו זה שלא יחזור המלמד זכות.** משנה פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב) אמנם ראיית הפסוק לא נזכרה שם:

הלכה ב

במה דברים אמורים בשעת משא ומתן וכו'. מימרא דרב שם (דף ל"ד) ופירש רש"י דבשעת משא ומתן בעינן שיעמוד בדבריו לחזר אחר ראיות שמא ימצא חיזוק לזכות דשמא לא טעה אבל בשעת גמר דין שחיפש כבר הכל ועכשיו נראה שטעה חוזר ומלמד חובה:

הלכה ג

תלמיד שהיה מזכה ומת רואין וכו'. סנהדרין פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ג) בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות

ונשתתק מהו ופירש"י מי אמרינן אי לא נשתתק הוה מיחוש בדבריו וצריך לסתור הדין ולהביא דיינים אחרים מנפח רב ששת בידיה נשתתק אחד אפילו אחד בסוף העולם נמי פירש"י מנפח כלומר רוח הוא זה שכיון שנשתתק מה הועיל אי להכי אתית למיחש בכל היוצאים ליהרג נמי אימא שמא יש אחד בסוף העולם. התם לא קאמר הכא קאמר מאי ת"ש דאמר ר' יוסי בר חנינא אחד מן התלמידים שזיכה כלומר הוציא דבריו וטעמו לאור ומת רואין אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו זיכה אין לא זיכה לא:

הלכה ה

שנים שאמרו טעם אחד וכו'. סנהדרין פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ד) בעא מיניה ר' אסי מר' יוחנן אמרו שנים טעם אחד משני מקראות מהו אמר ליה אין מונין להם אלא אחד פירש"י משום דחד מהנך קראי לאו להכי אתא דקי"ל לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד הילכך חד מינייהו מטעא טעי.

ומ"ש רבינו אפילו משני מקראות כלומר לא מיבעיא אם הם ממקרא אחד דלא חשיבי אלא כחד אלא אפי' אם אמרו שניהם טעם אחד משני מקראות לא חשיבי אלא כחד מהטעם שכתבתי ובזה אין מקום למה שהשיג הרמ"ך:

הלכה ו

ומפי השמועה למדו שאין מתחילין בדיני וכו'. משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ה) דיני נפשות מתחילין מן הצד פירוש מן הקטנים:

הלכה ז

וכן אין פותחין בדיני נפשות לחובה וכו'. משנה שם דיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה ואמרינן עלה בגמרא היכי אמרינן להו ואתמר התם סברות טובא ואביי ורבא דאמרי תרווייהו הכי אמרינן ליה אי לא קטלת לא תדחל ותני כוותייהו:

הלכה ח

אמר אחד מהתלמידים וכו'. משנה בסנהדרין פרק היו בודקין (סנהדרין דף מ') אמר אחד מהתלמידים יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו אמר יש לי ללמד עליו זכות מעלים אותו ומושיבין אותו עמהם ולא היה יורד משם כל היום ובגמ' (דף מ"ב) והתניא אם יש ממש בדבריו [לא היה יורד משם לעולם ואם אין ממש בדבריו] אינו יורד כל היום וכו' אמר אביי תרגימה אאין ממש בדבריו.

ומ"ש אפי' אמר הנידון עצמו וכו'. שם במשנה אפי' הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ובלבד שיהא ממש בדבריו:

הלכה ט

ב"ד שטעו וכו'. משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב):
במה דברים אמורים כשטעו וכו'. שם בגמ' (דף ל"ג:) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן והוא שטעה בדבר שאין הצדוקים מודים בו אבל טעה בדבר שהצדוקים מודים בו זיל קרי בי רב הוא:
כיצד אמרו הבא על הערוה וכו'. שם אההיא דר' יוחנן דבסמוך היכי דמי אין חוזרין אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן כגון שטעה שלא כדרכה שאין הצדוקים מודים בו ובפ"ק דהוריות (דף ד') גרסינן אמר שמואל אין ב"ד חייבים עד שיורו בדבר שאין הצדוקים מודים בו:

פרק יא

הלכה א

מה בין דיני ממונות וכו' עד וביום שלאחריו לחובה. הכל משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב) ובקצת ספרי רבינו דיני ממונות מטין ע"פ עד אחד וכו' והיא גירסא משובשת וצריך למחוק תיבת עד וכך מצאתי בנוסחא ישנה וכך הוא כפי המתבאר בגמ' והענין הוא כמו שביאר רבינו ז"ל בראש פ"ח:

הלכה ב

לפיכך אין דנין וכו' עד ומתחילין בדינו. משנה וגמ' שם:

הלכה ג

דיני ממונות אע"פ שדנין אותם בכל יום וכו' מדבריהם שאין דנין בע"ש. כך היא הגירסא הנכונה וכן מצאתי בספר ישן שלא היה כתוב למדו כמו בספרינו והדין ירושלמי כתבו הרא"ש בפ' אחד דיני ממונות וז"ל הירושלמי אסור לדון דיני ממונות בע"ש והא מתני' דפליגא אין דנין דיני נפשות בע"ש דיני נפשות הוא דלא דיינינן בע"ש הא דיני ממונות דיינינן אמרי כאן להלכה כאן לדברי תורה וכן הוא בספר מצות גדול:

הלכה ד

הכי גרסינן אחד דיני נפשות ואחד דיני מלקיות ואחד דיני גלות הדינים האלו שוים בהם וכו'. **ומה שכתב שדיני מלקיות כדיני נפשות** מדאמר רבה בפ"ק דסנהדרין מלקות במקום מיתה עומד וכמו שיתבאר פרק ששה עשר מהלכות אלו ודיני גלות גם הם דיני נפשות:
ואין אחד מהם בשור הנסקל. פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ו:) אמר ר' אבהו וכולן כלומר הדרכים האלו אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מכ"ג:

הלכה ה

המסית אין דיניו כשאר דיני נפשות מכמנין לו את וכו' ואינו צריך התראה. משנה בסנהדרין פרק ארבע מיתות כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמנין להם חוץ מזה אמר לשנים הן עדיו ומביאים אותו לב"ד וסוקלין אותו אמר לאחד וכו' מכמנין לו עדים לאחורי הגדר.

ומה שכתב ואם יצא מב"ד זכאי וכו'. פ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ג:) תנו רבנן מנין ליוצא מב"ד חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו תלמוד לומר נקי אל תהרוג ומנין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו ת"ל צדיק אל תהרוג אמר רב שימי בר אשי וחילופיהן למסית:

ואין טוענין למסית. ברייתא בסנהדרין פרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ט) בדיני נפשות אע"ג דלא טען טוענין לו ואין טוענין למסית ופירש"י אין טוענין ב"ד בשבילו טענות זכות אא"כ טענם הוא:

ומושיבין בדינו זקן וכו'. ברייתא פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ו:) אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים וכו' וחילופיהן במסית דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו:

הלכה ו

דיני ממונות והטומאות והטהרות מתחילין מן הגדול וכו'. משנה שם (דף ל"ב):

הלכה ז

דיני ממונות וכן הטומאות והטהרות וכו'. ברייתא שם (דף ל"ו) הטהרות והטומאות האב ובנו הרב ותלמידו מונין להם שנים דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות קידוש החדש ועיבור השנה וכו' אין מונין להם אלא אחד ופירש"י הטהרות והטומאות שהוראתן ביחיד ואין בהם מנין אם כן חולקין וצריך לעמוד [למנין] אם רבו המטמאים או המטהרים מונין [את האב ובנו או את הרב ותלמידו] שנים אבל דיני [ממונות] ונפשות ומכות שמנין שלהם אף בתחלת הדין ומן התורה שזה צריך שלשה וזה כ"ג וכן קידוש החדש שצריך שלשה דמשפט כתיב ביה וכו' וכן עיבור השנה שצריך ג' וה' וז' וכו' ע"כ. אבל גירסת רבינו אינה כן אלא כך היא דיני ממונות הטהרות והטומאות אב ובנו הרב ותלמידו מונים להם שנים דיני נפשות ומכות וכו' אין מונין להם אלא אחד:

וכתב הראב"ד דיני ממונות וכן הטומאות והטהרות וכו' א"א אין הגמרא כן עכ"ל. ומאחר שגירסא אחרת היתה לרבינו אין כאן השגה:

הלכה ח

ומ"ש רבינו זה שאנו מונין האב עם הבן וכו'. כתב כן כי היכי דלא תיקשי לן היאך גומרין את הדין בקרובים:

וכתב הראב"ד חיי ראשי איני רואה לא טעם ולא ריח בדברים אלו וכו'. וי"ל שדעת רבינו לומר דכי פסלינן קרובים לדון היינו דוקא כשעומדים שם בשעת גמר דין דהיינו כשאומרין איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב אבל קודם לכן נושאים ונותנין עמהם ונמנין עמהם לראות אם רבו המזכין או המחייבין ואפשר שהטעם בדיני ממונות כיון שיחיד מומחה דן אותם א"כ ה"ל דומיא דטהרות וטומאות וכפירש"י ולכך עולין למנין וכמו שכתבתי ואפ"ה בשעת גמר דין לא ישבו שם שאין גומרין שום דין בקרובים:

הלכה י

תלמיד שהיה חכם וכו'. שם (דף ל"ו) אמר רב שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות ואותיבנא עליה מברייתא דהטהרות והטומאות אב ובנו רב ותלמידו מונין להם שנים דיני נפשות וכו' אין מונין להם אלא אחד ופריק כי קאמר רב כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה לא הוו צריכי ופירש"י הטעם דכיון דלסבריה לא צריך גברא באפי נפשיה הוא דאי משום גמרא דשמע מיניה כל ישראל נמי ממשה קבלו ואין אלו טעמים הבנת לבו דנימא אם היתה חכמתו מפי רב אחר היה אומר טעם אחר:

הלכה יא

הכל כשרים וכו'. משנה שם (דף ל"ב) הכל כשרים לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים ולוים וישראלים המשיאים לכהונה ואמרינן עלה בגמרא (דף ל"ו:) הכל לאיתויי מאי אמר רב יהודה לאתויי ממזר ואקשינן עלה דהא תנינא בפרק בא סימן (נדה דף מ"ט:) יש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות והוינן בה לאיתויי מאי ואמר רב יהודה לאיתויי ממזר ואסיקנא חדא לאיתויי גר וחדא לאתויי ממזר ומפרש רבינו דהאי גר דמרבינן הכא היינו דוקא כשאמו מישראל וכמו שכתבתי בפרק שני:

וגר דן את חבירו וכו'. ביבמות פרק מצות חליצה (יבמות דף ק"ב) אמר רבא גר דן את חבירו ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל והיינו לענין דיני ממונות דוקא ודלא כרש"י שפירש דלדיני נפשות נמי אלא כדעת רבינו הסכימו כל הפוסקים שראיתי דבריהם:

והסומא באחת מעיניו כשר לדון וכו'. כבר נתבאר לעיל סוף פרק שני דמייתי לה מדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ד:) ההוא סמיא פירוש באחת מעיניו דהוה בשכונתיה דר"י דהוה דאין דינא ולא אמר ליה ולא מידי:

פרק יב

הלכה א

אומרים להם מכירים אתם אותו וכו'. משנה בסנהדרין פרק היו בודקין (סנהדרין דף מ') מכירים אתם אותו התריתם בו:

הלכה ב

אחד תלמיד חכם וכו'. בפרק קמא דסנהדרין (דף ח':) גבי פלוגתא דר"מ ורבנן במוציא שם רע רב פפא אמר הכא באשה חבירה עסקינן וקא מיפלגי בפלוגתא דר"י בר יהודה ורבנן דתניא ר' יוסי בר' יהודה אומר חבר אינו צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד ופסק רבינו כרבנן ופירש"י אלא להבחין שלא יוכל לומר סבור הייתי שמותר ויש לתמוה על רבינו שפוסק כרבנן דחבר נמי צריך התראה היאך נתן טעם שלא ניתנה אלא להבחין בין שוגג למזיד דהוי טעם לר"י בר' יהודה דאמר חבר אינו צריך מפני שכבר הוא יודע שהוא אסור וי"ל דלרבנן נמי הויא התראה להבחין בין שוגג למזיד אלא דהוי בגוונא אחריתי דחבר וע"ה שוין בו כגון להודיע שחתיכה זו חלב או שהיום שבת. ואחר שכתבתי זה מצאתי לרב המגיד שכתב כיוצא בזה בתחלת הלכות איסורי ביאה ואע"ג דבההיא אוקימתא אתו חכמים דמתני' כר"י בר' יהודה לא חיישינן לה למיפסק כוותיה משום דאיכא התם אוקימתי אחריני דלא תלי פלוגתא דר"מ וחכמים בפלוגתא דר"י ורבנן:

וכיצד מתרין בו וכו'. ברייתא שם פרק היו בודקין (סנהדרין דף מ:) שהיו שואלים את העדים קיבל עליו התראה התיר עצמו למיתה המית תוך כדי דיבור:

וכן אם שתק וכו'. מדבעינן שיתיר עצמו למיתה ועוד דתניא פרק אלו הן הנשרפין (דף פ"א:) התרו בו ושתק התרו בו והרכין בראשו פירוש או התרו בו והרכין בראשו פעם ראשונה ושניה מתרין בו שלישית כונסין אותו לכיפה אלמא דאין מלקין אותו אע"פ שהרכין בראשו והוא הדין למיתה דמלקות במקום מיתה עומד.

ומה שכתב וחייב אתה עליה מיתת בית דין כלומר שאין צריך שיודיעוהו באי זו מיתה הוא נהרג וזה לפי שפסק כרבנן דפליגי ארבי יהודה דאמר עד שיודיעוהו באיזו מיתה

הוא נהרג ורבנן סברי שכיון שהודיעוהו שהוא חייב מיתת ב"ד סגי בהכי כדאיתא פרק קמא דסנהדרין ופרק אלו הן הנשרפין.

ומ"ש וצריך שיעבור וכו'. כבר כתבתי בסמוך הברייתא האומרת ששואלים אותו תוך כדי דיבור אלמא דבלאו הכי לא קטלינן ליה:

ובין שהתרה בו וכו'. ספ"ק דמכות (דף ו':) אמר רבא מתרה שאמרו אפי' מפי עצמו ואפילו מפי השד ופירש"י מפי עצמו ההרוג עצמו התרה בו ואפשר לפרש בו עוד פירוש אחר שההורג היה מתרה בעצמו ואומר ראוי לי לימנע מלעשות זאת שא"כ יהרגוני ב"ד ואחר כך גבר יצרו עליו ועשאה ולמד רבינו ק"ו לעבד ואשה ודין השד כיון אליו רבינו באומרו אפי' שמע קול המתרהו ולא ראהו:

הלכה ג

אמרו העדים היתה לו התראה וכו' עד ויראה לי. הכל משנה סוף פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ז):

הלכה ד

משנגמר דינו אין משהין אותו וכו'. בסוף הנחנקין (סנהדרין דף פ"ט) גבי זקן ממרא אמרו במשנה היו משמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו שנאמר וכל העם ישמעו ויראו דברי ר' עקיבא ר' יהודה אומר אין מענין דינו של זה להמתין מלהמיתו עד הרגל אלא ממיתין אותו מיד משמע דאף ר' עקיבא לא אמר אלא בזקן ממרא משום דכתיב ביה וכל העם ישמעו ויראו אבל בשאר חייבי מיתות מודה דאין מענין דינם. ובפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ה) הקשו על מאי דתנן שאין דנין דיני נפשות בע"ש וליגמריה לדיניה בשבת וליקטליה בחד בשבא ותירצו נמצא אתה מענה דינו.

ומ"ש אפילו היתה עוברה וכו'. משנה בפ"ק דערכין (דף ז') האשה שיצאה ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד ישבה על המשבר ממתינין לה עד שתלד. ופירש"י אין ממתינין לה עד שתלד אלא הורגין ולדה עמה דחד גופא היא ישבה על המשבר קודם שנגמר הדין ממתינין לה עד שתלד דכיון דעקר ונע ממקומו גופא אחרינא הוא.

ומה שכתב ומכין אותה כנגד בית ההריון וכו'. שם ויהיב טעמא כדי שלא תבא לידי ניוול:

וכל אשה שתהרג מותר ליהנות בשערה. שם במשנה ובגמ' מפרש טעמא:

הלכה ה

מי שיצא ליהרג והיה זבחו וכו'. גם זה שם:

פרק יג

הלכה א

מי שנגמר דינו וכו' עד אפילו יודע בעצמו ששקר העידו עליו וכך הוא מתודה. משנה פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ב:) ואע"פ שלא הזכירה במשנה (דף מ"ג) בכרוז אלא המיתה והעבירה והעדים הזכיר רבינו גם המקום והזמן שכך אמרו בגמ' אמר אביי וצ"ל ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני דילמא איכא דידע ואתא ומזים להו והמשנה קצרה משום דפשיטא דע"י כן ילמדו עליו זכות באמרם עמנו היה ביום פלוני.

ומ"ש מוסרין לו ב' תלמידי חכמים פירוש פעם שלישית דוקא כך פירש בגמרא.

ומה שכתב ועדיו הם ההורגין אותו וכו'. ומה שכתב ורוצח שלא הרגוהו עדיו כו'. נלמד ממאי דתניא בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה:) מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר מות יומת המכה מ"מ ואסיקנא התם דלא גמרינן מרוצח משום דהוו רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ובפי"ד הארכתי בדין זה על דברי רבינו עיין שם:

הלכה ב

ואחר שמתודה משקין אותו וכו'. שם (דף מ"ג) מימרא דרב חסדא:

הלכה ג

זה היין וכו'. שם ברייתא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות ואסיקו בגמ' דאם לא התנדבו באים משל צבור:

הלכה ד

אין ב"ד יוצאין וכו'. . וכל ב"ד שהרגו וכו'. פ' ד' מיתות (סנהדרין דף ס"ג) ר"ע אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כל אותו היום תלמוד לומר לא תאכלו על הדם:

ואין מברין וכו'. שם רבי דוסא אומר מנין שאין מברין על הרוגי ב"ד תלמוד לומר לא תאכלו על הדם:

ודברים אלו אסורים וכו'. שם על כולם אינו לוקה משום דהוה ליה לאו שבכללות כלומר שאנו לומדים ממנו דברים רבים:

הלכה ה

בחולו של מועד וכו'. מועד קטן (דף י"ד):

הלכה ו

הרוגי בית דין וכו'. משנה פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ו:):

הלכה ז

מי שנגמר דינו וברח וכו' עד ה"ז יהרג. משנה ספ"ק דמכות (דף ז') מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו ב"ד אין סותרין את דינו כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו באיש פלוני שנגמר דינו בב"ד של פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג ומה ששינה רבינו וכתב ובא לב"ד אחר יתבאר בסמוך:

במה דברים אמורים ברוצח וכו'. בסנהדרין פ' נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה:) אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור והקשו עליו מהא דתנן כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו וכו' תרגמה שמואל בהן הן עדיו כלומר שאותם שמעידין שנגמר דינו הם עדיו הראשונים שהעידו עליו בבית דין ונתחייב על פיהם ובתר הכי אוקימנא להא דשמואל בשאר חייבי מיתות לבד מרוצח וממילא כי אוקימנא למתניתין בהן הן עדיו דוקא בשאר חייבי מיתות דומיא דשמואל אבל ברוצח אפילו אינן עדיו הראשונים.

ומה שכתב ויהרגוהו בידם דכתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וכו'. **ומה שכתב והוא שיעידו עליו בבית דין של כ"ג**. פשוט דאין הורגין אלא בבית דין של כ"ג:

הלכה ח

מי שנגמר דינו בב"ד של חוצה לארץ וכו'. בסוף פ"ק דמכות (דף ז') הקשו במשנה שכתבתי בסמוך רישא אסיפא דמרישא משמע דלפני ב"ד אחר סותרין דינו ומסיפא משמע דאפילו לפני ב"ד אחר אין סותרים דקתני כל מקום ואמר אביי ל"ק כאן בארץ ישראל כאן בחוצה לארץ דתניא רבי יהודה ברבי דוסתאי אומר משום ר' שמעון בן שטח ברח מארץ ישראל לחוצה לארץ אין סותרין דינו מח"ל לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל ובבבא זו כתב רבינו דין נגמר דינו בחוצה לארץ וברח לארץ ישראל ובבא שקודם זו המתחלת מי שנגמר דינו וברח לב"ד אחר כתב דין נגמר דינו בארץ ישראל וברח לחוצה לארץ ולכך כתב שם וברח לב"ד אחר דכל שלא ברח מחוצה לארץ לארץ ל"ש לן בין אותו ב"ד לב"ד אחר דבכל מקום אין סותרין את דינו:

פרק יד

הלכה א

ארבע מיתות וכו'. בסנהדרין (דף מ"ט:) ריש פרק ארבע מיתות נמסרו לבית דין סקילה שרפה הרג וחנק:

שכל מיתה האמורה בתורה סתם היא חנק. ברייתא פרק ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ב:):

וההורג את חבירו מיתתו בסייף. משנה פרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו:) בברייתא פרק ארבע מיתות יליף לה מקרא.

ומ"ש וכן אנשי עיר הנדחת מיתתן בסייף. משנה פרק הנשרפין שם:

הלכה ב

כל מיתה מהם מצות עשה היא וכו'. . **ואין רשות למלך להרוג וכו'**. .

הלכה ג

כל מחוייב מיתת בית דין וכו'. .

הלכה ד

סקילה חמורה וכו'. כך העלו בגמרא פרק ארבע מיתות (סנהדרין דף מ"ט:) דכסדר שנשנו כך סדר חומרתן ואע"ג דר"ש פליג התם במתני' הלכה כת"ק:

וכל מי שנתחייב בשתי מיתות וכו'. משנה בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין (דף פ"א) מי שנתחייב בשתי מיתות ב"ד נידון בחמורה ואמר בגמרא דאפילו נגמר דינו בקלה וחזר ועבר עבירה חמורה נדון בחמורה:

הלכה ה

ואחד האיש ואחד האשה וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ה) ופ"ק דב"ק (דף ט"ו) איש או אשה השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה:

הלכה ו

כל חייבי מיתות שנתערבו וכו'. משנה פרק אלו הן הנשרפין (דף ע"ט:):

הלכה ז

מי שנגמר דינו וכו'. משנה שם רוצח שנתערב באחרים כולם פטורים רבי יהודה אומר כונסין אותו לכיפה ובעו בגמרא מאן אחרים ואמר שמואל דפלוגתייהו ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב באחרים שנגמר דינם ופטרי רבנן משום דאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו וכיון דאין מכירין אותו ה"ל שלא בפניו וידוע דהלכה כרבנן ור"ל ס"ל דבהא כולי עלמא לא פליגי דפטירי ורבה נמי משמע דהכי ס"ל דבהא כולי עלמא לא פליגי דפטירי ואם כשנתערב מי שלא נגמר דינו עם מי שנגמר פטור כל שכן כשנתערב מי שנגמר דינו עם שאר העם דפטירי אבל מכל מקום יש לדקדק בלשון רבינו למה לא כתב מי שנגמר דינו שנתערב עם שאר העם או עם מי [שלא] נגמר דינו ולא נודע מי הוא כולן פטורין והיה מקצר יותר. ודע שמה

שכתב לפי שאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו לא קאי אלא אסוף מילתיה שכולן רוצחים אלא שזה נגמר דינו וזה לא נגמר דינו אבל ברישא דמי שנגמר דינו שנתערב עם שאר העם אין צריך לטעם זה דתיפוק ליה דאינך לאו מחוייבי מיתה נינהו:

הלכה ח

מי שעמד על נפשו וכו'. סנהדרין פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה:) אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור מ"ט דבעינן יד העדים בראשונה וליכא אלא מעתה עדים גדמים דמעיקרא הכי נמי דפסילי שאני התם דאמר קרא יד העדים שהיתה כבר וכו' ומי בעינן קרא כדכתיב והתניא מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו מניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת"ל מות יומת המכה מ"מ שאני התם דאמר קרא מות יומת ופירש"י יד העדים יד שהיתה להם תהיה להם בשעת מיתה אבל גדמים מעיקרא לא משתמע מיניה דזו היא יד שלהם וכו' אין לי אי לא כתב אלא יומת אלא מיתה הכתובה בו סיף עכ"ל. ולפום ריהטא משמע דרוצח משום דכתיב ביה מות יומת אשתני משאר חייבי מיתות בתרתי חדא דשאר חייבי מיתות בעינן דלא ימיתנו אלא במיתה הכתובה בו ורוצח אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול תרתי דבשאר חייבי מיתות בעינן יד העדים בראשונה ואילו ברוצח לא בעינן דמדמקשה מההיא דרוצח אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול משמע דהא בהא תליא דאי בעינן יד העדים בראשונה אי אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול ואי אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול לא בעינן יד העדים בראשונה ויש לתמוה על רבינו שכתב שגם בשאר מחוייבי מיתה ממיתין אותם בכל מיתה שיכולין ואין חילוק בין רוצח לשאר אלא אי בעינן יד העדים בראשונה אי לא דלדידיה מאי מקשה לשמואל מרוצח שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול דהא בשאר מחוייבי מיתה הכי דינא אלא שיד עדים בראשונה בעינן והי"ה גבי רוצח ואפשר לומר דכי מקשה לשמואל לישנא דברייתא דייק דקאמר שאם אי אתה יכול להמיתו דמשמע דקאי לבית דין או לכל אחד מישראל דכל הקודם בו זכה דאי קאי לעדים שאם אינם יכולים להמיתו מיבעי ליה אלא משמע דלא בעינן יד עדים בראשונה וקשיא לשמואל אבל אה"נ דשאר חייבי מיתות נמי הוי דינא דממיתין אותו בכל מיתה אלא דבעינן יד עדים בראשונה ואין לי אלא מיתה הכתובה בו פירוש יד העדים בראשונה ושני ליה דשאני רוצח דכתיב ביה מות יומת לרבות אפי' דליכא יד עדים בראשונה. ויש לדקדק שתפס רבינו דין דנקטעה יד העדים גבי מי שעמד על נפשו דמשמע דאם לא עמד על נפשו חייב ולפום סוגיין משמע דשמואל סתם מיירי בין עמד על נפשו בין לא עמד:

הלכה ט

כל הרוגי ב"ד וכו' עד בקברות אבותיהם. משנה פ' נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ו):
ויש לקרוביהם וכו':

הלכה י

צריכים בית דין להתיישב וכו'. משנה סוף פירקא קמא דמכות (דף ז') סנהדרין ההורגת אחת בשבוע נקראת חובלנית ואף על גב דפליגי תנאי התם פסק כתנא קמא:
אף על פי כן אם אירע להם וכו'. מדאמרינן במשנה פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה:) אין דנין שנים ביום אחד הא בשני ימים דנין:
היו שניהם בעבירה אחת ומיתה אחת וכו' עד אין הורגין שניהם ביום אחד. גם זה שם (דף מ"ו:):

הלכה יא

אין דנין דיני נפשות וכו'. סנהדרין פרק ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ב:) ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט.
ומ"ש והוא שיהיה ב"ד הגדול שם בלשכה שבמקדש. כך אמרו וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם:

הלכה יב

בתחלה וכו'. בסוף מס' מדות (פרק ה'):
שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד. בפרק חלק (סנהדרין דף ק"א) על ענין ירבעם אמרו גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה ופירש"י גמירי הלכה למשה מסיני ולא מקרא.
ומה שכתב ומשנתקלקלה השורה גלו ממקום למקום ולעשרה מקומות גלו וסופן לטבריה ומשם לא עמד ב"ד הגדול עד עתה וקבלה שבטבריה עתידים לחזור תחלה. בפ"ד דר"ה (דף ל'):

הלכה יג

ארבעים שנה וכו'. כן מפורש בסנהדרין פרק היו בודקין (סנהדרין דף מ"א):

הלכה יד

בזמן שדנין וכו'. משנה סוף פ"ק דמכות (דף ז') סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ וכבר כתב זה רבינו ולא שנאה כאן אלא להשמיענו שאותם ארבעים שנה שבטלו דיני נפשות בא"י ג"כ בטלו בחוצה לארץ אע"פ שהיה כהן מקריב:

פרק טו

הלכה א

כיצד מצות הנסקלים וכו' עד ויד כל העם באחרונה. משנה פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה).

ומה שכתב ומכסין ערותו מלפניו הכי איתא במשנה האיש מכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומאחריה דברי ר' יהודה וחכמים אומרים האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה וסבירא ליה לרבינו דלא פליגי אלא באשה אבל באיש כולי עלמא מודו דמכסין אותו מלפניו ואף על פי שהוא מכוסה מלפניו קראוהו ערום ופסק כחכמים.

ומה שכתב שהרי נאמר סקול יסקל וכו'. שם בגמרא.

ומה שכתב ואם לא מת מדחיפה זו מגביהים העדים אבן שהיתה מונחת שם משא שני בני אדם והעד השני מרפה ידו וכו'. ברייתא שם ותמהני למה לא כתב רבינו כמו ששנינו במשנה דוחפו על מתניו כלומר דוחפו על מתניו מאחוריו והוא נהפך ונופל על לבו וחוזר והופכו על מתניו וכתב רש"י הטעם שכשהוא מושכב פרקדן מגונה יותר ואפשר גם כן שהטעם כדי שיהיה לבו לצד מעלה שבכדי שהעד השני יטול את האבן ויתנה על לבו ולפיכך לא חשש רבינו לכתבו מכיון שכתב בסמוך מגביהין העדים אבן וכו' ומשליך האבן על לבו שפשיטא שאז לבו לצד מעלה גם קיצר שלא פירש שדוחפין אותו מעומד כדי שיפול ממקום יותר גבוה כי כך אמרו בגמרא:

הלכה ב

עובד ע"ז וכו'. ברייתא בכתובות פרק נערה (כתובות דף מ"ה:) ופירוש שער שעבד בו היינו שער העיר שעבד בה:

הלכה ג

מצות הנשרפין כו' עד שתצא נפשו. משנה פרק ד' מיתות (סנהדרין דף נ"ב):

הלכה ו

מצות עשה לתלות את המגדף ועובד ע"ז וכו'. משנה שם (דף ה':) כל הנסקלים נתלים דברי ר"א וחכ"א אינו נתלה אלא המגדף והעובד ע"ז וידוע דהלכה כחכמים:

והאיש נתלה וכו'. ג"ז שם ופסק כחכמים:

הלכה ז

כיצד מצות הנתלין וכו' עד אינו עובר עליו. משנה שם (דף מ"ו).

ומ"ש ותולהו סמוך לשקיעת החמה יצא לו ממה שאמרו שם (ע"ב) בברייתא משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין דינו וממיתין אותו ואחר כך תולין אותו. ויש

לדקדק שרבינו לא כתב שממיתין אותו סמוך לשקיעת החמה כמו שאמרו בברייתא אלא כתב ותולהו סמוך לשקיעת החמה שנראה שאין הקפידא אלא שיתלוהו סמוך לשקיעת החמה וכבר אפשר שימיתוהו מבעוד יום. ויש לומר שמאחר שכתב אחר שסוקלין אז משקעין את הקורה וכו' משמע שתיכף לסקילה תליה וכיון שכתב שתולהו סמוך לשקיעת החמה ממילא משמע שסקילתו הויא קרוב לשקיעת החמה:

הלכה ט

אין תולין וכו'. שם תנו רבנן עץ שומע אני בין בתלוש בין במחובר תלמוד לומר קבור מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר קציצה וקבורה ורבי יוסי אומר מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה מי שמחוסר חפירה תלישה וקבורה כלומר דאף נעוץ נתמעט מן המשמע הזה ורבנן תלישה לאו כלום היא כלומר אין כאן חסרון מעשה ומדברי רבינו נראה דדוקא מחובר לקרקע ממעט אבל לא נעוץ ואתי כרבנן:

שהעץ שנתלה עליו וכו'. ברייתא שם (דף מ"ה ע"ב) דכל הני נקברים עמו והתניא אין נקברים עמו אמר רב פפא מאי עמו בתפיסתו:

הלכה י

כל הנסקלין וכו' עד סוף הפרק. במשנה פ' ארבע מיתות הוזכרו הנשרפין ונהרגין ופרק הנחנקין הוזכרו הנחנקין:

הלכה יא

ומה שכתב אבל לאחר מיתת אשתו וכו'. בפרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו:) פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא ופסק כרבי עקיבא:

פרק טז

הלכה א

ואף על פי שמלקות בשלשה. פלוגתא דר' ישמעאל ות"ק פ"ק דסנהדרין (דף י') דרבי ישמעאל סבר דהוי בכ"ג ותנא קמא סבר דהוי בג' ופסק כת"ק.

ומ"ש במקום מיתה היא עומדת ק"ל לאי זה ענין הוי עומד במקום מיתה מאחר שרבינו פוסק דהוי בשלשה דאליבא דר' ישמעאל דסבר דהוי בכ"ג הוא דאמר רבא במקום מיתה עומד ולפיכך צריך כ"ג. ונראה דלענין זה הוא עומד במקום מיתה שצריך מומחין ושצריך עדים והתראה ודרישה וחקירה כד"נ וכמ"ש רבינו בסמוך ולמדנו כן ממ"ש רבא מלקות במקום מיתה עומד ונהי דלמאי דאיפליגו רבנן עליה דר' ישמעאל ואמרו דסגי בשלשה אינו עומד במקום מיתה מ"מ לענין דבעינן מומחין דלא אשכחן דאיפליגו עליה הוי

במקום מיתה ועוד ראיה דבעינן מומחין מדאיפליגו רבי ישמעאל ורבנן באי בעינן כ"ג או אי סגי בשלשה ואם איתא דלרבנן לא בעי מומחין אדמיפלגי באי בעינן כ"ג ליפלגו באי בעינן מומחין א"ו מומחין סמוכים בעינן דלהא מילתא במקום מיתה עומד:

הלכה ד

עבר על לאו שניתק לעשה וכו'. פרק בתרא דמכות (דף ט"ו:) תני תנא קמיה דר' יוחנן כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה קיים עשה שבה פטור ביטל עשה שבה חייב וכו' ור"ל אומר קיימו ולא קיימו במאי קא מיפלגי וכו' מר סבר התראת ספק שמה התראה ומר סבר לא שמה התראה וביאור הדברים שמשעבר על לא תעשה שיש בה קום עשה כגון שנטל האם על הבנים לרבי יוחנן אינו חייב עד שיבטל העשה כגון שיהרגנה וכל שלא הרגה פטור לפי שיכול הוא עדיין לקיים העשה והרי כאן שגמר הלאו תלוי בביטול העשה וכשמתרין בו אל תקח האם ספק הוא שמא לא יבטל העשה להרגה אלמא התראת ספק שמה התראה ור"ל סובר שבשעה שעבר הלאו נגמר חיובו למלקות אבל העשה ניתן לעקור המלקות ולכשיבוא לב"ד אז יקיים העשה ויפטר או ילקה ואם היה גמר הלאו תלוי בביטול העשה לא היה לוקה עליו משום דהויא התראת ספק ולא שמה התראה וידוע דהלכתא כר' יוחנן לגבי ר"ל ואע"פ שתפס רבינו לשון קיום בלשונו ואליבא דר"י דפסק כוותיה הו"ל לתפוס לשון ביטול אין חשש מכיון שכתב ועבר ולא קיים דמשמע ממש שביטלו דהיינו עבר ולא קיימו היינו בטלו דאי לא ביטלו אי אתה יכול לקרות בו עבר ולא קיימו שהרי עדיין בידו לקיימו. אך ק"ל דבגמ' משמע דלמ"ד ביטלו ולא ביטלו אינו חייב עד שהוא בעצמו יבטל העשה כגון שלקח האם על הבנים והמיתה אבל אם מתה מעצמה פטור ואונס לא משכח התם גוונא דילקה כשיבטל העשה אליבא דר"י ורבינו כתב פ"ה דהל' נערה בתולה שאונס שגירש כופין אותו להחזיר ואינו לוקה ואם מתה גרושתו קודם שיחזירנה או נתקדשה לאחר לוקה ומעתה משמע דלא סבירא ליה לרבינו כר"י אלא כר"ל והיינו לשון קיום וכמו שכתבתי והשתא קשה דכר"י הו"ל למיפסק אי משום דהלכתא כוותיה לגבי ר"ל אי משום דהא פסק כוותיה בהתראת ספק וממילא הלכתא כוותיה בהא נמי כיון דקא מפלגי בהתראת ספק ומשם נמשך מחלוקתם בלאו שניתק לעשה אי בעינן ביטלו או לא קיימו וי"ל דהיינו לפי גירסת רש"י אבל לפי גירסת הרי"ף שגורס תני קיימו ולא קיימו כר' יוחנן אתי שפיר מ"ש רבינו וכפירוש אחרים שכתב הר"ן בסוף חולין ולענין התראת ספק אמרינן בפרק הלוקין דפלוגתא דר"י ור"ל היא ור"י סבר שמה התראה וידוע דהלכתא כוותיה לגבי ר"ל וכן

פסק רבינו פה ובפ"ה מהלכות שבועות כתב שאין לוקין על התראת ספק אע"כ היה לאו שלו מפורש בתורה ואיני יודע מנין לו חלוק זה:

הלכה ה

עבר עבירה שיש בה מלקות ומיתת ב"ד וכו'. בפרק אותו ואת בנו (חולין דף פ"א) דרבי יוחנן אומר דשוחט אותו ואת בנו לעבודה זרה חייב וכגון דאתרו ביה משום אותו ואת בנו ולא אתרו ביה משום עבודה זרה ואזדא לטעמיה דאמר רבי יוחנן חייבי מיתות שוגגין כלומר שלא התרו בו משום מיתה ויש בה עוד חיוב דבר אחר כגון מלקות והתרו בו משום מלקות חייב וריש לקיש פליג עליה ופסק כר' יוחנן:

הלכה ו

אינו צריך שני עדים למלקות וכו' אבל האיסור עצמו בעד אחד יוחזק. נראה שלמד כן מדאמרינן עד אחד נאמן באיסורין ומפרש רבינו נאמן לאסור הדבר.

ומ"ש בד"א שלא הכחיש וכו'. מדאמרי' בהנזקין שאם א"ל נטמאו טהרותיך שאינן בידו אינו נאמן ומשמע לרבינו דהיינו בשהכחישו:

הלכה ז

שתק בעת שהעיד וכו'. בקדושין פרק האומר (דף ס"ה:) אמר אביי אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלה שותק נאמן ומשמע דמיירי בשאחר כך טען להכחיש העד דאי לאו הכי פשיטא דמהימן. ומכל מקום ממ"ש

רבינו ואחר שעבר והתרו בו טוען להכחיש העד משמע שאם טען להכחישו קודם שעבר הויא הכחשה:

הלכה ט

(ח-ט) **כיצד מלקין אותו וכו' עד הרי החזן גולה**. כלל הדברים משנה במכות פרק אלו הן הלוקין (מכות דף כ"ב):

ומה שכתב וצריך להיות יותר בדעה וחסר בכח ברייתא שם (דף כ"ג) פלוגתא דרבי יהודה ורבנן ופסק כרבנן:

ומה שכתב ומגביה הרצועות בשתי ידיו. שם תנא כשהוא מגביה מגביה בשתי ידיו.

ומה שכתב ושתי רצועות של חמור כך פירשו בגמרא:

הלכה י

ומה שכתב שאין מכין שנים כאחד. בספרי ויליף לה מדכתיב יכנו:

הלכה יא

ומה שכתב הגדול שבדיינים קורא וכו'. עד והשלישי אומר לחזן הכה. ברייתא שם ונתבאר שם שמצוה לצמצם שיסיים הפסוקים כשיגמור המלקות ואם לאו חוזר לתחלת המקרא וכן הוא במשמע לשון רבינו:

הלכה יב

ואם לא מת הרי החזן עבר על מצות לא תעשה וכו'. ברייתא בסיפרי והובאה פרק אלו הן הלוקין.

ומה שכתב אם הוסיף עובר בלאו. שם אין לי כלומר דאסור להוסיף אלא מכה רבה מכה מועטת מנין תלמוד לומר לא יוסיף מכל מקום:

והוא הדין לכל מכה את חבירו וכו'. זה פשוט בעצמו.

ומה שכתב אפילו הכה עבד. למדו מדתנן בפרק החובל (בבא קמא דף פ"ז) החובל בעבד כנעני של אחרים חייב בכולם וכיון שהוא חייב על העבד ממון בהכאת שוה פרוטה ממילא שכשאין בה שוה פרוטה עובר ותניא בפרק ב' דמכות (דף ח' ע"ב) עבד ועכו"ם גולה ולוקה על ידי ישראל וישראל גולה ולוקה על ידי עכו"ם ומשמע דלרבותא נקט עכו"ם שישראל לוקה על ידו וכל שכן שהוא לוקה על ידי עבד שהוא מקיים מצוה ואוקימנא בגמרא דהא דלוקה ישראל על ידו בשהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה ובפרק אלו נערות איתמר דדוקא משום דלית בה שוה פרוטה לוקה אבל אי איית בה שוה פרוטה ממונא משלם מלקא לא לקי:

פרק יז

הלכה א

כיצד מלקין את המחוייב וכו' שאין מוסיפין וכו'. משנה פרק בתרא דמכות (דף כ"ב) כמה מלקין אותו מ' חסר אחת וכו' רבי יהודה אומר מ' שלימות ופסק כחכמים ומדברי רבינו נראה שמה שאינו לוקה ארבעים שלימות הוא תקנת חכמים שכך כתב לפיכך אמרו חכמים ולמד כן ממה שאמר רבה שם כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו חכמים ובצרי חדא הרי שהחכמים הם שעשו כן ואע"פ ששם דרשו מדכתיב במספר ארבעים ולא כתיב ארבעים במספר נראה שסובר רבינו שהוא אסמכתא בעלמא ויותר נראה לי דלטעמיה אזיל שכל דבר שאינו מפורש בהדיא בתורה קרי דברי סופרים וחכמים קבלו ממרע"ה דרשא זו ומטעם זה:

הלכה ב

כשאומדין את החוטא וכו'. שם במשנה:

אמדוהו שיכול לקבל עשרים וכו'. ברייתא פרק קמא דסנהדרין (דף ז'):

אמדוהו לקבל מ' וכו' עד יותר על האומד. משנה שם מכות (דף כ"ב):

הלכה ג

אמדוהו היום וכו' עד כיוצא בזה. שם במתני' אמדוהו לקבל מ' לקה מקצת ואמרו אין יכול לקבל מ' פטור אמדוהו לקבל י"ח ומשלקה אמרו שיכול הוא לקבל מ' פטור ואמרינן בגמ' לקה אין לא לקה לא ורמינהי אמדוהו לקבל מ' וחזרו ואמרו אין יכול לקבל מ' פטור אמדוהו לקבל י"ח וחזרו ואמדוהו ואמרו שיכול לקבל מ' פטור אמר רב ששת לא קשיא הא דאמדוהו ליומיה הא דאמדוהו אמחר וליומא אחרא ונ"ל שלדעת רבינו כך פירושו דרמי מתרווייהו מרישא ומסיפא דהכא דקתני בין כשאמדוהו לשמונה עשרה וחזרו ואמדוהו לארבעים בין כשאמדוהו לארבעים ואמרו אינו יכול לקבל ארבעים אי לקה כבר פטור ואי לא לקה חייב דבאמדוהו לקבל שמונה עשרה וחזרו ואמדוהו לקבל ארבעים לוקה ארבעים ובאמדוהו לקבל ארבעים וחזרו ואמרו אינו יכול לקבל ימתין עד שיבריא או לוקה ומתרפא וחוזר ולוקה והתם תני בתרווייהו דאע"ג דלא לקה פטור ואמר רב ששת ל"ק הא דאמדוהו ליומיה כלומר ברייתא בדאמדוהו ללקות בו ביום ונשתהה עד למחר אע"ג דלא לקה אזלינן בתר אומדנא קמא לקולא דכיון דליומיה אמדוהו הו"ל כאילו לקה כבר ואפילו הכי כי אמדוהו לקבל ארבעים וחזרו לומר אינו יכול פטור והו"ל כאילו התחילו להלקותו מאתמול ואמרו אינו יכול לקבל הא דאמדוהו למחר וליומא אחרא כלומר מתני' לא כשאמדוהו שילקה היום אלא אמדוהו שילקה למחר אם הלקוהו ואח"כ אמדוהו הרי נפטר במלקותו שלקה בין רב למעט ואם אמדוהו קודם שילקה אזלינן בתר אומד שני בין לקולא בין לחומרא כיון שאומד ראשון לא היה אלא ללקות אחר זמן ופירוש זה נראה בעיני יותר מהשני פירושים שפירש"י ורבינו תפס שבראשון אמדוהו לי"ב ואחר לי"ח והוא הדין איפכא וזהו שכתב וכן כל כיוצא בזה. אי נמי דלרבינו לא מקשה אלא מסיפא דקתני אמדוהו לקבל י"ח משלקה אמרו יכול לקבל מ' פטור טעמא דלקה הא אמרו קודם שלקה חייב ורמינהי אמדוהו לקבל י"ח וחזרו ואמרו יכול לקבל מ' פטור ואמר רב ששת ל"ק הא כלומר ברייתא דאמדוהו ללקות בו ביום ונשתהה עד מחר ומש"ה אזלינן בתר אומדן קמא כיון דללקות בו ביום אמדוהו הא כלומר מתניתין כשאמדוהו ללקות למחר אי אמדוהו קודם שלקה אזלינן בתר אומדן שני כיון שמתחלה לא ללקות בו ביום אמדוהו אבל אי לקה אע"פ שחזרו ואמדוהו כיון

שלקה נפטר וכן כל כיוצא בו דנקט רבינו לומר דלאו דוקא אמדוהו לי"ב וחזרו ואמדוהו לי"ח דהוא הדין לשאר חשבונות:

הלכה ד

מי שנתחייב מלקיות הרבה וכו' עד שנקלה פטור. משנה שם [ע"ב]. ואמנם **מ"ש כיצד נתחייב וכו' מ"ה**. צ"ע כי כפי טעם רש"י צריך לגרוס מ"ב ואם גירסת רבינו נכונה צריך טעם לדבר גם

מ"ש אבל אם אמדוהו וכו' צ"ע:

הלכה ה

אבל אם נתקלקל וכו'. ברייתא שם (דף כ"ג) והיא משובשת בנסחתנו ומ"מ למדנו ממנה שאם נתקלקל קודם ההכאה דלוקה שכך כתוב בה אפילו קלקל בתחלה כלומר קודם ההכאה מלקין אותו. אבל

מ"ש אפילו נתקלקל משיצא מב"ד ללקות ואפילו מבערב צ"ע בנסחת הגמ' שתהיה אמיתית:

אמדוהו לשתי מלקיות עד ולוקה האומד השני. ברייתא שם קלה בין בראשונה בין בשניה פוטרין אותו נפסקה רצועה בשניה פוטרין אותו בראשונה אין פוטרין אותו ומפרש רבינו ראשונה ושניה מלקות ראשונה ומלקות שניה וכי קתני פוטרין אותו לגמרי משמע בין בראשונה בין בשניה ואין פוטרין היינו ממלקות שניה אבל ממלקות ראשונה נפטר ורש"י פירש בע"א:

הלכה ו

כפתוהו וכו'. מימרא דשמואל שם:

הלכה ז

כל מי שחטא וכו' עד נפטרו מידי כריתתן. משנה שם:

הלכה ח

כהן גדול שחטא וכו'. ירושלמי ריש פרק בתרא דהוריות אמר רבי אלעזר כהן גדול שחטא מלקין אותו ואין מעבירין אותו מגדולתו אמר רבי מנא כתיב כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני ה' כביכול מה אני בגדולתי אף אהרן בגדולתו אמר רבי אבין קדוש יהיה לך כביכול מה אני בקדושתי אף אהרן בקדושתו ר' חנינא ור' אחא בשם ריש לקיש כהן משיח שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה אין תימר בבית דין של עשרים ושלשה נמצאת עלייתו ירידה היא לו ר"ל אמר נשיא שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה מה מחזרין ליה אמר רבי חגי מוטב דינון מחזרין ליה דו קטלין ליה ונראה דמשמע ליה

ז"ל דה"ק מוטב שאותן המחזירים אותו יהרגוהו שלא יאריך ימים כיון שהיה מעולה וחטא במזיד בענין שנתחייב מלקות אי נמי מה שאמר שהוא כאילו הורגים אותו הוא מפני שבני אדם יזלזלו אותו הילכך לא יחזירוהו והכי משמע מדאיצטריך למילף מקראי דכ"ג מחזירין ממילא משמע דנשיא כיון דלית ביה קראי אין מחזירין אותו:

פרק יח

הלכה א

אלו הן הלוקין וכו'. פרק בתרא דמכות (דף י"ג) איפליגו רבי ישמעאל ורבי עקיבא בברייתא דרבי ישמעאל סבירא ליה דחייבי מיתות נמי לוקין ורבי עקיבא ס"ל דאין לוקין ודייקי התם דמדלא תנן במתניתין דאלו הן הלוקין חייבי מיתות דכר"ע אתיא ופסק רבינו כרבי עקיבא משום דהלכתא כוותיה לגבי רבי ישמעאל ועוד דקם ליה מחלוקת בברייתא וסתם במתני' כסתם דמתניתין קיימא לן.

ומה שכתב וכן העובר על לא תעשה שחייבין עליה מיתה בידי שמים נלמד מדברי רבי עקיבא שאמר חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים שאם עשה תשובה בית דין של מעלה מוחלים להם חייבי מיתות בית דין אינן בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין מוחלים להם וחייבי מיתה בידי שמים בההוא טעמא דכרת שייכי דאם עשו תשובה בית דין של מעלה מוחלים להם ואם כן בדין הוא דלקו:

אבל אם לאו שאין בו מעשה וכו'. פרק ארבע מיתות (סנהדרין דף ס"ג) אמר רבי אלעזר הנודר והמקיים בשם ע"ז לוקה ופריך דהוה ליה לאו שאין בו מעשה ומשני ההוא כר"י דאמר לוקין עליו ומדפריך גמרא בפשיטות הוה ליה לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו אלמא הכי קיימא לן ועוד מדמשני ההוא כר"י ולא משני סבר לה כר"י אלמא דאליבא דר"י אמר הכי וליה לא סבירא ליה ועוד דאמר בפרק בתרא דמכות (דף י"ז) ופרק שבועות שתים בתרא (שבועות דף כ"א) דרבי יוחנן ס"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו והא קיימא לן דהלכתא כוותיה לגבי ריש לקיש:

הלכה ב

כל לאו שאין בו מעשה וכו'. פרק בתרא דמכות שם ופרק ג' דשבועות שם מימרא דר' יוחנן כל ל"ת שבתורה לאו שיש בו מעשה לוקין עליו ושאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם והקשו בתוספות בפרק שלישי דשבועות דאמאי לא חשיב נמי עדים זוממים ותירצו כיון דכתיב בהו מלקות בהדיא לא חשש למיתנינהו

דהמוציא שם רע הא כתיב ביה ויסרו אותו ועדים זוממים למדום מוהצדיקו את הצדיק שהן לוקין:

וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. מכות פ' אלו הן הלוקין (מכות י"ג:) פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע ופסק כר"ע ובכל דוכתא נמי אמרינן הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו אלמא דהכי הלכתא ופריש התם רבא דאי אתרו ביה לקטלא כ"ע ל"פ דאין לוקה ומת כי פליגי דאתרו ביה למלקות ופירוש לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לאו שניתן לאזהרת דבר שחייבין עליו מיתת ב"ד והטעם שאין לוקין עליו לפי שלא ניתן לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין שהרי הוצרך להזהירו שאם לא כן לא היה יכול לחייבו מיתה:

כל לאו שניתן לתשלומין וכו'. בפרק בתרא דמכות (דף י"ז) קאמר גמרא דלאו דלא תגזול כיון דחייב בתשלומין אין אדם לוקה ומשלם וק"ל דהא בפרק אלו נערות (כתובות דף ל"ב:) אמר רבי יוחנן דכל היכא דאיכא ממון ומלקות מילקא לקי ממונא לא משלם וצריך עיון:

וכל לאו שניתק לעשה וכו'. משנה בסוף חולין (דף קמ"א) ובפרק בתרא דמכות (דף ט"ז) הנוטל אם על הבנים משלח ואינו לוקה ואפילו רבי יהודה דאמר לוקה ואינו משלח אמר בגמרא דמודה דלאו שניתק לעשה אין לוקין עליו אלא היינו טעמא דאמר לוקה ואינו משלח משום דשלח מעיקרא משמע.

ומה שכתב אלא אם לא קיים עשה שבהן כבר ביארתי בס"ד בפרק ט"ז:

ועל לאו שבכללות וכו'. סנהדרין פ' ד' מיתות (סנהדרין דף ס"ג) דרשו מלא תאכלו על הדם שלא יאכל מהבהמה קודם שתצא נפשה ושלא יאכל בשר קדש בעוד הדם במזרק ושאין מברין על הרוגי בית דין ושסנהדרין שהרגו את הנפש אין טועמין כלום ואמרינן עלה דעל כולם אין לוקין משום דהוי לאו שבכללות:

ושאר כל לאוין שבתורה. כלומר שהם לאוין מפורשין לא שיבואו מכלל עשה דלאו הבא מכלל עשה עשה נמצא עכשיו ששה מיני לאוין שאין לוקין עליהם. אחד לאו שאין בו מעשה. שני לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. שלישי לאו שניתן לתשלומין. רביעי לאו שניתק לעשה. חמישי לאו שבכללות. ששי לאו הבא מכלל עשה. על כל אלו אין לוקין וכל שאין בו אחד מאלו לוקין עליו:

הלכה ג

אי זהו לאו שבכללות וכו' כגון לא תאכלו על הדם. כבר נתבאר זה בסמוך:

וכן אם נאמר לא תעשה דבר פלוני וכו'. בס"פ כל שעה (פסחים דף מ"א) אמר אביי אכל נא לוקה שתים נא ומבושל לוקה שלש רבא אמר אין לוקין על לאו שבכללות איכא דאמרי תרתי הוא דלא לקי חדא מיהת לקי איכא דאמרי חדא נמי לא לקי דלא מייחד לאויה כלאו דחסימה כלומר מה שאמר הכתוב לא תחסום שור שאינו מזהיר אלא על דבר אחד וסמיך ליה פרשת מלקות לעיל מיניה ופירוש הלכה זו לדעת רבינו דאביי סבר לוקין על לאו שבכללות וכשאכלו נא עבר ב' לאוין אחד אל תאכלו ממנו נא והשני אל תאכלו כי אם צלי אש וכבר אכלו בלתי צלי וכשאכלו נא ומבושל לוקה שלש אחת על שאכלו נא ואחת על שאכלו מבושל והג' על שאכלו בלתי צלי וכיון דקי"ל בסנהדרין (דף ס"ג) אין לוקין על לאו שבכללות נדחו דברי אביי וקי"ל כרבא והוא פוסק כלישנא קמא דחד מיהא לקי כדי למעט במחלוקת אביי ורבא כל מאי דאפשר ולכן הוא סובר שבין שאכלו נא ומבושל או נא או מבושל אינו לוקה (אלא) אחת והשגת הראב"ד שכתב א"א אביי ורבא עכ"ל נראה שהיא איך פסק כאביי במקום רבא וכן כתב הרמ"ך ג"כ ובמה שכתבנו נתיישב שגירסת רבינו אינה כגירסתנו אלא דרבא הוא דאמר לאו שבכללות אין לוקין עליו ועיין במ"ש בפ"ח מק"פ.

ומ"ש ובחדש הוא אומר וכו' עד וכן כל כיוצא בזה. כתב הרב בספר המצות שלו בשורש ט' דהכי איתא בכריתות והוי יודע שהרמב"ן חלוק על רבינו במין השני של לאו שבכללות אם תרצה לעמוד על עיקרן של דברים עיין בהשגותיו:

נאמר לא ימצא בך וכו'. .

הלכה ד

מי שלקה בבית דין וכו'. משנה בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין (דף פ"א ע"ב) מי שלקה ושנה בבית דין כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת ואמרו בגמ' דדוקא במלקות שיש בו כרת ושכל שלש פעמים היו עבירה אחת:

הלכה ה

מי שעבר על איסור כרת או מיתת ב"ד וכו'. ג"ז משנה שם ההורג נפשות שלא בעדים כונסים אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ ובגמ' מ"ש הכא דקתני נותנים לו לחם צר ומים לחץ ומאי שנא התם דקתני מאכילים אותו שעורים אמר רב ששת אידי ואידי נותנים לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו והדר מאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת ותניא התם התרו בו ושתק התרו בו והרכין בראשו פירוש או הרכין בראשו פעם ראשונה ושניה מתרין בו שלישית כונסין אותו לכיפה ואע"ג דפליג אבא

שאול ואמר שלישית מתרין בו רביעית כונסין אותו לכיפה פסק כת"ק ועוד דאתי כסתם מתניתין דבשלישית כונסין:

וגרסינן בגמרא עלה דמתניתין ההורג נפשות שלא בעדים כונסין אותו לכיפה מנא ידעינן אמר רב בעדות מיוחדת ושמואל אמר שלא בהתראה ורב חסדא אמר אבימי כגון דאתכחוש בבדיקות ולא אתכחוש בחקירות כדתנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ופירש"י מנא ידעינן הואיל וליכא עדות. בעדות מיוחדת דשנים מעידים עליו ועדותן אמת אלא שאין מיתתו מסורה לב"ד כגון שנים רואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה דאמרינן במסכת מכות דלא מיקטל עלייהו אבל ע"פ ע"א מוציא דבה בעלמא הוא. בעוקצי תאנים בדיקות יתירי ונהי דבן זכאי פטר ליה בההיא הכחשה מקטלא מיהו עדות אמת היא ועייל לכיפה עכ"ל:

הלכה ו

הגונב כלי שרת וכו' עד ופוצעים את מוחו בגזירין. משנה שם ואמרו בגמרא והמקלל בקוסם תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו רבנן ואי תימא רבה בר מרי אמרי יכהו קוסם לו ולקונו ולמקנו ופירש"י יכה קוסם את קוסמו שמקלל כלפי מעלה בקוסם יכה הקוסם את קוסמו היינו כלפי מעלה שנותן קסמים הללו בלבו וקסבר המקלל דהא מחשב ליה האי קוסם בעיניו שהוא ראוי ויש בו כח לקלל בו. יכהו קוסם מקלל את חבירו ואומר יכהו הקוסם הזה לו ולקונו ולמקנו דהיינו כלפי מעלה שהוא קונה את העולם ומקנה לבריותיו את טובו עכ"ל:

גזירת הכתוב היא וכו':

פרק יט

הלכה א

כל לא תעשה שיש בו כרת וכו'. כולן נמנו במשנה ואלו הן הלוקין (דף י"ג) וקצתם מייתי לה התם מקרא עונש ואזהרה:

הלכה ב

כל מחוייבי מיתה בידי"ש וכו'. הכי נמנו בברייתא בסוף הנשרפין (סנהדרין דף פ"ג) ומייתי לה מקראי דהוו במיתה. ועל מה שמנה רבינו בכלל מחוייבי מיתה בידי"ש שלוקין עליו מחוסר כפורים ששימש יש לתמוה שבפרק ד' מהלכות ביאת המקדש כתב שאע"פ שעבודתו פסולה וחילל הרי זה פטור וכתב הר"י קורקוס ז"ל דע"כ ט"ס הוא וצריך לכתוב במקומו יתר בגדים ששימש:

הלכה ד

פצוע דכא שנשא בת ישראל ובעל. כתב הראב"ד לא ידעתי נשואין מה צורך וכו'. וכבר נשאל רבינו ע"ז מחכמי לוניל והשיב בארוכה לקיים דבריו כתבו ה"ה פט"ו מהל' איסורי ביאה:

פרק כ

הלכה א

אין בית דין עונשין באומד הדעת וכו'. ברייתא פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף צ"ו) אמתניתין דהיו מאיימין על עדי נפשות שמא תאמרו מאומד תנו רבנן כיצד מאומד אומרים להם שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אם כן ראיתם לא ראיתם כלום:

וכן אם העידו עליו שנים וכו':

הלכה ב

כל מי שעשה דבר וכו':

הלכה ג

איש שאנסוהו וכו'. בהרבה מקומות אין קישוי אלא לדעת מהם ביבמות ריש הבא על יבמתו (יבמות דף נ"ג:) אמר רבא אין אונס לערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת והוצרך רבינו לטעמא אין קישוי אלא לדעת כגון שאנסוהו לתקוע עצמו בערוה וכיון שכן הרי הוא עושה מעשה וק"ל שאע"פ שהוא עושה מעשה כיון שהוא אנוס דין הוא שיפטר וכמ"ש רבינו בסמוך שאע"פ שהיה מצווה שיהרג ואל יעבור הואיל ואנוס הוא אינו נהרג והיינו אפילו עשה מעשה בידים ומי עדיף טענת אין קישוי אלא לדעת מעושה מעשה בידים ואפשר לומר דבשלמא מעשה שבידים הוא דבר שיכול לעשות באונס ושלא ברצונו אבל קישוי כל שאינו מרוצה בדבר א"א לו להתקשות וכיון שנתקשה ודאי מרוצה הוא ולפיכך חייב והיינו דאמר רבא אין אונס לערוה דמשמע דאין עליו שם אונס וכיון שאין עליו שם אונס בדין שיהא חייב וכמ"ש למדנו מעתה שאם נתקשה לאשתו ואנסוהו שיבא הוא עצמו על הערוה פטור ואם אנסוהו להתקשות ותקעוהו בערוה חייב וצ"ע. ועדיין קשה היאך כתב רבינו שחייב מיתת ב"ד אפילו את"ל שהיה לדעת מאחר שכתב שאנסוהו פשיטא ודאי שלא התרו בו כיון שלא היתה התראה היאך יתחייב מיתת ב"ד וכן השיגו הרמ"ך. וי"ל דחייב דקאמר היינו לומר שאין לו דין אנוס אלא הרי הוא כמי שעשה ברצון בלא התראה שיש עליו דין חיוב מיתת ב"ד אע"פ שאין ב"ד ממיתין

אותו מפני שלא התרו בו דיקא נמי דקתני חייב מיתת ב"ד ולא קתני ב"ד ממיתין אותו כעין דקתני בבא דלעיל אין ב"ד ממיתין אותו:

אבל האשה וכו'. בכתובות פ' נערה מימרא דרבא (דף נ"א:) ותניא כוותיה ומה שנאמר שם הוא לענין שהיא מותרת לבעלה ולמד משם רבינו לענין מיתת ב"ד.

ומה שכתב מפני שיצרה נתגבר עליה ויקשה בעיניך א"כ כל עוברי עבירה פטורים דהא ודאי יצרם נתגבר עליהם יש לומר שלא מטעם יצרה נתגבר עליה לחוד הוא דפטורה אלא אנו אומרים כיון שתחלתה באונס עכשיו יצרה נתגבר עליה פטורה בהאי תגבורת כיון דמכח אונס קא אתי. ודע שאפילו אנסוה להביא הערוה עליה היא פטורה וכמו שיתבאר בדברי רבינו וכתב רבינו דין זה לאשמועינן הא דאפילו היא אומרת הניחו לו וכו':

הלכה ד

אסור לב"ד לחוס על וכו':

הלכה ז

הגס לבו בהוראה וכו'. במס' אבות פ"ד:

הלכה ח

כל דיין שבא לפניו דין וכו'. יבמות פרק ב"ש (יבמות דף ק"ט:) רעה אחר רעה תבא וכו' לתוקע עצמו לדבר הלכה ומפרש דהיינו דיינא דאתי דינא לקמיה וגמר הלכה ומדמי מילתא למילתא ואית ליה רבה ולא אזיל משאיל ופירש"י והיינו תוקע שסומך ונשען על מה שהוא יודע. וסובר רבינו דהאי רב אין פירושו רבו ממש דא"כ היאך הוא דן במקום רבו אלא הכוונה גדול ממנו בחכמה:

כי רבים חללים הפילה וכו'. סוף פ"ק דע"ז (דף י"ט:) ופירש"י הפילה לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו ועצומים המתעצמים ומחרישים ומתאפקים מלהורות הורגין את דורם ועצומים לשון ועוצם עיניו:

וכל המונע עצמו מן הדין וכו'. במסכת אבות:

הלכה ט

תלמיד אל יורה וכו'. ברייתא פרק קמא דסנהדרין (דף ה':) והיינו דוקא ברבו מובהק וכמו שכתב רבינו בפרק חמישי דהלכות תלמוד תורה:

הלכה י

אל תאמר וכו'. בפ"ק דסנהדרין (דף ז':) אמרו ושפטתם צדק אפילו בין בית לעליה וכו' אפילו בין תנור לכירה. ועוד שם (דף ח') אמר ריש לקיש יהא חביב עליך דין של פרוטה

כדין של מאה מנה למאי הלכתא אילימא לעיוני ביה ומפסקיה פשיטא הרי בהדיא שדין אלף מנה ודין פרוטה שוין:

הלכה יא

אין הדיינים יושבים וכו'. במציעא פ' הזהב (בבא מציעא דף נ"ח:) א"ר קטינא אם הוזקקו בית דין לשוה פרוטה גומרין אפילו לפחות משוה פרוטה תחלת הדין בעינן פרוטה גמר דין לא בעינן פרוטה ופירש"י אם הוזקקו ב"ד בין תובע לנתבע גומרין אפי' בפחות אם חזר השני ותבעו פחות משוה פרוטה קודם שעמדו בדין משם נזקקין לו אבל מלשון רבינו שכתב גומרין דינו נראה דדוקא אם התובע הא' חזר ותבע גומרין דכיון שהם יושבים הוה ליה כאילו תבע פחות משוה פרוטה זה עם שוה פרוטה שתבע בראשונה אבל אם הנתבע הוא שתבע פחות משוה פרוטה הוה ליה כאיניש דעלמא ואין נזקקין לו. ומיהו אפשר שגם (כשהתובע) [כשהנתבע] תובעו פחות מפרוטה בכלל גומרין דינו הוא שהרי אם יזכה בדין צריכים הם לנכות לו ממה שחייבוהו לפרוע תחלה:

הלכה יב

וכל המטה משפט וכו':

פרק כא

הלכה א

מ"ע לשפוט השופט בצדק וכו' ולא יסביר פנים לאחד וכו'. ברייתא פרק שבועת העדות (שבועות דף ל'):

הלכה ב

שני בעלי דינים שהיה אחד מהם מלובש בגדים יקרים וכו'. גם זה שם ברייתא (דף ל"א):

הלכה ג

לא יהיה אחד יושב ואחד עומד וכו' עד ועמדו שני האנשים. בפרק הנזכר (דף ל') תניא ועמדו שני האנשים מצוה לבעלי דינין שיעמדו אמר ר' יהודה שמעתי שאם רצו ב"ד להושיב את שניהם מושיבים אינו אסור אלא שלא יהא אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך תנו רבנן בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב ואחד עומד וכו' ואמר עולא מחלוקת פירוש דר' יהודה וחכמים בבעלי דינין אבל בעדים ד"ה בעמידה שנאמר ועמדו שני האנשים אמר רב הונא מחלוקת בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין ד"ה דיינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה שנאמר וישב

משה לשפוט את העם ויעמוד העם וגו' דהא עדים כגמר דין דמו וכתיב בהו ועמדו שני האנשים דביתהו דרב הונא הוה לה דינא קמיה דרב נחמן אמר היכי אעביד אי איקום מקמה מסתמן טענתיה דבעל דינה לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר אמר ליה לשמעיה אפרח עלי בר אווזא ושדי עלאי כלומר ואעמוד ולא יבין זה שבשבילה עמדתי אלא מפני האווז הפורח ובא עלי והא אמר מר מחלוקת בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין ד"ה דיינין בישיבה ובעלי דינין בעמידה דיתיב כמאן דשארי מסאניה ע"כ בגמרא ודעת רבינו לפסוק כר"י וכתב הר"ן ז"ל דטעמא משום דאע"ג דרבים פליגי עליה הא אידך ברייתא דבצדק תשפוט שלא יהא אחד עומד וכו' קתני לדר"י בסתמא ועובדא דדביתהו דר"ה כר"י אתיא דאמר אפרח בר אווזא כלומר ואקום מפניה ואושיבנה ואשב כל זמן שמיישבין טענותיהם ומדפרכינן משעת גמר דין משמע דלא קשיא לן אלא בשעת גמר דין היכי עביד ומפרקינן דההיא שעתא זוטרתי היא ומצי יתיב כמאן דשארי מסאניה דאילו לרבנן כיון דס"ל דבעלי דינין בעמידה ממילא דיינינן בישיבה דהכי רהטא כולה סוגיין דכל היכא דבעלי דינין בעמידה דיינים בישיבה וא"כ רב נחמן היכי לעביד הא אינו רשאי לא להושיבה ולא לעמוד הוא ובכולי דינא אי אפשר דליתיב כמאן דשארי מסאניה אלא ודאי כר' יהודה אזלא וכוותיה נקיטינן ובקצת נוסחאות כתוב בגמרא בפירוש דבשעת גמר דין הוא שכך כתוב בהן דיתיב כמאן דשארי מסאניה ואמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ועוד דעולא דאמר מחלוקת בבעלי דינין ור"ה דאמר מחלוקת בשעת משא ומתן כר' יהודה שייכי וי"א דעדים בעמידה דאמרינן דוקא בעמידה כלומר ואפי' העידו בדיעבד בישיבה אין עדותן עדות ויש חולקין עליהם וזה דעת רבינו שכתב בסוף דבריו שאחר הגמרא נהגו להושיב העדים ובשלמא אי בדיעבד כשרים מפני המחלוקת הושיבם כיון דעדותם עדות אבל אי אפי' בדיעבד פסולים וכי לסלק המחלוקת הכשירו עדות הפסולים וקבעוהו מנהג א"ו כדאמרן וכן כתוב בירושלמי וכיון שעדים בישיבה דיעבד כשרים ה"ה לבעלי דינין יושבים בשעת גמר דין דכשרים דהא קבלת עדות כשעת גמר דין דמיא וכן דיינים שקבלו עדות או גמרו דינם כשהם עומדים דיניהם דין דכיון דמכשרינן עדים ובעלי דינין בישיבה ממילא משמע דדיינים בעמידה כשרים דכיון דאמרינן דבשעת גמר דין ד"ה דיינין בישיבה ובעלי דין בעמידה הוכחנו דבעלי דין בעמידה היינו לכתחלה אבל בדיעבד בישיבה כשרים ממילא דיינים בישיבה דאמרינן היינו לכתחלה אבל בדיעבד בעמידה כשרים בשעת גמר דין וקבלת עדות כגמר דין דמיא.

ומ"ש רבינו ולא ישב אחד למעלה ואחד למטה וכו':

הלכה ד

תלמיד חכם ועם הארץ שבאו לדין וכו'. מימרא שם:

ולא יקדים התלמיד וכו'. שם אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן וע"ה דאית להו דינא בהדי הדדי לא נקדים צורבא מרבנן וליתיב משום דמיחזי כמאן דסדר ליה לדיניה ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידניה אבל קביע ליה עידניה לית לן בה מימר אמר בעידניה טריד ופירש"י לא ליקדים ליתיב לפני הדיין קודם שיבא בעל דינו ואפילו יושב ושותק דמיחזי כמאן דמסדר לטענתיה וגורם שיחשדוהו כמטעים דבריו לדיין ועובר בלא תשא שמע שוא קבע ליה עידניה שהדיין רבו ויש לו קביעות ללמוד עכ"ל. ודע שנסחת רבינו האמיתית היא ואם היה קבוע לו זמן לקרות ובא בזמנו מותר וממ"ש **רבינו לא יקדים התלמיד וישב לפני רבו** משמע שהוא ז"ל מפרש דלפני רבו הוא דלא יקדים משום דכיון דיש לו קירוב דעת עמו אתי עם הארץ לומר שהוא מסדר טענותיו לפניו אבל לפני דיין אחר שאינו רבו לא אתי למימר הכי:

הלכה ו

היו לפני הדיינים בעלי דין הרבה וכו'. מה **שכתב שדין ת"ח קודם לדין ע"ה** הוא בפרק שבועת העדות (שבועות דף ל') שלח רב יוסף לרב נחמן עולא חבירנו עמית בתורה ובמצות ואמרו דשלח ליה הכי למישרא ליה בתיגרא ופירש"י לפסוק דינו קודם של ע"ה.

ומ"ש שדין היתום קודם לדין האלמנה ודין האלמנה לדין ת"ח וא"כ מכ"ש שדין היתום קודם לדין ת"ח ק"ל מדאמרינן בשני דייני גזילות (דף ק"ה:) דרב ענן שדריה לקמיה דר"נ ושלח ליה נדייניה מר להאי גברא דאנא ענן פסילנא ליה לדינא אמר מדשלח לי הכי ש"מ קריביה הוא הוה קאים דינא דיתמי קמיה וכו' סלקיה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה וצ"ע.

ומה שכתב ודין האשה קודם לדין האיש הוא מימרא דרבא בפרק נושאין על האנוסה (דף ק"ז):

הלכה ז

אסור לדיין לשמוע דברי אחד מבעלי דינין וכו'. בפ"ק דסנהדרין (דף ז':) שמוע בין אחיכם ושפטתם אמר ר' חנינא אזהרה לב"ד שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ואזהרה לבעל הדין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה נמי שמע בין אחיכם ובפרק שבועת העדות (שבועות דף ל"א) תניא מנין לדיין שלא ישמע וכו' ת"ל מדבר שקר תרחק ומנין לבעל דין שלא יטעים דבריו וכו' ת"ל מדבר

שקר תרחק רב כהנא מתני מלא תשא ולא תשיא. פירש"י לא תשא אזהרה למקבל קרי ביה לא תשיא אזהרה לבעל דין. שמע שוא שהמטעים דבריו שלא בפני בעל דינו אינו בוש מדבר שקר. וקשה שנראה מפשט לשון רבינו שאיסור הדיין נפיק מלא תשא אבל לא איסור הבעל דין דאי לא ליערבינהו וליתנינהו. ונראה לי שרבינו רצה להביא שתי הדרשות דרשת מדבר שקר תרחק ודרשת לא תשא והקדים לא תשא להיותה יותר מפורשת לדרשה בדיין ולא בבעל דין משום דנפיק מלא תשיא וההיא אסמכתא היא ולהכי לא ערבינהו אלא כתב וכן בעל דין מוזהר וכו' וכן בעל דין נפיק מהאי קרא וכתב וגם על זה כלומר בין על אזהרת הדיין בין על אזהרת הבעל דין נאמר מדבר שקר

תרחק ומה שכתב או שלא בפני חבירו כלומר שאפילו בא חבירו ואחר כך יצא אסור להשמיע דבריו שלא בפניו:

הלכה ח

לא יהיה הדיין שומע מפי התורגמן וכו'. ומשנה ספ"ק דמכות (דף ו':) שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן ואמרינן בגמ' הנהו לעוזי דאתו לקמיה דרבא אוקי רבא תורגמן בינייהו והיכי עביד הכי והתנן שלא תהא סנהדרין שומעין מפי התורגמן רבא מידע הוי ידע מאי דהוו אמרי אהדורי הוא דלא הוה ידע ואע"פ שיש מי שפירש שהנהו לעוזאי היו עדים דעת רבינו לפרש שהיו בעלי דינין כפשט לישנא דאתו לקמיה דרבא:

הלכה ט

צריך הדיין לשמוע וכו' ולשנות טענותיהם וכו'. בסנהדרין פרק זה בורר ירושלמי כלשון רבינו:

ומצדק את הדין בלבו וכו'. בפרק קמא דסנהדרין (דף ז':) ושפטתם צדק אמר ר"ל צדק את הדין ואח"כ חתכהו:

הלכה י

מנין לדיין שלא יעשה מליץ וכו'. פרק שבועת העדות (שבועות דף ל':) מנין לדיין שלא יעשה סניגרון לדבריו ת"ל מדבר שקר תרחק וסניגרון פירוש מליץ מלשון סניגור ומפרש רבינו שהכוונה שלא יעשה הדיין מליץ לדבריו של בעל דין כלומר שלא יהיה לו סניגור לו בטענותיו לומר יפה הוא אומר ורש"י פירש בענין אחר:

ולא ילמד אחד מבעלי דינין וכו'. ירושלמי פרק זה בורר רב הונא מיקל לדיינא דאמר מקבלין אתון חד סהיד אלא יימרון אינון את לא תימא. ועוד דאמרינן בסוף כל הנשבעין (דף מ"א) אמר רב הונא לכל אין מגלגלין חוץ משכיר רב חסדא אמר לכל אין מקילין וכו' מאי בינייהו איכא בינייהו לפתוח לו ומפרש רבינו דהשואל מאי בינייהו לא הבין כוונת

רב חסדא ונראה לו דהיינו דברי רב הונא והשיב לו דאיכא בינייהו לפתוח לו דלרב הונא מגלגלין והוסיף רב חסדא ואמר דאף ע"ג דלכל אין פותחין לומר השבע וטול בשכיר פותחין ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וכן כתב רבינו ס"פ י"א מהלכות שכירות ולכל הנשבעין אין מקילין חוץ מן השכיר שמקילין עליו ופותחין לו תחלה ואומרים לו אל תצער עצמך השבע וטול הרי מבואר בדבריו כמו שפירשתי ולאחר שהוא מפרש כן למדנו מכאן דלשאר דינין אין פותחין וכמ"ש כאן רבינו:

הלכה יא

ראה הדיין זכות לאחד מהם. ג"ז שם רב הונא כד הוה חזי זכו לבר נש בדינא ולא הוה ידע ליה הוה פתח ליה על שום פתח פיך לאלם ובגמ' דידן בכמה דוכתי אמרינן כגון האי פתח פיך לאלם הוא ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשהבעל דין מבקש לומר אלא שאינו יודע לחבר הדברים וכו' הא לאו הכי לא משום דנראה כעורכי הדיינין:

פרק כב

הלכה א

שנים שבאו לפניך לדין וכו'. פירקא קמא דסנהדרין (דף ז') תניא רבי שמעון בן לקיש אומר שנים שבאו לפניך אחד רך ואחד חזק וכו' אבל משתשמע דבריהם וכו' שנאמר לא תגורו מפני איש ואמר רב חנן אל תכניס דבריך מפני איש ומפרש התם דדריש ליה מלשון אסיפה כמו ולא תאגור:

ואם היה ממונה לרבים וכו':

הלכה ב

וכן תלמיד וכו'. ג"ז שם ודריש לה מלא תגורו ובפרק שבועת העדות דריש להא מדבר שקר ורבינו תפס שתיהן:

הלכה ג

ומנין לדיין שלא יושיב תלמיד בור לפניו וכו' ומנין לתלמיד וכו'. פ' שבועת העדות (שבועות דף ל"א:) ברייתא כלשון רבינו:

הלכה ד

מצוה לומר לבעלי דינין וכו' במה דברים אמורים וכו'. פירקא קמא דסנהדרין (דף ו' ע"ב) רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע ודריש לה ממשפט שלום ומקרא דדוד ואמרינן מאי מצוה מצוה למימר להו הכי דינא בעיתו או פשרה בעיתו ואמרינן התם

ודוקא מקמי גמר דין אבל לאחר גמר דין אי אתה רשאי לבצוע ואמרינן היכי דמי גמר דין אמר רב יהודה אמר רב (מכי אמר) איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי:

הלכה ה

אף על פי שרצו בעלי הדין בפשרה וכו'. שם מסקנא דגמרא והלכתא בפשרה צריכה קנין:

הלכה ו

יפה כח הפשרה וכו'. ריש סנהדרין (דף ה':) תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר הדין בשלשה פשרה בשנים יפה כח הפשרה וכו'. וכתבו המפרשים דלאו דוקא שנים דהוא הדין אחד דכיון דקיימא לן דבעי קנין ביחיד נמי מהניא. ואיכא למידק מה יפוי כח יש בפשרה מבדין דכיון דפשרה מיירי בשקנו מידן הלא דין ג"כ אם קנו מידם שידון להם אחד אפילו קרוב או פסול אינם יכולים לחזור בהם כמבואר בפרק שביעי. ויש לומר דכיון דסתם דין לא בעי קנין וכל פשרה בעיא קנין שפיר מצי למימר יפה כח פשרה העשויה כמשפטה דהיינו בקנין מכח הדין העשוי כמשפטו דהיינו בלא קנין. ומיהו איכא למידק דהא דתניא תו התם (דף ז') ביצוע בשלשה דברי ר"מ וחכמים אומרים פשרה ביחיד אמרינן לימא תלתא תנאי בפשרה דמ"ס בשלשה ומ"ס בשנים ומ"ס ביחיד אמר רב אחא בר איקא וכו' מאן דאמר תרי אפילו חד נמי והא דקאמר תרי כי היכי דליהוו עליה סהדי וכיון דגמ' מסיק דלרשב"ג נמי פשרה ביחיד ס"ל למה פסק רבינו דבפשרה שנים. ויש לומר דסבר רבינו דלא איתמר הכי אלא למדחי דלא נימא דתלתא תנאי בפשרה אבל פשטא דמילתא דרשב"ג דפשרה בשנים דוקא היא ולא ביחיד וכן נראה מדברי הרי"ף שכתב דברי רשב"ג סתם. אלא דאכתי איכא למידק אמאי פסק כרשב"ג דאמר בשנים כחכמים דאמרי ביחיד הוה ליה למיפסק וצ"ע:

הלכה ז

אסור לאחד מהדיינים וכו'. בסנהדרין פרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ט) משנה ומנין שכשיצא אחד מן הדיינים לא יאמר אני הוא המזכה וכו':

ומעשה בתלמיד אחד. שם (דף ל"א) מעשה ההוא תלמידא דאפיק מילתא מבי רב אמי בתר כ"ב שנין ואפקיה רב אמי ואכריז עליה דין גלי רזיא:

הלכה ח

שאל אחד מבעלי דינין וכו'. שם (דף ל') מיכתב היכי כתבינן ר' יוחנן אמר זכאי רשב"ל אמר פלוני ופלוני מזכין (פלוני) ופלוני מחייב ר' אלעזר אמר מדבריהם נזדכה פלוני ופירש"י היכי כתבינן פסק דין במקום שיש מחלוקת ונטו אחרי רבים זכאי סתמא משום

שאם היו אומרים פלוני מחייב היה רכילות ורשב"ל חייש למיחזי כשיקרא אי אמר סתמא זכאי דהוה משמע דכולהו זיכו הדין כאחד ורבי אלעזר אומר כדי להעמיד דברי שניהם כותבים מדבריהם נזדכה דמשמע דיש מחלוקת ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה והשתא ליכא משום מיחזי כשיקרא ולא משום הולך רכיל וכתב הרא"ש והלכתא כר"א דאית ליה דתרווייהו ומסתבר טעמיה:

הלכה ט

כך היה מנהגם של אנשי ירושלים וכו'. שם תניא ר' נחמיה אומר כך היה מנהגם של נקיי הדעת שבירושלים וכו':

הלכה י

דיין שהוא יודע בחבירו וכו'. ברייתא פרק שבועת העדות (שבועות דף ל':) מניין לדיין שיודע בחבירו שהוא גזלן וכו' שלא יצטרף עמו תלמוד לומר מדבר שקר תרחק:
וכך היו נקיי הדעת וכו'. ברייתא ריש פרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ג) כלשון רבינו:

פרק כג

הלכה א

לא תקח שוחד אין צריך לומר לעות את הדין וכו'. פרק שני דייני גזילות (דף ק"ה) ושוחד לא תקח מה תלמוד לומר אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי הרי נאמר לא תטה משפט אלא אפי' לזכות את הזכאי ולחייב את החייב אמרה תורה ושוחד לא תקח:

הלכה ג

כל דיין וכו'. שבת פרק במה בהמה יוצאה (שבת דף נ"ו) מה אני מקיים ויטו אחרי הבצע שלא עשו כמעשי אביהם שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לסופריהם ולחזניהם כלומר לשלוחים המזמינין לדין:
ולא שוחד ממון בלבד וכו'. פרק שני דייני גזילות (דף ק"ה) ודייק לה מדלא כתיב בצע לא תקח וקאמר היכי דמי שוחד דברים כי הא דשמואל הוה קא עבר במעברא וכו' ומייתי התם כל הני עובדי דמייתי הכא רבינו וסבירא ליה לרבינו דכל הני עובדי דהוו מימנעי מדינא לאו מדת חסידות בלחוד הואי אלא כך היא שורת הדין דכל כי הני פסילי לדינא ושלא כדעת התוספות שכתבו דחסידות בעלמא הוה:

הלכה ד

כל דיין וכו'. שם מימרא דרבה בר רב שילא:

הלכה ה

כל דיין שנוטל וכו'. משנה בבכורות פ"ד (דף כ"ד) וכתב הר"ן בסוף האיש מקדש דמדתנן דיניו בטלים ולא תנן דינו בטל משמע דלאו אותו הדין שידוע שנטל בו שכר הוא בלבד שבטל אלא כל דיניו שדן פסולים אלא א"כ ידוע שלא נטל בהם שכר:

אבל אם וכו'. פ' שני דייני גזירות (כתובות דף ק"ה) עובדא דקרנא הוה שקיל איסתרא מזכאי ואיסתרא מחייב ודאין להו דינא והיכי עביד הכי והא כתיב ושוחד לא תקח וכ"ת ה"מ היכא דלא שקיל מתרווייהו דילמא אתי לאצלויי דינא קרנא כיון דשקיל מתרווייהו לא אתי לאצלויי דינא וכו' והא תניא ושחד לא תקח וכו' אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב ומשני ה"מ דשקיל בתורת שוחד קרנא בתורת אגרא הוה שקיל ובתורת אגרא מי שרי והתנן הנוטל שכר לדון דיניו בטלים ה"מ אגר דינא קרנא אגר בטלה הוה שקיל והדר פריך ואגר בטלה מי שרי ומסיק קרנא בטלה דמוכח הוה שקיל דהוה תהי באמברא דחמרא ויהבי ליה זוזא משמע דאפי' שכר בטלה דמוכח כל שנוטל מזה יותר מזה א"נ שקיל בשוה אי הוו בתורת שוחד או בתורת שכר בטלה דלא מוכח אסור ולא שרי אלא דשקיל מתרווייהו בשוה שכר בטלה דמוכח ונתבררו דברי רבינו.

ומה שכתב זה בפני זה נראה דדייק ליה מדאמרינן התם רב הונא הוה אמר להו הבו לי גברא דדלי בחריקאי פירוש במקומי משמע שעם שניהם היה מדבר ועוד שאם נוטל זה שלא בפני זה יחשוב חבירו שנתן לו יותר או הנותן עצמו יחשוב שלא נטל רק ממנו ויחשדהו שנוטל שוחד:

הלכה ו

אסור לדיין וכו'. שם (דף ק"ה:) אמר רב פפא לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה וסובר רבינו דהכא לא עסקינן באוהבו דהיינו שושבינו ובשונאו שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה אלא אפילו באוהב כדרך האוהבים ושונא כדרך השונאים ואפילו הכי קאמר דלא לידון ליה. ואם תאמר בפרק זה בורר גבי הא דתנן דלרבי יהודה האוהב והשונא פסולים לעדות אי זהו האוהב זה שושבינו והשונא כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה ואמרינן התם דפליגי רבנן עליה לענין עדות שהם כשרים אבל לדין פסולים משמע דלא פסלי רבנן לדין אלא בשושבינו ושלא דבר עמו שלשה ימים באיבה דוקא אבל לא שאר אוהבים ושונאים ואם כן מנ"ל למפסלינהו. ואפשר לומר לדעת רבינו דכיון דאמרינן בפרק זה בורר שאינו יכול לדון לאוהבו ולשונאו ואשכחן רב פפא דאמר

סתם לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה בסתם ולא חילק אית לן למימר דכי פסלי רבנן לדין לאו בגוונא דרבי יהודה בלחוד הוא דפסלי אלא בכל גוונא דרחים או סני ליה מיפסיל:

הלכה ז

כל שני תלמידי חכמים וכו'. סנהדרין פרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ט) תניא איסי בן יהודה אומר והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו מכאן (אזהרה) לשני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה שאסורין לישב בדין זה עם זה וטעם רבינו נכון הוא:

הלכה ט

(ח-ט) **לעולם יראה דיין עצמו וכו' עד מה שעיניו רואות**. הכל פרק קמא דסנהדרין (דף ז') כלשון רבינו:

הלכה י

לעולם יהיו וכו'. פ"ק דאבות:

פרק כד

הלכה א

יש לדיין לדון וכו'. כתובות פ' הכותב (כתובות דף פ"ה) ההיא אתתא דאיחייבא שבועה בבי דינא דרבא אמרה ליה בת רב חסדא ידענא בה דחשידא אשבועתא אפכה רבא לשבועה אשכנגדה ומייתי התם על שטרא דאתא לקמיה דרבא ואמר רב פפא ידענא ביה דשטרא פריע הוא ולא הימניה ואמר ליה רב אדא בר מתנא ולא יהא רב פפא כבת רב חסדא ואמר ליה בת רב חסדא קים לי בגווה מר לא קים לי בגויה אמר רב פפא השתא דאמור רבנן קים לי בגויה מילתא היא כגון אבא מר ברי דקים לי בגויה קרענא שטרא אפומיה קרענא ס"ד אלא מרענא שטרא אפומיה ואמרינן נמי התם ההוא גברא דאפקיד שב מרגניתא דציירן בסדיניה בי רבי מיישא וכו' שכיב רבי מיישא ולא פקיד פירוש לא צוה לאנשי ביתו שחטפתו מיתה אתו לקמיה דרבי אמי אמר ליה חדא ידענא ברבי מיישא דלא אמיד ועוד הא יהיב סימנא ולא אמרן אלא באיניש דלא רגיל דעייל ונפיק אבל רגיל דעייל ונפיק להתם לא אימור איניש אחרינא אפקיד ומיחזא חזא ורב נחמן ור' אבא דנו נמי כי האי דינא דרבי אמי וסובר רבינו שועוד זה לאו דוקא אלא תרתי בעינן דלא אמיד וסימן דאי אמיד מה מועיל הסימן דילמא זבנה מיניה אי נמי הכי קאמר חדא דלא אמיד וליכא למיחש דילמא דרבי מיישא נינהו ועוד לדילמא דאיניש אחרינא הוי נמי ליכא למיחש דהא קא יהיב סימנא וא"כ תרווייהו בעינן ואע"ג דטענינן ליתמי

כל מאי דמצי טעין אבוהון ואילו הוה רבי מיישא קיים והוא טעין שלי הוא הוה מהימן אע"ג דלא אמיד דאימור מציאה אשכח או מתנה נתנו לו מ"מ לא טענינן ליתמי דמילתא דלא שכיח היא כי היכי דלא טענינן להו נאנסו כדאמרינן בסוף פ' המוכר את הבית. וכתב הרי"ף בפ' הכותב בשם גאון דהאידנא לא אפשר ליה לדיין למימר קים לי בגויה דלא בריר לן קים לי בגויה היכי הוא הילכך לית לן לאורועי שטרא או לאפוכי שבועה אלא בעדות ברורה ואע"פ כן בעדות אדם נאמן מחמיצין את הדין ודורשין וחוקרין עד שיתברר הדבר ויצא הדין לאמיתו עכ"ל:

וכתב הראב"ד וכן אם יצא שטר חוב לפניו עד לא תפרע אלא בשבועה א"א דבר זה הוציא וכו'. ומ"ש דוק ותשכח פרק אע"פ ובשבועות פרק הדיינים דכל ריע שטרא וכו' חתרתי בפרק אע"פ ולא מצאתי אמנם מה שהביא מפרק שבועת הדיינים גם שם אין רבינו חננאל מודה לו כי הוא מפרש כל ריע שטרא שבגמ' דהיינו שצריך שישבע בעל השטר קודם שיגבה וכתבו התוס' בפרק הכותב שהלשון משמע מדלא מסיק לא מקרע קרעינן ולא מגבא גבינן ביה כדאמרינן באלו נערות. אבל אי קשיא על רבינו הא קשיא שמאחר שהוא מפרש ריע שטרא דהכא כר"ח למה ריע שטרא דשבועת הדיינים מפרש שהשטר בטל לגמרי וישבע הלוה היסת ויפטר כמבואר בדבריו פרק י"ד מהלכות מלוה. וי"ל שנמשך בשני המקומות אחר הרי"ף וטעמם משום דסבירא להו דריע דאלו נערות דאיכא תרי סהדי דמהדר בתר זיופא לא ידעינן אי האי שטרא מזוייף הוא לא מיקרע קרעינן ליה דליכא סהדי דהאי שטרא מזוייף הוא ולא מיגבא גבינן ביה דהא איכא תרי סהדי דמהדר אזיופא וריע דשבועת הדיינים כיון דמודה דקבל המעות הא מודה דשטרא פריעא הוא ואיבטיל לגמרי והכא לית לן למימר דבעד אחד לא ליגבי בהאי שטרא אלא היינו דאפילו אית ביה נאמנות לא ליגבי בלא שבועה. ודע שעיקר החידוש לדעת רבינו הוא שהאשה וקרוב שדעתו סומכת עליהם מחייב ליה שבועה כאילו היה עד אחד כשר דאילו כשעד כשר מעיד כן אפי' אין דעתו סומכת עליו לא יפרע אלא בשבועה ומאי רבותיה דדעתו סומכת עליו ולפי זה הא דלא הימניה רבא לרב פפא צריך לומר שרב פפא היה קרוב לתובע או לנתבע וכל שכן שרבינו אומר שכפי מה שדעתו סומכת בדברי העד יעשה אם שלא יפרע אלא בשבועה אם שיצוה לפרוע לאותו שלא נפגם או אפי' שלא יצא עליו שטר אחר לא יגבה בזה וזהו

שכתב או ישליך השטר בפניו ולא יתן לו דהיינו לא מקרע קרעינן ליה ולא מיגבא גבינן ביה הכל כפי מה שדעת הדיין סומכת על זה:

הלכה ג

(ב-ג) **הסכימו רוב בתי דיני ישראל וכו'**. כך כתב הרי"ף בשם גאון. ומיהו איכא למידק דמשמע דלא אמר גאון הכי אלא בענין לאורועי שטרא או לאפוכי שטרא אבל לענין להוציא מן היתומים באומדן דעת המת או הטוען מש"מ דבהא לא איירי גאון וכן משמע ממ"ש הרי"ף ז"ל על הנהו עובדי למימרא דהלכה רווחת היא ולית בה פלוגתא ולא כתב על זה שום דבר משמע דעוד היום הוי דינא הכי ורבינו שכתב דהאידנא אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה משמע דס"ל שכיון שטעמו של גאון משום דהאידנא לא בריר לן קים לי בגויה היכי הוא דהיינו לומר שרבו בתי דינים שאינם הגונים מההוא טעמא אית לן למימר דאין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה לא בדעת הדיין ולא באומד המת או הטוען ואע"פ שבפ"ו מהל' שאלה פסק שמי שבא ואמר כך וכך הפקדתי אצל אביכם ונתן סימנים מובהקים ונמצא הפקדון כמו שאמר והיה יודע הדיין שלא היה המת אמוד שזה הפקדון שלו יש לו לדיין לתת הפקדון לזה שנתן סימניו והוא שלא יהא המפקיד רגיל ליכנס אצל זה שמת וכיוצא בזה כתב בפרק י"א מהלכות נחלות שם כתב דין הגמ' וסמך על מ"ש כאן מה שהסכימו רוב דייני ישראל:

כיצד יעשה ידרוש בו וכו'. ריש פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ב:) אסיקנא דדין מרומה בעינן דרישה וחקירה:

אלא יסלק עצמו וכו'. מההיא ברייתא דפרק שבועת העדות (שבועות דף ל"א) דמדבר שקר תרחק:

ומנין לדיין שהוא יודע בדין שהוא מרומה וכו'. ברייתא פ' שבועת העדות:

הלכה ד

יש לב"ד להלקות מי שאינו מחויב וכו'. ברייתא דר' אליעזר פ' נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ו) ופרק האשה רבה (יבמות דף צ':) אמר ראב"י שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי התורה אלא לעשות סייג לתורה:

הלכה ה

וכן יש לב"ד בכל מקום וכו' להלקות אדם ששמועתו רעה וכו'. בסוף קידושין (דף פ"א) אמר רב מלקין על לא טובה השמועה שנאמר אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע ופירש"י מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות מלקין אותו דלא טובה השמועה לאו הוא דכתיב בבני עלי אל בני לאו יש כאן על כי לא טובה השמועה ע"כ. ומלקין אותו אלאו דקאמר אסמכתא בעלמא הוא והתם נמי מייתי דמר זוטרא הוה מותיב לה אפסירא אכתפיה ומקרי ליה אל בני ופירש"י להודיע שעל לאו זה הוא לוקה.

ומ"ש והוא שיהא קול שאינו פוסק וכו'. נלמד ממה שאמרו בפ' ב' דיבמות גבי טוען ונתבאר בהלכות אישות פרק כ"א ובהלכות סוטה פ"ב:
וכן מבזין וכו'. סוף פרק שלישי מגילה (דף כ"ה) האי מאן דסני שומעניה שרי לבזוייה בג' ש' בן עכו"ם בן שפחה וכתב הר"ן דה"מ באיניש דעלמא אבל צורבא מרבנן לא אלא כסהו כלילה וכבר כתב רבינו דיני תלמידי חכמים בהלכות תלמוד תורה:

הלכה ו

וכן יש לדיין תמיד, פי' אפילו בזמן הזה,
להפקיר וכו'. במקומות רבים בגמרא הפקר ב"ד הפקר מהם פרק השולח (גיטין דף ל"ו:) אמתני' דהתקין הלל פרוזבול, ופ' אלו מגלחין (מועד קטן דף ט"ז) ומייתי מקרא דמייתי לה רבינו:

הלכה ט

(ז-ט) **וכן יש לדיין וכו'**. פ' אלו מגלחין שם מנ"ל דמשמתינן דכתיב אורו מרוז דהכי סברא דגברא רבה פלוני דכתיב אמר מלאך ה' פירוש דהכי סברא וכו' שצריך השליח בית דין כשמשמת לומר בשליחות ב"ד שיאמר לו דעת פלוני הרב לנדותך על זה שאם לא יאמר לו משמו של הרב הגדול אין להאשימו כשלא חש לדבריו לפי שסובר שאומר השליח מדעתו אבל כשמזכיר לו הבית דין ולא חש ראוי הנדוי לחול עליו וזהו שכתב
רבינו ויאמר שנדוהו או החרימו על דעתו פירוש על דעתו של גדול הב"ד וכדפרישית. ועוד שם ומנא ליה דפרטינן חטאיה בצבורא וכו' ומנא ליה דנצינן ומחינן ולייטינן ותלשינן שער ומשבעינן וכפתינן ואסרינן ועבדינן לו הרדפה ומביא ראיה מהפסוקים הללו שמביא רבינו והרדפה יש בו פירושים ודעת רבינו שהוא לדחוף ולסחוב על הארץ:

הלכה י

כל אלו הדברים וכו'. דברי רבינו ראויים אליו והרי אמרו גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת דהיינו לאו דלא תסור וא"כ לא הותר בזויים רק לכבוד המקום:

פרק כה

הלכה א

וכל פרנס וכו'. פ"ק דראש השנה (דף י"ז):

הלכה ב

ולא יפסיע וכו'. פרק קמא דסנהדרין (דף ז':) ומפיק לה מלא תעלה במעלות וסמיך אלה המשפטים כלומר אף לשופטים אני מזהיר ופירוש לא יפסיע שכשהיה המתורגמן

דורש היו הצבור יושבים לארץ המפסיע ביניהם לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן:

והרי הוא אומר ואצוה את שופטיכם וכו'. פ' קמא דסנהדרין (דף ז:) צא ולמד וכו':

הלכה ג

כדרך שנצטוה וכו'. פ"ק דסנהדרין:

הלכה ד

כיון שנתמנה אדם פרנס וכו'. בקידושין פרק עשרה יוחסין (קידושין דף ע') גבי עובדא דר' יהודה בר יחזקאל:

הלכה ה

אסור לנהוג קלות ראש בשליח וכו' והרי השליח נאמן כשנים וכו'. פרק הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ב:) אמר רבא שליחא דבי דינא מהימן כבי תרי והי"מ לשמתא אבל לפתיחא לא מ"ט ממונא הוא דמחסר ליה דבעי מיתב ליה זוזי לספרא פירש"י פתיחא שטר שמתא וכי שרו ליה שמתא לא שרו ליה עד דיהיב זוזא דפתיחא לספרא. ויש לתמוה דכיון דאומר פלוני הקלני משמתין אותו על פיו מאי רבותיה דרב דמנגיד מאן דמצער שליחא דבי דינא הא שמתא דחמירא מנגודא מחייב. ושמא י"ל שמלבד השמתא הוה מנגיד ליה ואפשר לדייק כן מלשון רבינו שאחר שכתב שאם אמר פלוני הקלני או הקלה הדיין וכו' משמתין אותו על פיו כתב וכל המצער שליח ב"ד מכין אותו מכת מרדות משמע דה"ק אם אמר פלוני הקלני וכו' דינו שמשמתין אותו ואם רצו ב"ד להחמיר עליו ולזכות אותו מלבד השמתא הרשות בידו ועי"ל שפלוני הקלני לא נקט ליה בהדי הנך לענין השמתא אלא לענין שהוא נאמן כשנים:

הלכה ו

ואין שליח ב"ד חייב וכו'. פרק אלו מגלחין (מועד קטן דף ט"ז) ומנא ליה דאי מתפקר בשליח ב"ד ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר ופירש"י ואי לאו דשליחא אמר למשה משה לא הוה ידע:

וכל המצער וכו'. פ"ק דקידושין (דף י"ב:) רב מנגיד אמאן דמקדש בשוקא וכו' ואמאן דמצער שלוחא דרבנן ופי' רש"י שליח דרבנן שמזמינו לדין מפי הדיינים וקם עליו והכהו וכתב הר"ן ז"ל ולשון מצער לא משמע כולי האי אלא אפי' מבזה אותו בפני אחרים ומביישו:

הלכה ז

שליח שאמר פלוני שלחני וכו'. מימרא דרבא פירקא קמא דסנהדרין (דף י"ח):

הלכה ח

מי ששלחו לו ב"ד וכו'. פ' הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ג) אמר רבא האי מאן דכתבו עליה פתיחא על דלא אתי לדינא עד דאתא לדינא לא מקרעינן ליה פירש"י ואע"ג דאמר אתינא אתינא, על דלא ציית דינא כיון דאמר צייתנא קרעינן ליה.

ומה שכתב ונותן שכר הסופר נלמד מדין השליח הנזכר למעלה דאמרי' אבל לפתיחא לא מאי טעמא ממונא הוא דמחסר ליה דבעי למיתב זוזא לספרא:

קבעו לו ב"ד זמן וכו'. שם אמר רב חסדא קובעין זמן שני וחמישי ושני וכו' ולמחר כתבינן פירש"י קובעין זמן ליום שני בשבת ואם לא יבא מזמנין אותו ליום ה' ואם לא יבא מזמנין אותו ליום שני ועד למחר לא כתבינן פתיחא שכל היום ממתינין שמא יבא ואמרינן התם דרב אסי חזא דרב כהנא אזמין ההיא אתתא בפניא ובצפרא כתיב עלה פתיחא ואמר ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא קובעין שני וחמישי ושני ואמר ליה הני מילי גברא דאניס וליתיה במתא אבל הכא כיון דאיתה במתא ולא אתיא מורדת היא. ולא ידעתי מה תמהו הגהות על רבינו שלא כתב דין האשה שהרי אי איתה במתא אפי' אגברא נמי כתבינן ואי ליתה במתא אפילו אאתתא לא כתבינן אלא דאורחא דמילתא דאתתא איתה במתא אבל בכלל דברי רבינו דבריהם ואפשר דמשום הכי סיים ואמר אבל הכא דאיתה במתא וכו' ולא אמר אבל איתתא כיון דאיתה במתא:

הלכה ט

אין קובעין זמן לא בימי ניסן וכו' עד מפני שהכל טרודין בע"ש. גם זה שם מימרא דרב יהודה כלשון רבינו:

הלכה י

מי שהוא במדינה וכו'. שם (דף קי"ב קי"ג) אמר רבינא יהבינן זמנא פירוש מזמנין בעל דין ליום פלוני לדין אפומא דאתתא ואפומא דשבבי ולא אמרן אלא דליתיה במתא אבל איתיה במתא לא וכו' דאמרי כלומר אתתא ושבבי אשכחיה כלומר שליחא דב"ד ואמר ליה ולא עבדי שליחותייהו ולא אמרן אלא דלא חליף אבבא דבי דינא אבל חליף אבבא דבי דינא אמרי אשכחוה בי דינא ואמרי ליה ולא אמרן אלא דאתי ביומיה אבל לא אתי ביומיה לא אימא אשתלויי אשתלי פירוש שכחו ולא אמרו לו:

הלכה יא

מי שבא לבית דין וכו'. בפ' אלו מגלחין (מועד קטן דף ט"ז) מנדין לאלתר ושונין לאחר שלשים ומחרימין לאחר ששים וכו' אמר רב חסדא מתרין ביה ב' וה' והי"מ לממונא אבל לאפקירותא מנדין לאלתר ואפשר שרבינו לא היה גורס אלא מנדין לאלתר ומחרימין

לאחר שלשים יום ואם נפשך לומר שהיה גורס כגירסת ספרינו יש לומר שהוא מפרש דלרב חסדא כיון דמתרין ביה ברישא ואחר כך מנדין אותו כי משהי תלתין יומין מחרימין אותו תלתין יומין בהתראת שני וחמישי ושני במקום משהי עצמו בנידוי שלשים יום פעם ראשונה קאי ומחרימין אותו. ומדאמרינן הני מילי בממונא אבל לאפקירותא לאלתר כתב רבינו מי שבא לב"ד וקבל הדין כלומר זה דוקא הוא דמתרינן ביה אבל אי אמר לא צייתנא לדינא היינו אפקירותא ומנדין אותו לאלתר ויש הוכחה לזה בפרק הגוזל בתרא והנה רבינו כתב פ' ו' מהל' ת"ת לגבי אפקירותא דמנדין לאלתר ושונין לאחר שלשים ומחרימין אחר ששים ונראה לי דהיינו טעמא דאין מחרימין אלא אחר נידוי שקדם לו התראה ולפיכך באפקירותא דמנדין לאלתר הוה ליה נידויי הראשונים כהתראה ולפיכך אין מחרימין עד אחר ששים אבל נידוי על ממון דבעינן שיקדים לו התראה מחרימין לאחר שלשים פרק קמא דקידושין רב מנגיד אמאן דחלא עליה שמתא דרבנן שלשים יום:

אסור לקלל דיין וכו'. עיין בביאורי לחו"מ סי' כ"ז:

פרק כו

הלכה א

כל המקלל דיין וכו'. בסוף פ' ארבע מיתות (סנהדרין דף ס"ו) אלהים לא תקלל היינו הדיין ואמרי' בגמרא דאפי' לר' אליעזר בן יעקב דאמר האי אלהים קדש הוא והוי אזהרה למברך את השם יליף נמי דיין מהכא לא תקלל ולא כתיב ולא תקל.

ומ"ש וכן אם קלל הנשיא אחד ראש הסנהדרין או המלך. למדה מדתנן בהוריות ואי זהו הנשיא זה המלך שנאמר ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו נשיא שאין על גבו אלא ה' אלהיו אמרי' דדוקא התם דכתב ה' אלהיו אמרי' דוקא מלך אבל היכא דלא כתיב לאו דוקא אלא הוא הדין לראש הסנהדרין. אחר שכתבתי זה מצאתי במכילתא אלהים לא תקלל אין לי אלא דיין נשיא מנין ת"ל נשיא בעמך לא תאור:

ולא דיין ונשיא בלבד וכו'. בפ' שבועת העדות (שבועות דף ל"ה) תנן המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלא תעשה ובגמ' (דף ל"ו) חבירו דכתיב לא תקלל חרש ומשום דלא תיקשי לן מה לחרש שכן חרישותו גרמה לו כלומר שאפי' שהוא שפל הזהירה תורה על קללתו אבל לא הזהירה לאיניש דעלמא לכך כתב רבינו ולמה נאמר חרש וכו' והוא ממה ששנינו בפסיקתא ולא תקלל חרש מרבה אני אפילו בר ישראל שאינו שומע ק"ו לפניו:

ויראה לי שהמקלל הקטן הנכלם לוקה. למדה רבינו מדאמרינן בהחובל (דף פ"ו) דקטן דמכלמינן ליה ומיכלם יש לו בשת וסובר רבינו דהוא הדין לענין קללה, ובטור ח"מ סי' כ"ז גורס המקלל את הישן חייב מפני שהוא כחרש וגירסא נכונה היא:

הלכה ב

המקלל את המת פטור. מדאיצטריך בפ' אלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פ"ה ע"ב) למילף דחייב על קללת אביו ואמו לאחר מיתה אלמא דבשאר כל אדם פטור ובת"כ לא תקלל חרש אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם תלמוד לומר ונשיא בעמך לא תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המקלל את המת שהוא פטור:

הואיל ומקלל כל אדם מישראל חייב וכו' וכן נשיא שקלל אביו חייב וכו'. במכילתא על פסוק אלהים לא תקלל.

ומ"ש בין קטן כלומר קטן הנכלם:

הלכה ג

המקלל עצמו לוקה וכו'. סוף שבועת העדות (שבועות דף ל"ו):

ואחד המקלל עצמו או וכו'. משנה שם (דף ל"ה:) המקלל עצמו וחבירו בכולן פירוש בכל השמות והכנויים עובר בל"ת ומשמע דכל שאינו בשם או כינויי אינו עובר בל"ת והוא הדין לנשיא ודיין שאינו לוקה עד שיקללם בשם. והנה הראב"ד כתב על דברי רבינו א"א אינו לוקה אלא בשם המיוחד וכו'. ואני אומר שפשט הירוש' כדברי רבינו דהכי איתא התם (שבועות ספ"ד) המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלאו מהו ללקות חברייא אמרי אינו לוקה אמר לון רבי יוסי למה שהוא ל"ת שאין בו מעשה והרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאין בו מעשה עד כאן. ומשמע שר' יוסי בא לחלוק על דברי חברייא ואמר למה אתם אומרים שאינו לוקה מפני של"ת שאין בו מעשה הוא אין זו טענה שהרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאין בו מעשה ואפ"ה לוקין עליו וה"ה למקלל עצמו וחבירו וכדיהיב טעמא בריש תמורה והראב"ד נראה שמפרש שלא אמרו חברייא אינו לוקה אלא בשאר שמות חוץ משם המיוחד ור' יוסי מתמה אמאן דבעי מהו ללקות דמהיכא תיסק אדעתין ללקות ואפי' על שם המיוחד כיון דלאו שאין בו מעשה הוא והשיבו לו שבדין הוא לוקה על שם המיוחד אע"פ שאין בו מעשה כדאשכחן בממיר ונשבע לשקר וכטעמא דיהיב בריש תמורה:

וארור בו שבועה וכו'. גם זה שם ומייתי לה התם מקראי ופירש"י צריך אדם לפרוש ממנו אם א"ל חכם ארור בלשון נדוי ואם אמר אדם לחבירו לשם שבועה וקבלו עליו שבועה היא והמקלל את חבירו בלשון ארור הוא לה' קללה היא וחייב:

הלכה ד

אינו לוקה עד שיתרו בו וכו'. נראה לי דסד"א דכיון דמקלל חבירו חידוש הוא דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו התראה נמי לא ניבעי קמשמע לן אי נמי ה"א דכיון דאורחא דקללה בריהטא ובכעס הוא לא ניבעי התראה קמשמע לן:

או שהיתה הקללה וכו'. משנה שם פסק כת"ק דר"מ:

הלכה ה

אף על פי שאינו לוקה וכו'. כבר ביאר רבינו דין התלמיד חכם בהלכות תלמוד תורה:

הלכה ו

אע"פ שיש לו וכו'. בפרק ב' דכתובות אמרינן דנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול לכ"ע.

ומ"ש אינו יכול למחול על קללתו. נראה לי הטעם שכיון שהתורה חייבתו מלקות חטא למקום ואינו יכול למוחלו:

אבל מי שנתחייב נדוי וכו'. נראה מכאן דמי שנתחייב נדוי אע"פ שיעשה כל תשובות שבעולם אין לו כפרה עד שינדוהו כל שלא מחל לו חבירו:

הלכה ז

כל הדן בדיני עכו"ם ובערכאות שלהם וכו' לפניהם ולא לפני עכו"ם וכו'. גיטין פ' תשיעי (דף פ"ט):

היתה יד עכו"ם וכו'. למדוה הפוסקים מדאמרינן בסוף החובל (בבא קמא דף צ"ב:) קרית חברך ולא ענך רמי גודא שדי ביה פירש"י כותל הפל עליו כלומר הניחו ויפול ברשעו דחהו בידים, הכי נמי כיון דלא צייית דינא יביאהו בערכאותיהם אבל אי צייית דינא אין לו להביאו בערכאותיהם כדבסמוך:

סליקו הלכות סנהדרין בס"ד